સરસ્વતીચંદ્રનું મનોરાજ્ય
અને
સ્વપ્નસિદ્ધિ

હસ્તપ્રત

ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠી

સરસ્વતીચંદ્ર

ભાગ : ૪

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૯૭૩ થી ૨૦૮૮

ગોવર્ધન સ્મૃતિ મંદિર : નડીયાદ
સૌજન્ય : ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી ફાઉન્ડેશન : મુંબઇ

પ્રકરણ ૩૩.

~~[illegible]~~ સ્નેહ પ્રીતિની લોકયાત્રા.

And we shall sit at endless feast,
Enjoying each the other's good;
What vaster dream can hit the mood
Of Love on Earth! — Tennyson.

या कौमुदी नयनयोर्भवतः सुजन्मा
तस्या भवानपि मनोरथलब्धबन्धुः ॥
मालतीमाधव.

કુસુમકુમારી [illegible] ઉભી [illegible]
[illegible] સર્વ આરામગૃહો [illegible] પ્રાતઃકાળના
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] રોકાયલાં હતાં. [illegible] હતાં તેમ
[illegible] માટે [illegible] હતાં.
[illegible] હતાં. [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] વિચાર કરતી હતી. ~~[illegible]~~
[illegible] કરતી હતી, અને [illegible]
[illegible] કેવી રીતે [illegible] કરે તેનો [illegible]
હતું. કુસુમના [illegible]
[illegible] અને કુસુમનો [illegible]
[illegible] લાગી.

"[illegible], [illegible], આ [illegible]"

[illegible] કરવા [illegible] છે"

કુસુમ — [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible].
[illegible] — [illegible], [illegible]

રાયનું બાળનું રહસ્યું હતું તે ચન્દ્રકિરણોમાં વેરાઈ ગયું હશે.

કુમુદ૦ — હું ચન્દ્રકાન્તિઓને શુદ્ધ કરવા સાધુજનોનું જ માત્ર સામર્થ્ય છે. તેમ સાધુજનોનું હૃદય કોઈનું ફિકર જોઈ શકતું નથી તે શાન્તિસમર્થ હોવાથી થઈ શકે.

વામન૦ — એ સામર્થ્યતાએ તને સુખી કરી મૂકી.

કુમુદ૦ — એ સામર્થ્યતાએ મને શુદ્ધ અને શાંત કરી.

નલિન૦ — મધુરી, તારી દૃષ્ટિ જોઈ ચન્દ્રાવળીનું હૃદય ઘણું શીતળ થશે.

કુમુદ — મધુરી મૈયા શાંત થઈ છે તો [illegible].

[illegible] — સ્નેહના અંતઃકરણમાં [illegible] જ્યાં સુધી [illegible] નથી ત્યાં સુધી તો ફળ [illegible] લાગતું [illegible] થઈ નથી ત્યાં સુધી તો ફળ [illegible] આકાશમાં નથી કે દૃષ્ટિનો ફળ તો [illegible] આ [illegible].

[illegible] મહાત્મા [illegible] પૂર્ણવૃત્તિ રસ્તે [illegible] છે.

[illegible]૦ — મધુર મધુરા! [illegible] સાધુતા સાધુતાએ તને શુદ્ધ અને શાંત કરી છે તે જ [illegible] તારું કલ્યાણ કરશે. [illegible] તે મને આવા કલ્યાણકર છે તો તે

કુમુદ૦ — આપણી [illegible] મને આવા કલ્યાણકર [illegible] સફળ થશે.

વામન — મધુરી, તું સુખી થઈ [illegible] [illegible] આ [illegible]

સુખી થઈશું. તું હજી કંઈક વિચારમાં પડી છે.

કુમુદ૦ — [illegible] કરતાં કલ્યાણનો [illegible] હું કહું છું [illegible], પણ સ્નેહના [illegible] વિચારમાં [illegible] છે. [illegible] એ આપના મને વિચારમાં નાંખે છે.

G.95

૯૭૫.

વામન૦ – વારું, તું વિલાયતમાં ક્યારની આવી તે
આધુનો વિશે ક્યારની જાણતી?

[illegible] કંઈ બોલતી નથી.

પ્રીતિ૦ – વામન, તું મારા ધર્મનો અતિક્રમ કરે છે.
એ અદ્વૈતાત્મિની વૃત્તિનું ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ આધુનિકતા
પરિણામે ~~[illegible]~~ નાશ કરે છે તે આત્મિક સાધનાના
[illegible] [illegible] કે [illegible] દર્શન [illegible] નથી કે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
નથી. [illegible] આગ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] આપણો [illegible] [illegible] કે આપણામાં [illegible] [illegible]
[illegible] આવી [illegible] [illegible]. માટે, વામન, તું મારા ~~[illegible]~~ [illegible]
આધુનતા ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] એ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] આપણા [illegible] મોટી [illegible] આપણે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible], તું ~~[illegible]~~ મારી [illegible]
[illegible] છે તે ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] મોટા [illegible] [illegible]
[illegible] આગ [illegible] અને ~~[illegible]~~ તમારી [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] – [illegible] [illegible]. આધુનતાએ મારી [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે
[illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
તે ~~તેને~~ [illegible] તું ~~[illegible]~~, શાંત, અને [illegible] [illegible]
[illegible] આમારી [illegible] શક્તિઓને માટે [illegible] [illegible] નથી. આધુ-
નતા, આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] અને [illegible] એ [illegible] [illegible]

1. audacity

આ ખંડમાં વાતો કરતી કરતી બહાર વ્યાવહારિક
આલિંગનને માટે હાથ ને ભીડ મળ્યા ફરીને પાછી આવી.

આટલી વાત કુમુદ ગયા પછી રાજસ્થાનમાંજ પણ
ભાઈ ફિરોઝે ને આલ્બર્ટને મળી પોતાનું આલિંગન કરીને
ઉપર આવ્યો ને કુમુદસુંદરી પાછી આવતાં સુધી
આલ્બર્ટના આલ્બમ સાથે પ્હેલી ફરતો પુસ્તકો
પોતે વાંચેલા ઢગલા ભિન્નભિન્ન સ્થળની કથા વિચારી.
ને સાથે ભાગમાં ફલાણું ફલાણું હવા પછી તેમાં કહે
ઉમરનો સાર ફલાણું હવા. ને લેખ પૂરો કરી ફરી ફરી
વાંચ તેનો વિચાર કરતો આનંદ ઉપર લેખકો ને આનં-
દનો હિસાબ લેવા લાગ્યો. તેને તેના વખતે વખતે
પોતાનું પોતાનું વિચારી સુંદરકામના પત્રો પણ વાંચતો
હતો. પણ કામ સાથ ગયો ત્યાં કુમુદસુંદરી પાછી આવી
ને કાગળોના પોટકાની બાજુ પાસે બેઠી.
ને કાગળોના પોટકાની બાજુ પાસે બેઠી.

સર૦— તમે આજ કેવી રીતે કાગળો કર્યા?

કુમુદ૦— આલ્બર્ટના આલિંગનને આટોપી આ
કાગળો
કૃપાળુ લેઈ આવી છું.

પોતાના પાસેના ખોલી ફેલાવી વિચારી વખતે
આડું
માર્ગ કરી મૂકી ને સંભાળી દીધી આઈ આવી
સરસ્વતીચંદ્રનો કાગળ લેઈ આવી.

કુમુદ૦— આ શો આશ્ચર્ય છે!

સર૦— આજ મને ભિન્નભિન્ન બાબતો સમજાયું
હતું ને આ પુસ્તકમાં બધું લખાયું છે.

B.M.P. 981

કુમુદ ને વાંચવામાં ભાન નહીં. સરસ્વતીચંદ્ર એના મુખ સામું જોઈ રહ્યા અને એની સુંદર આકૃતિ જોવામાં લીન હતા. થોડુંક વાંચી વિચારમાં પડી કુમુદ અટકી અને સરસ્વતીચંદ્રના તેજના ચહેરાને જોઈ રહી પણ તેનું સરસ્વતીચંદ્રને ભાન નહતું. આંખે આંખ [illegible] ટોકતી તેમ સ્મિત કરી કુમુદ બોલી.

" સ્થૂળ કામ ને સૂક્ષ્મ કામ બંને ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ભોગ કરાવનારા છે પણ ~~[illegible]~~ કંઈ માગે ભલભલા એવી કરી નાખવા પડવામાં દૂર રહ્યું છે."

સરસ્વતીચંદ્ર આનંદિત થયા.

" સત્ય છે. તરવારની ધાર ઉપર ચાલવું ને ગબડવું પડ્યાં પેસી જઈ નહીં એવી સંભાળ રાખવાનું એ અસિધારાવ્રત છે."

કુમુદ૦ — એમ જ છે. નિત્ય જોઈએ ત્યારે એવાં શરીરમાં આવી અને આત્માની બેડી [મોહના] જ્યાં નથી ~~[illegible]~~ ત્યાં રહી ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ તેને દબાવી દેવા મારવા છતાં પણ ભૂલતો નથી ને [એને અટકાવવા માટે] આત્માને પ્રયાસ કરવા પડે છે!

સર૦ — આપણે [સાથ] બંને અટકાવીને આત્માનો પ્રયાસ કરવો પડે છે તે ~~[illegible]~~ [સાથ] અભિલાષ કરવું પડે છે કે કરવું એ બંનેનો ધર્મ થાય છે ને તેમને કરવું [illegible] Resist not the weakness![1] ~~[illegible]~~ આત્માના [illegible] આત્માને [illegible] વિશે [illegible] સમજે છે. કુમુદસુંદરી, આત્માની [illegible]

1. Shelley.

અખંડાનંદે આપણે આ કૃષ્ણભગવાનને નથી જાણ્યું.

કૃષ્ણ૦ — [illegible] ભગવદ્ગીતાને કરેલ પ્રતિજ્ઞા ન તોડવાની પ્રતિજ્ઞાને આગ્રહે કરીને ભૂલાવી હતી. તમારી પાસે કરેલ પ્રતિજ્ઞાને તોડ્યું એમ નથી.

અર્જુ૦ — [illegible] તમે આ વાંચ્યું?

કૃષ્ણ૦ — વિચાર કરવાનું છું કે વાંચું કે ન વાંચું?

અર્જુ૦ — વાંચવામાં કંઈ બાધ છે?

કૃષ્ણ૦ — મને પણ આ સાહિત્ય જેવું હતું તેવું [illegible] જ આ પવિત્ર આપે [illegible] બાળકો તેવા [illegible] એમાં પણ [illegible] સ્વપ્ન [illegible] હતું. તેમાં [illegible]

અર્જુ૦ — હું તમને પણ આવું સ્વપ્ન કંઈ તેમાં કંઈ દોષ નથી?

કૃષ્ણ૦ — કંઈ દોષ નથી. માત્ર આમ આપના સહવાસ [illegible] બન્યું નહિ તે દિવસે મારાં બાળ રોગ હતો તે આપે બન્યું હતું તો બહાર મારાં જ સ્વપ્ન દીઠાં હતાં.

અર્જુ૦ — [illegible] સ્વપ્નશાસ્ત્રના પણ વિવિધ સિદ્ધાંતો છે. કૃષ્ણચંદ્રજી! આ સ્વપ્નમાં ગહનતા છે.

કૃષ્ણ૦ — છે જ. આપના જેવાના સંસ્કારો એવાં સ્વપ્નોમાં અવિચ્છિન્ન સ્વરૂપ પામે છે. ~~[illegible]~~ જે વિચારો સ્વપ્નોમાં આપ કહી શકો તે વિચારો ગુરુજનના પ્રતિ આપ જાગ્રત અવસ્થામાં પ્રગટ કરી શકો છો ને આપના ભાવો આપને આમ સ્વપ્નદશામાં પ્રગટ કરવા. આવું વિચારોનાં સંયમન બાલ્યાવસ્થાથી [illegible] મને [illegible] પણ પ્રગટ કરવા. સહજ સાધનાઓએ મને [illegible] હતી તેથી મારે જ કંઈ [illegible] રહી શકી નહિ સરીતા લોકમાંથી સ્વપ્નસાગર જેવા ગુરુ

અર્જુ૦ — કૃષ્ણચંદ્રજી! હું બહુ દુઃખી છું.

કૃષ્ણ૦ — [illegible] મહારાજ દુઃખનો નાશ આપ કરો તે આપના

દુઃખનો આરોપ મારા ઉપર મૂકું તો હું તેના
ધર્મશાસ્ત્રકારોના સમભાગીની પેઠે.

કેશ૦ — મારાં દુઃખ અને વાંચીના દેશ પેઠે શરીરમાં
જેવાં આવતું રહ્યું, પણ આ દુઃખ તો ~~[illegible]~~ પ્રાણ
પેઠે આરપાર નીકળે છે.

કુસુ૦ — એ દુઃખ શું છે?

[illegible] — આપણા દેશની ને પ્રજાની સ્થિતિ — એ
[illegible]

હવે મારાં સઘળું દુઃખ છે તેમાં કે [illegible]
એ વિચાર [illegible]

કુસુ૦ — [illegible]

દુઃખનો [illegible]

કેશ૦ — ક્યાં આ [illegible]
આ [illegible]
હું તેને મારી પાસે પણ [illegible] વાત કરું?

કુસુ૦ — હું એ વાતો સાંભળવાને [illegible]
[illegible] નથી; પણ તે સાંભળવા [illegible]
અને [illegible] આપવા એ આપની [illegible]
છે.

કેશ૦ — એ તો આપણાં [illegible] નથી?

કુસુ૦ — એ [illegible]

કેશ૦ — [illegible]
[illegible]

કુસુ૦ — [illegible] નથી [illegible]
[illegible] એ આપની [illegible]

તો પછી મને મળેલો લાભ આપ પાછો લેશો નહીં ને!

ગાં૦ — હું તો નહીં લેવા ઇચ્છું; પણ તમારો ધર્મ તમને ફરી એવાં ફળો પાકે નહીં એવું મારું કહેવાનું નથી.

કુટુ૦ — એવી રીતે આવે એવી. મારા આપ આગળ વિના બીજું કોઈ ફરી આવ હવે નથી. ભગવાન મને કુદરત ગમતું હશે. માતાપિતા સાથે અનુકૂળતા પણ એ જ ભૂમિમાંથી શરૂ કરી રહ્યું હશે સાથે જ કુદરતને લીધે મારી સંસારની મનોવૃત્તિ હું જાણવા પણ માંગું હશે. હું એ સંસારની મનોવૃત્તિ વિચારું છું; આપ પણ વિચારો. આવું કરી આપણે એકાંતમાં ધર્મનો મારગ દૂર રાખે ત્યાં કંઈ લાભ એકાંતમાં શું કરવા તે દૂર રાખી શકે કે શું નથી થતું એ તો કરવા બીજું નથી?

બસ ઉભા કરવા બીજું નથી?

૭૯૬ ગાં૦ — એ પણ સાચું છે. કદાચ કે મને કરવું.

કુટુ૦ — તો એ વાત પકડી રાખો. આપણે કેવી રીતે આચરવા ધારો છો.

આપ આ આશ્રમમાં આપની કયા રીતે દૂર કરવા ઇચ્છો છો!

૦-૯૮૪ કે આપના મનના સંતાપને કેવી રીતે દૂર કરવા આ આશ્રમમાં

ગાં૦ — મારું આત્મહિત વિચારવામાં આવે તો આ

૭૯૭ મહોમાં ઘણાં પડ્યાં છે. ઉપવાસ કરવાને માટે હૃદયની મને પ્રતિજ્ઞાનો મહત્ત્વ તેઓ તે વાંચી નથી, પણ હૃદય સાથે પ્રતિજ્ઞા [struck] આ ઉપવાસ કેમ કરવું તે ઉપવાસ કરાવે તો તે એ ઉપવાસ કેમ કરવું તે — શીખવાની રીત શરૂઆતે તેનું આત્મહિત નથી થતું. ઉપવાસ પ્રતિજ્ઞા સર્વ દુઃખાવાનું હિત — એ કહેવાની શક્તિ તો હૃદય સાથે વિકટ અને કેવળ દુઃખની છે : એ શક્તિ તો કેમ પ્રાપ્ત કરવા એ જ છે તેનું સમાધાન મુખ્યત્વે સૂઝતાં હશે.

S.P.F. 985

કુંદન૦ — એ વસ્તુઓને આકાર ને ઉપરાંત તો આપણી બુદ્ધિ અને વિદ્યા છે; તેમાં કુદરતસિદ્ધિ શી આવી કરવાની હતી? સંસારના પ્રશ્નોનું સમાધાન સંસાર જ કરી શકે તો પછી તો સંસાર ભણી સાથે એનો જ સંબંધ અનુકૂળ થવાનું છે.

રા૦ — વિદ્યા બુદ્ધિને વ્યવહાર અને શાંતિ આપે છે. સંસાર એ વ્યવહાર અને શાંતિને વિષય આપે છે પણ એવા વિષયનું શાંતિવૃત્તિએ સાથે કરી તેનું સંવાદ પાલન કરવાની અનુકૂળતા અને પ્રભાવ આવાં સ્થળમાં અવિરોધ મળે છે એમ પાશ્ચાત્યો માને છે તે અનુભવ છે તો આપણા પ્રાચીન કોઈ પણ કલ્પના હતી અને આપણી બુદ્ધિએ આપણે અનુભવીએ છીએ તે પણ આ જ નવું સ્વાતંત્ર્ય આપણે કિરિરાજની જ મહિમા સમજવો. ... માં તેમ ઈશ્વરવિભૂતિઓમાં તેનાં સૌન્દર્ય, શાન્તિ, ભવ્યતીક્ષ્ણોમાં તેમ ... અને એવાં અનેક કારણોથી કુદરત એવા શક્તિવાળો સ્થળ ... પણ વાસ કરે છે તેમાંથી આપણાં સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ મન માં — નવું અને ચેતન ભાવનાઓમાં — ... પવિત્રતા, બુદ્ધિ, અને સ્વતંત્રતા પ્રકાશ પામે છે, ઉદારતા પણ વધે, સુધરી આવે છે.[1]

કુંદન૦ — એ તો સત્ય હશે. મારી પોતાની બુદ્ધિને પણ કુદરતે આવો જ લાભ મળ્યો લાગે છે.

---

૧. अनलमिव विलोकितः प्रजानां सहसा संततिमंहसां विहन्तुम् वीततन्द्रिः॥
घनवर्त्म सहस्रधेव कुर्वन् हिमगौरैरचलाधिपः ...
वीतजन्मजरसं परं शुचि ब्रह्मणः पदमुपैतुमिच्छताम् ।
आगमादिव तमोपहादितः संभवन्ति मतयो भवच्छिदः ॥
किरातार्जुनीय: इन्द्रकीलवर्णन.

શ્રી૦ — ~~…~~ નો વિચાર — પ્રયોગ મારે સમજાવું — કે મારા સર્વે નિર્ધન વિદ્વાન મિત્રોને મુંબાઈના ઘરવસ્તીમાં ~~…~~ ભાડે માત્ર મકાન મળ્યે રહેવું પડે છે અને ડૉક્ટરોની પેઠે સારાં રહેઠાણમાં સારા આરોગ્ય અને આરામથી પામવાનો નથી હક્ક અને નથી સગવડતા — વિદ્વાન ચિંતાતુર દીસતાં મને કેવું દુઃખ થતું હશે! આ મિત્રોના દરિદ્રથી મને ~~…~~ જેટલું લાગે તો આ દુઃખનો હિસ્સો છે.

કુસુ૦ — ~~…~~ આપના ઉદાર ~~…~~ દીનવત્સલ હૃદયને એ દુઃખ તો સહે, પણ એ દુઃખના લાભને લાભ કેમ ગણો છો!

શ્રી૦ — કેમ ગણું છું! મુંબાઈ હતી ભાડે રહેવું નવરું ~~…~~ મારા આપણા ~~…~~ ભાઈ હૃદયનો ઉપયોગ શો કરવો તે આ મિત્રોને તે આ ચોકઠામાંના પ્રયોગે આવવો બુદ્ધિ આપી ~~…~~ તે એમ પછી ~~…~~ સમજું છું કે ભાડુંજી નથી તો મારા એ ~~…~~ વિદ્વાનોને માટે આ હૃદય સરખો તેમને આવા મિત્રોના ઉપર રાખું તે તેમનાં આરોગ્યને બુદ્ધિનો વધારો!

કુસુ૦ — ~~આ~~ દુઃખીઓના હૃદયમાં તેમના ભાગ્યને વિદ્યા એમ આપના હૃદયમાં આ વિદ્વાનો છે.

શ્રી૦ — એમ જ. આપણા દેશનું અને દેશબંધુના ભવિષ્ય ઘડવાનું કરવાની શક્તિ માત્ર બે વર્ગોમાં છે: એક તે ડૉક્ટરોમાં ~~…~~ અને બીજી છે આ વિદ્વાનોમાં.

કુસુ૦ — ડૉક્ટરોમાં તો શક્તિ નથી.

શ્રી૦ — તે વિદ્વાનો વિદ્યાનો ઉપયોગ કરવાની શક્તિ પણ નો તેમનામાં પણ ~~ડૉક્ટરો~~ દરિદ્રતાની શક્તિ હશે. તેમના

ઈંગ્રેજોના પરસ્પરે સંઘટના, પરસ્પરાનુકૂળ પ્રવૃત્તિ,
અને પરસ્પર મેળવણીથી, આ રીતે જગતમાં વિજય
પામતાં જ્યારે આપણે [illegible]
આર્યહિંદીઓની અદૂરતા તેઓ પાર કરી. કુટુંબ!
મુસલમાનો ઉપર જે અનુકૂળતા [illegible] પિતાની હતી
તેવી આપણા પિતૃઓની ઉપર ઈંગ્રેજોની કરી, અને જે પિતાઓ
તેમ પિતાના કુટુંબની સંભાળ લેવાની જે રીતે મુસલમાનો
તેમની ફોજમાં, ઉદારતામાં, [illegible] આપવામાં, અને ચતુરતામાં
આપી હતી તેવી રીતિથી આપણા પિતૃઓ
આપણા હિંદીની સંભાળ લેતાં શીખશે ત્યારે સર્વ કલ્યાણ
કરશે. મારી આશા અધૂરી છે માટે [illegible] કરતાં હું આપણા
પિતૃઓને મારા હૃદયમાં આમંત્રણ આપું છું,
[illegible] કરું છું.
અને તેમને માટે [illegible] ભિક્ષાઓ [illegible] કરું છું.
?
કુટુંબ— તમે તેમને માટે શું ધારો છો?
[illegible]— તેમનાં [illegible] [illegible], કે કુટુંબ
[illegible] [illegible], [illegible], તે [illegible] કરતી લેવા
ધારું છું. તેમના [illegible] લેવા ધારું છું. તેમના
[illegible] લેવા ધારું છું. તેમને [illegible]
[illegible] લેવા ધારું છું. તેમને [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible], [illegible], અને [illegible]
લેવા ધારું છું. [illegible] અને [illegible]
[illegible] લેવા ધારું છું. તેમને [illegible] અને [illegible]
[illegible] લેવા ધારું છું. તેમનામાં [illegible] લેવા ધારું
[illegible] અને [illegible] લેવા [illegible]
[illegible]! [illegible] આપણે તે [illegible]

ને શાહુકારો ~~...~~ના ધુળ તેમનાં શરીરની સાથે
પાણીથી ઉડી જાય અને એમની સાહ્યબીના ચહેરા
ઉપરની ~~...~~ કાગળની રીતોનાં વાદળ એમની આંખ-
પાછાં ઉડી જાય એવું જોવા ઇચ્છું છું. એ રીતે કાગળ-
ક્યાં હોય કે આ શાહુકારોમાંના કેવી લાગણીઓને
એ કાગળની સમૃદ્ધિ પણ, રંગીન ને એક પ્રકારના
માણસોમાં પ્રકૃતિ પણ, ~~...~~ અને ~~...~~ સ્થાને સ્થાને
ને માણિક્ય ઉષ્માનાં આવરણો ~~...~~ આવરણો ઉપર છતાં
એવું હોય જાય એ જોવાની મારી તીવ્ર વાસના છે.

કુસુ૦— એ વાસના કેવાં સાધનથી પૂરી કરવા
ધારો છો!

સર૦— એ સાહેબનું ભાન ~~...~~ ને ... પૂરું
મારી પાસે છે તે મહેં જોઈ લીધું.

કુસુ૦— તમે મને ઑસ્ટિનનું વાક્ય ~~...~~ સંભળાવ્યું
છે કે ~~A man in possession of a~~ It is a truth universally acknowledged that
a man in possession of a large fortune
is in want of a wife. આમાં પણ તમારા સાહેબનું
ભાન ક્યાં રહ્યું નહિ?

સર૦— હોય તો છે, ને નહિ તો નહિ.

કુસુ૦— તમે ~~આ~~ ઘણી ઘણી કહેતા હતા કે સાહેબોની
સ્ત્રીઓને સાહેબો પરણે ... પરણવાની નથી!
વાસના છે — તે ખરું છે કે નહિ?

શકુ૦ — ~~[illegible]~~ શું કહ્યું ! એ ~~[illegible]~~ [illegible] વસ્તુ વળી એક
પણ વધારે દુર્લભ છે કે તેની આશિના માર્ગને માટે
~~[illegible]~~ પૂર્વે કરેલાં મનોરથોને સમજાય [illegible] ~~[illegible]~~ તેમ
મારે નો ~~[illegible]~~ [illegible] સંસ્કારો કરવાનાં અહ્યા હોય છે કે કહેવ-
ાયું છે કે

इदमसुलभवस्तुप्रार्थना दुर्निवारम
प्रथममपि मनो मे पञ्चबाणः क्षिणोति ॥

દુષ્ય૦ — ~~[illegible]~~ ની વસ્તુ આપણે આજ લગી તો મેળવી
આપે એવા સુલભ છે તેને દુર્લભ ગણાવા એવા [illegible]
[illegible] નથી ના ! The time will come you need not fly!
શકુ૦ — [illegible] ~~[illegible]~~ તેને સુલભ કરશે પણ આપણી [illegible]
બુદ્ધિ શું સમજાવશે તે કોણ જાણે છે ! [illegible]
ન કર્યો હત તો [illegible] [illegible] હતી તેને જ [illegible] —
[illegible] જ [illegible] — ~~[illegible]~~ મારો [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
સ્ત્રીઓનાં સુખદુઃખનું [illegible] કરી [illegible] અને તેના [illegible]
[illegible] ! એ [illegible] હવે મને [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] સ્ત્રીઓનાં સુખ [illegible] ~~[illegible]~~ ની [illegible]
~~[illegible]~~ એવા [illegible] [illegible] માટે દુર્લભ
~~[illegible]~~ અને [illegible] [illegible] પરાભવ કરવો કહેવા [illegible]
એ આપણો આજ [illegible] કર્યું છે. [illegible] [illegible] [illegible] મને
ન મળી હત તો મને આજ ~~[illegible]~~ મારો [illegible] તારી [illegible]
સ્ત્રીઓનાં [illegible] દૂર કરવાનાં સાધનમાં [illegible] [illegible]
તેને એ સાધન દુર્લભ છે — હવે એ સાધનના સાધનને [illegible]

ટી. કાલિદાસ / Thomson: Summer

દુરયાભની મ્હારી વાતનો સ્વીકાર નહિ માટે જ હું અત્યંત
વધારનો આભિનય કરનાર સૂર્ય છું.

કુમુદ૦— તમારાં નેત્રમાંથી અશ્રુધારાઓ વહી જાય છે ને મ્હારા હૃદયને બાળે છે. તમે સ્વસ્થ થાવ. [illegible] તમારા આશ્રમમાં હું [illegible] આર્યપુત્ર ધર્મને ધર્મનો જ માર્ગે ચઢીશ.

સર૦— કુમુદસુન્દરી! આ પર્વતના ઉન્નત શિખરો ઉપરના તારા ચંદ્રના પ્રકાશમાં મ્હારા હાથમાં આવ્યા છે ને વાંચું છું તે હૃદય દુઃખે છે. મ્હારા પ્રિય મિત્રો ને દેશનાં લોકમાં રહેલો દુઃખમાં રહ્યા છે ને રહેલ કુટુંબ હું ભૂલતો નહોતો કે આ પર્વતે માત્ર કુટુંબ ભૂલ્યું ને દેશનું [illegible] હવે બ્હાર નહીં! પ્રભાતને તમને રડતાં મૂકી જતાં હતો તો હું આજ રડતો થાઉં — તમારું ભાગ્ય કર્યું [illegible] સ્વાભાવિકી દુઃખપ્રાપ્તિનાં કોડ કિરણ પાડ્યાં! આ [illegible] મ્હારા નેત્રમાં આવ્યાં [illegible] કરતી દષ્ટિમાં [illegible] કરતી [illegible] સ્વામીના કરતી વેદનાઓ ઉભરાતી હશે, કેટલાં કોમળ હૃદય ઘવાયાં હશે! [illegible] હશે, કેટલાં આંસુની નદીઓ વહેતી હશે! [illegible] ઉદ્દેશના દુઃખના [illegible] પણ આ દુઃખો કેવા પર્વતોમાંથી નીકળતાં હશે! [illegible] ને મ્હારા [illegible] મ્હારા કરતાં બીજા આ મિત્રો પ્રત્યે હશે ને [illegible] [illegible] ઉદ્ધાર કરે પ્રાપ્ત થાવ. હું [illegible] મ્હારા [illegible] મ્હારા પણ [illegible] તેને માટે આ સર્વ લોકના ઉદ્ધારને [illegible]

[illegible]

જીવવાનું મારું તેમ પણ મેં હાથે કરી દીધું ભલાઈનું અને

~~[illegible]~~ આદિવાસીઓની આશ્રિત વસ્તીની સાથે તે પણ ભલું

અનાદિ વસ્તીની દશા સુધારવાનું મારું સાધન મેં માને

માની લીધું હતું તે ભલી ભલાઈ ભલાઈને વાટ

એને ~~[illegible]~~ છે. પણ —ભલાઈ— હવે આ વિષયમાં શું કરવું,

આ અવળાં કામ કેવાં હશે, એ કેમ ભાળવાં, એ કેમ

મારવાં, એ સર્વ વિચાર ધારેલ છે ત્યારે તમે આવીને

કહો છો એવા આશ્રિતો આ નકામાં આવે છે, ~~[illegible]~~ કશું

માનતા નથી, માટે આવકતા નથી. હું એ ધારણાને લઈને

જૂઠ ધારું છું. જે વાતમાં મારો ઉપાય નથી તેમાં કંઈ ધર્માધર્મ

~~[illegible]~~ પણ નથી એ એવા રીતે મારી વાસનાને શાંત કરતા બેઠા

જૂઠ ધારું છું તેમ ઉલટી રીતે આ આશ્રિતોને લેવા દેતો

જૂઠ ધારું છું

~~Once I could retain by [illegible] & I could retain [illegible] by living among them & [illegible] sucking them with my life-drops — by [illegible] [illegible]. At [illegible] I saw [illegible]. Now I see so differently.~~

પ્રશ્ન૦— જે ~~[illegible]~~ ત્યાગ ભાવે ધર્મબુદ્ધિથી કરી તેના આશ્રિતોનો પરિત્યાગ કરી શકે એ બને કે નહીં!

ઉત્તર૦— જે વાત હાથમાં છે તે કરવા ન કરવામાં ~~[illegible]~~ ધર્માધર્મ પણ નથી. જે હાથમાં નથી તેમાં ધર્મ પણ નથી તે અધર્મ પણ નથી. જેમ સત્ય ધર્મ બુદ્ધિથી ત્યાગ કરી શકાય એ ત્યાગ થાય છે, અધર્મ પણ [illegible] હતા. કુટુંબકબીલો, ધર્મ પ્રમાણે આપણો ત્યાગ [illegible] આપણા હાથે કરાવવા આપણે કંઈ છોડી પણ ત્યાગ કુટુંબને કરાવવો તે આપણા હાથે વાત નથી. ત્યાગ ઉપરથી તેવા જોઈએ છે તેવા તેની [illegible]

પણ સમાધાન છે. અને તેટલા માટે જ સ્વાદેન્દ્રિયના ૯૯

[illegible] [illegible] અનુકૂળ તેમ ફરી તે [illegible]

ન હતી ~~અને તેટલા માટે જ~~.

[illegible] — ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] પણ [illegible] પડે છે તેમ [illegible] પણ

[illegible] [illegible] [illegible] પડે છે અને [illegible]

અનુભવ છે.

કાન — તે સાંભળે છે. પણ તેનો [illegible] [illegible]

જ્ઞાનનો પણ ~~[illegible]~~ દુરુપયોગ થાય છે. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] થાય છે તે [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] હતું કે [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible] ઉપયોગ [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] માટે છે, તેમ જ જ્ઞાનનો ઉપયોગ

માટે નહીં; ~~[illegible]~~ [illegible] માટે

~~[illegible] માટે છે~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

છે, [illegible] [illegible] માટે નહીં; [illegible] અને [illegible]

[illegible] માટે છે, [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] માટે નહીં. [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

માં [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] માટેના [illegible] [illegible] [illegible] થાય છે,

[illegible] [illegible] જ જ્ઞાનનો [illegible] દુરુપયોગ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ગયા છે, [illegible] [illegible] [illegible]

આપણો શિર પડી જાય છે. [illegible] રીતે વાસનાયુક્ત

પ્રતિ ● આપણાં સૂક્ષ્મ શરીરમાંથી ~~[illegible]~~ ખસી

જાય તેને જ્ઞાનનું આવરણ છે. નિરહંકાર અને

નિર્મળ સર્વભૂતાત્મભાવના પરિણામરૂપ, નિષ્કામ

ફળ-ત્યાગની ~~[illegible]~~ મહાવૃત્તિમાં ~~[illegible]~~

પ્રતિ જ્યારે સ્થિર થાય છે, ત્યારે જ તે વસ્તુમાં

આવૃત્તિ રહે ~~[illegible]~~ [illegible], ત્યારે સંપૂર્ણ

થાય છે. ~~[illegible]~~ [illegible], ઈશ્વર, ને

[illegible] એ ત્રિપુટી છે તેમ જ ક્રિયા, ધર્મ, ને જ્ઞાનનું

ત્રિપુટી છે ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible], તે ~~[illegible]~~ જ્ઞાન ને [illegible] અને

કુશળતા ધર્મનું ફળ છે. ધર્મ કુશળતા[illegible] રહેલું જ્ઞાન ~~[illegible]~~

સંસિદ્ધ દશામાં ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] થયેલું [illegible] અને

ધર્મ●નિષ્ઠાનું ~~[illegible]~~ સંપૂર્ણ [illegible] જ્ઞાન તે ~~[illegible]~~

[illegible] સંપૂર્ણ [illegible] ~~[illegible]~~ છે

[illegible] ન [illegible] મર્મ [illegible] છે. [illegible]

[illegible] જ્ઞાન [illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

પ્રતિ [illegible] [illegible], અને, [illegible] [illegible]

માટે, હું [illegible] માટે [illegible] [illegible] [illegible]

માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ને [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

'Tis better to have lov'd and lost x
Than never to have lov'd at all.

x Tennyson's In Memoriam.

૮-૯૦

કુતૂ૦— ભક્તિ પણ શું વાસના નથી?

ઉત્ત૦— સકામ વાસનારૂપ ભક્તિ તે વાસના છે. તે કામનાથી ઉત્પન્ન

થાય છે ને કામનાઓ પેદા કરે છે. નિષ્કામ ભક્તિ

વાસનારૂપ છે, પણ તે મનુષ્યની વાસનાના પરસ્પર-

વિરુદ્ધતાના જેવી આ મારામાર-પ્રતિક્રિયાની

જનક છે, એ તો ~~[illegible]~~ કેવળ સ્વતંત્ર છે.

એ સ્વતંત્ર છે માટે એ કામ વિના સંબંધથી વિચાર નથી,

તે ભક્તિ ~~[illegible]~~ ઉદય થાય છે અને કામ પણ એને વિ-

ચારવું નથી. માતાપિતાની ભક્તિનું નિવારણ કોઈ કાળે

કરવું નથી તે આ કારણને કલ્પનાથી; સ્વાનુભવની

ભક્તિને ~~[illegible]~~ સાધના લોક ઉદ્ગાર ગણે છે તે તેમાં વાસનાની

કલ્પનાથી. ~~[illegible]~~ આવી સંસાર સંબંધી હેતુ હોય ત્યાં

છે કે દમન કરવું. ~~[illegible]~~ ભક્તિનું મૂળ

કામવાસના વિના કે પુત્રવાસના વિના સર્વ ~~[illegible]~~ હોવાથી

સંયમ પણ સ્વીકારવું નથી એવું પ્રકૃતિ કુદરતે હતી ~~[illegible]~~ એને તેના કુદરતના

~~[illegible]~~

કુદરતે કામના હતી. ~~[illegible]~~ ૧૨. ~~[illegible]~~

કુતૂ૦— અત્યારના આદિ કેટલીક પ્રવૃત્તિના કેમ રીતે

કરવી જોઈએ?

ઉત્ત૦— સંસારમાં સ્વાભાવિક સ્વાભાવિક સાધના કરી, સ્વાભાવિક

કરી, આવી સાધના, ———

કુતૂ૦— ભગવાન બુદ્ધની પેઠે?

ઉત્ત૦— કંઈક એવી રીતે.

કુતૂ૦— હવે વિચાર શાને કરો?

સુર૦— [illegible] નવા નીતિના રસ્તા [illegible] ના
ગાડું ચાલવા હો આશા ગણે છે કે [illegible]
[illegible] તે પ્રકારે [illegible] પોતાને કેમ નહિ
ને ફેલાવી જાતીને [illegible] જાણ નથી. ત્યાં તત્ત્વોનો
માણસ વાત વિશ્વ પણ [illegible] હોય છે ત્યાં [illegible]
રાખવો દોરવા શી રીતે? [illegible]
કૃષ્ણ૦— હવે [illegible] ફૂંક રીતે [illegible]
તમારી પાસે હોય તો કામ લાગે એવા છે?
સુર૦— [illegible] વિદ્યા, સાધુતા, [illegible]
[illegible] કંઈ પણ તેમાં [illegible] નથી [illegible]
કૃષ્ણ૦— [illegible] ન હોય તો નહીં ચાલે?
સુર૦— [illegible] પણ [illegible] ને [illegible]
કૃષ્ણ૦— કેવા પ્રકારનો કામ?
સુર૦— [illegible] પ્રકારનાં [illegible]
કૃષ્ણ૦— તે [illegible] [illegible]?
[illegible]
કૃષ્ણ૦— [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]?
સુર૦— સંસારમાં [illegible] [illegible] [illegible] ક્રી, [illegible]
ક્રી, [illegible] [illegible], ——
કૃષ્ણ૦— ભગવાન [illegible] પડે?
સુર૦— [illegible] [illegible]?
કૃષ્ણ૦— હવે વિચાર શી રીતે કરો?

ગ્રા૦ — [illegible] નવા નોકરો રાખવા [illegible] ના
ગયું જોવા તો આવ્યો ગયો છે કે [illegible]
[illegible] ને ઉપકારી [illegible] માંગણ એમ નથી,
ને ફુલાવાથી આવેલા [illegible] નથી. નવાં નાનાં
માણસ વાળી વિશ્વ પણ કેટલુંક રાખે છે ત્યાં [illegible] જીવન
કંઈ ... ... [illegible]
કુસુ૦ — હવે [illegible] કંઈ રીતે [illegible]
ઝાંખી પાણી હોય તો ફાળ ભાગ્યો જોવા છે?
[illegible] નવાથી પાણી હોય તો ફાળ લાગે ત્યાં છે?
ગ્રા૦ — [illegible] વિવેક, માણસ, ને તે [illegible]
નવાં રાખિયો કંઈક તેમાં ખરા નથી એ ઘરે નવા [illegible]
કુસુ૦ — [illegible] ન હોય તો તે રહે?
ગ્રા૦ — [illegible] ખાતરનું પાન ને સુધરે તે ખરે.
કુસુ૦ — કેવા ઉપકારનો ભોગ?
ગ્રા૦ — [illegible] ઉપકારમાં દુરાગ્રહ તે ન ખાતરી.
કુસુ૦ — તે ક્યારે સુધરશે?
ગ્રા૦ — એ રસ્તે આ દુનિયા [illegible] માં ઉપરનું [illegible]
ઊંડે ઊતરી લાગે.
કુસુ૦ — આજ આપણે [illegible] વિચાર વગર ફુલાવાનું છે
લાગે.
ગ્રા૦ — હવેના ભાગમાં વળી [illegible] [illegible] પણ રાખ-
વાના ફુલાવાની હદ પાર. [illegible] પોતાના કરીને તેમાં
કુસુ૦ — હું ક્યારે નવાના આ [illegible] રાખડાનું
આ ફુલાવો તેમાં ફુલાવે છે.

શ્રી૦ — હું જાતે કદીક હતું કે તમે જ કંઈ કરશો

ને દેશનું ભલું સ્વરાજ જ હશે.

કૃષ્ણ૦ — હું તો આપની પાસે રહી શીખવાના આશય

સ્વાર્થને માટે આગ્રહ કરવાનો છું.

ટોળાં

શ્રી૦ — સુંદર સુન્દર વાક્યાવલીઓમાંથી ~~વાતો~~ પાત્રોનું પણ કલ્પના

ઘણા ભાગે છે તેનું ભાન ના કરાવ્યું.

સુંદર વાક્યાવલીઓની વાત જ ન કરો.

કૃષ્ણ૦ — સુંદર કે સુંદર સર્વ વાક્યાવલીઓ બહાર આવ્યું તેને ઓળખીએ છે.

આપ શીખ કરતાં વાક્યાવલીઓ

શ્રી૦ — એમ લાગે છે.

શ્રી૦ — એ વિદ્યાર્થીઓને જ વિરોધ કરવાનો માર્ગ

કૃષ્ણ૦ — એ વિદ્યાર્થીઓ એ આપની ઉપર રાખીને લાવો

એ કે મારે હવે જવું આપે આવો ?

શ્રી૦ — તમે ક્યારે આવશો ? તેમાં હું આવવાનું

કૃષ્ણ૦ — આપુનની પ્રમાણે તૈયાર કરીએ

ઈશ્વરે તો આવવાનો આગ્રહ.

શ્રી૦ — આવવાના પણ જોઈએ તે દીધું છે.

કૃષ્ણ૦ — હું ઉભા જોઈએ કે જાય નવી લેવું છું. આપનો

~~[illegible]~~ પકડાયો

હાથે બાંધો કેવા છે કે મારો પગલ તેમાં

છે.

શ્રી૦ — અજાણ્યા લાગે તે હાથે જ શક્તિ પવિત્ર

રાખો તો આજ પણ રાખી શકશે.

કૃષ્ણ૦ — આપે આપની નીતિ જ અપાવવી જોઈએ છે. મારા કરતાં

આપની રાખવાના વિરોધ છે.

શ્રી૦ — પવિત્ર દુનિયામાં પણ ~~[illegible]~~ આપણું કહ્યું જ આવવું છે.

કૃષ્ણ૦ — ~~[illegible]~~ એ પણ સાચવજો. પણ હું આપણે સર્વ

[illegible]

સર૦ — [illegible]

[illegible]

કુસુ૦ — [illegible]

સર૦ — [illegible]

કુસુ૦ — [illegible]

[illegible]

સર૦ — [illegible]

[illegible]

કુસુ૦ — [illegible]

સર૦ — [illegible]

પ્રકરણ ૩૮

[illegible]

"Such is the aspect of this shore;
'Tis Greece, but living Greece no more!
So coldly sweet, so deadly fair,
We start, for soul is wanting there.
Here is the loneliness of death
That ~~parts~~ parts not quite with parting breath;"

[illegible]

For while the tired waves, vainly breaking,
Seem here no painful inch to gain,
Far back, through creeks and inlets making,
Comes silent, flooding in, the main.
– Clough

But beauty with that fearful bloom
That hue which haunts it to the tomb
Expression's last receding ray
A gilded halo hovering round decay
The farewell beam of Feeling past away!
Spark of that flame, perchance of heavenly birth,
Which gleams, but warms no more its cherish'd earth!

x x x x x x x x

Approach thou craven crouching slave!

x x x x x x x x

These scenes, their story not unknown,
Arise, and make again your own;
Snatch from the ashes of your sires
The embers of their former fires;

Byron's Giaour.

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ।
मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत सञ्जय ॥

महाभारत. भीष्मपर्व.

સાધુજનોના પ્રાશ્રમમાં ભાગ્ય લઈ [illegible]
~~[illegible]~~ સાધુઓ સાથે ચિરંજીવીઓના ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] ફરવા ગયો, અને કુસુમસુંદરીને લઈ સાધ્વીઓ પણ [illegible]
વિહારમાં ફરવા ગઈ. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ઊંડામાં [illegible] બહાર એક [illegible] [illegible]

(ઐતરેય બ્રાહ્મણમાં ... [illegible] ... કહે છે. [illegible]

નાનાશ્રાન્તાય શ્રીરસ્તીતિ રોહિત શુશ્રુમ [illegible]

नानाश्रान्ताय श्रीरस्तीति रोहित शुश्रुम
पापो नृषद्वरो जन इन्द्र इच्चरतः सखा। चरैवेति।
पुष्पिण्यौ चरतो जङ्घे भूष्णुरात्मा फलग्रहिः।
शेरेऽस्य सर्वे पाप्मानः श्रमेण प्रपथे हताः॥
आस्ते भग आसीनस्योर्ध्वस्तिष्ठति तिष्ठतः।
शेते निपद्यमानस्य चराति चरतो भगः॥
कलिः शयानो भवति संजिहानस्तु द्वापरः।
उत्तिष्ठंस्त्रेता भवति कृतं संपद्यते चरन्॥

(ઐતરેય બ્રાહ્મણમાં: ઇન્દ્ર રોહિતને કહે છે — "લોક સૂઈ રહે ત્યારે કળિયુગ [illegible] ... ત્યારે દ્વાપર લાગ્યો, ઊભા થવા માંડે ત્યારે ત્રેતા લાગ્યો, ને ચાલવા માંડે ત્યારે સત્યયુગ ... [illegible]

"હે રોહિત! એવા શ્રુતિ છે કે [illegible] થાકેલા ... માટે શ્રી છે — [illegible]! [illegible] કરનારને [illegible] છે! ઇન્દ્ર તો ~~[illegible]~~ ફરનાર [illegible] છે! [illegible] ... જે પુષ્પિણી જંઘાઓ ચરે છે ત્યારે આત્મા ફૂલફળની [illegible] ... છે; પ્રવાસમાં શ્રમ વડે [illegible] એનાં સર્વ પાપ [illegible] છે; [illegible] બેસનારનું ભાગ્ય બેસી રહે છે; ઊભનારનું ઊભું; ... સૂઈ રહે છે; અને ચાલનારનું ભાગ્ય ચાલે છે. [illegible] માંડે છે. ~~[illegible]~~ સૂઈ રહેનાર કળિયુગ [illegible] છે; અને ~~[illegible]~~ [illegible] ઊઠનાર ત્રેતા [illegible] છે; [illegible] ... ફરનાર — ચાલનાર — [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે — ~~[illegible]~~ [illegible] છે. [illegible])

~~[illegible]~~ રંગાના ફાટેલા ભગવાં સેડું લાગ્યું ગયેલું લગાર
હતું ~~[illegible]~~ તેની પાસે પડખે આવતા હતા. તે આવતાં વેંત સર-
સ્વતીચંદ્ર ~~[illegible]~~ એની આંખમાં ફરતો હતો તેવામાં ~~[illegible]~~
ચંદ્રકાન્ત ને વિહારપુરી પણ ત્યાં આવી લાગ્યા. ~~[illegible]~~ સર-
સ્વતીચંદ્ર ભણી આવી દૂર પડી ઊભો ત્યાં ચંદ્રકાન્ત
એની પાસે આવી હાથોહાથ ઝાલી રહી એના કાનમાં
ગદ્‌ગદ હોઈ ~~[illegible]~~ તેમ બોલ્યો :

“સરસ્વતીચંદ્ર, સાધુનો વેશ લેઈ આવાં કામ કરો છો!
“પણ આરત ઉપરાંત કે ~~[illegible]~~ પહેરવું પડ્યું? ~~you see~~
“how you dissipate yourself ~~in~~ under this ~~garb~~ mask!”

એને ઉત્તર આપતાં પહેલાં જ આવાં વાક્ય ઉચ્ચારતો
લેઈ સરસ્વતીચંદ્ર કંઈક અટક્યો, પણ તરત સ્વસ્થ થઈ બોલ્યો:
“~~[illegible]~~ સાધુ હું પણ છું કે ~~[illegible]~~ સાધુનાં વસ્ત્રને તો [illegible]
“તેમ મને ઓળખશો, અને તેમ તેમ આ શબ્દો તમે ફેરવશો;
“મારે અંગારની પ્રયાણમાનો સાધુ લોકોનો સત્સમાગમ [illegible]
“ફેરવાં પડ્યો છે તે ભૂલી જઈ ગૃહસ્થાશ્રમના સંસાર
“[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] બેરવું ધીરે આવ્યો તો તે પછી મારે માટે
“જે કરવું હોય તે કરજો.”

ચંદ્રકાન્ત અને વિહારપુરી સાધુઓ ~~[illegible]~~ [illegible]
ઊભા હતા તેમણે આ સર્વ સાંભળી તે કંઈક [illegible]
[illegible] આવ્યા ને વિહારપુરી ચંદ્રકાન્તનો હાથ ઝાલી બોલ્યો :
“[illegible] સાધુજનની આગે રહેવાનો [illegible] ~~[illegible]~~
“[illegible] પાછી ફરતો નથી તે [illegible] પણ અધિકારી નથી
“તો પાછો ફરતો નથી તે [illegible] પણ અધિકારી નથી
“અને પુનઃ આવું વર્તન કરશો તો [illegible] મહારાજને
“[illegible] અધિકારથી [illegible] નથી ~~[illegible]~~ [illegible] પડશે.

1000 ૮૮૩

"મહિલા કે શીલ, ચૈતન્યના માટે કરવા પડશે."

(શ્રીનિવાસ સાથે)

શંકરપ્રભુ બોલ્યા વિના ચાલ્યા ગયા અને કેટલો
બાળ પાસે સાધ્વીઓ હતી ત્યાં નહીં ~~■~~ તેમનાથી છૂટે સહુ
દરવાજે છોડે બેસી કુરુક્ષેત્રની સામે નાખી નાખીને બોલ્યા
બાપજી. કુરુક્ષેત્રની બરાબર સામે તે એને છૂટવા લઈ બોલ
સાધ્વીઓ એની સામે પડી વાંચવા લાગી ~~■~~ જાણે કે
શંકરપ્રભુની પાસે મોકલી.
વાસનીને ~~■ ■~~ શંકરપ્રભુની પાસે મોકલી.

વાસની :— ~~શંકરપ્રભુ~~ હિન્દુધર્મને સામે દિવસ નથી થતા
હતા! એમ તો પૂજવાનો નથી શું અધિકાર!

શંકર :— ~~■~~ તે પૂજવાનો નથી સાધ્વીઓને

નિર્મલ :— નથી સંસારમાંથી (નાથ) આવેલા બાળી સાધ્વીઓને
~~■~~ સાધ્વીઓનો

સૌનું ખાટું નથી કોઈ સાથે છે. ત્યાં કે કરવા હોય
વિશ્રાંતિ લેવા કે વિચાર કરવા એટલે કે ધ્યાન કે
આ સાથ બેસી રૂઠે તે કરીને નિરંતર રહેવાને
~~■~~ સંસારીઓને
સંસારીઓમાં નિર્દોષ ગણાતું હશે, પણ ~~■~~ તો શું પણ
આશ્રમના ગણાય છે. માટે ~~■~~ નથી પૂજવાનો તો શું પણ
~~■~~ સાધ્વીને બોલે તો ઉપકારને આ વિચારની ભાવના
પૂર્વીઓમાં પડી એમ ગણાતા પાડવાનો પણ સાથે અધિકાર
છે. ~~■~~ એ અધિકાર વાપરવાનો ~~■~~ બોલવા સાથે સંબંધ
અને દેહાદિક શક્તિ છે. માટે કૃપા કરી ચાલ્યા જાવ — નહી
તો સાધ્વીઓ પૂરો અધિકાર આપવાની છું.

શંકર :— ક્ષમા કરજો. એમ બોલતા બોલતા તેમણે કહ્યું.
આ બાળાનો ~~■~~ ગદ્દામાં નહીં માણસની
ગાડી, અને સાંકડાને હરખચંદે પોતાના ગદ્દામાં ધર્યું
છેવટ સાધ્વીઓમાં બેસી સારે દાખલ સુન્દર ~~■~~ ચિત્રની

એવા સ્ટુડિયો રંગ ભૂમિનો એક પાઉડર ભરેલો
મોટો ઓરડો અને પોતાની પાછળ આવા ઉગેલા ફૂલ-
સુગંધીના બગીચા પ્રકારો આ બધાની વચ્ચે સંતાયેલો
હતો. ઘોડી વારે ફૂલ-ની ઓચિંતો હતો
બોલ્યો: "હરસ્વામિનું!" હું

હરસ્વામિનું પાછળ જોયું,
ફૂલ થોડે છેટે ઓરડી, તે બે બાજુ સ્ટુડિયો જેવા
ખોલેલાં. ઓરડી વચ્ચે આયનાઓમાં અવલોકન દેખાતું તે,
અંદર દ્વાર વચ્ચે તેમ તેમ, આયનાઓમાં બધા ભાગે.
મોટાં દિવસ હતા અને દીવા ન હતા અને ચાર બાજુ
બારીનાં પડદા, આયનાનાં ઓરડા, અને તેમાં આયનો
જેવો, જેના રંગ ઉપરથી રંગ આવી બધા દેખાતા
ભૂરી, રંગ ખૂલતો સુવાસ અને છાયાની સ્થિતિ
હતા અને મટે આકાર અને છાયાની
દર્શનમાંથી ઉપજતા આવતા હતા. પહેલાં પૂર્વમાં સમાઈ
ગયેલાં ખોલ્યાં તે માત્ર છેડે ઉપર ફૂલ પણ દેખાતું
ન દેખાતું હતું. આ સર્વ સ્ટુડિયો ઉપર ઉપરથી સંતાયેલા ચંદની
પથરાતી હતી — બોલાતી હતી. થોડી વારમાં તે બોલાઈ
ગઈ અને દિવસ અજવાળે બે પડતી વચ્ચે
નીકળ ગાયો બોલ્યા. આ શાંતિને પાછળ ખેંચતી
હતી કે નાંખતી હતી એની સામગ્રી ફૂલને પડતી એવી
રીતે. આ સર્વ જોતા જોતા ફૂલ બોલ્યા.

"વિલાસિનીઓમાં વર કન્યાને કહે છે કે હું આકાશે તેનું
તું પૂરવા — ન શકે? આ મનોરથનું રહસ્ય શું
હશે તે વિલાસી એ મનોરથ કેમ રીતે પૂરતો હશે!"

પુષ્પનું આધ્યાત્મિકરૂપ છે તે ~~[illegible]~~ 1002 [illegible]

સર૦ – આંટીઓ ~~[illegible]~~ [illegible] વળી કહી, તે પુષ્પ ને ધારી

કુસુમ [illegible] રાખવી, તે, રાખવી, ફૂંક મારી [illegible], અને

બોલ્યો: "એટલો [illegible] ન હતો!"

સરસ્વતીચંદ્ર આ પુષ્પને [illegible] ને વિચાર કરી

બોલવા લાગ્યો: "નાજુકા! ~~[illegible]~~ આપણાં શાસ્ત્ર પ્રમાણે

~~[illegible]~~ (પુષ્પના દેવતા) [illegible] પાણી વાદળીમાં રહે છે ને આકાશી [illegible]

ગર્ભનું ધારણ કરે છે; ને મેઘ ~~[illegible]~~ પુષ્પ ઉપર વર્ષે છે, ને

પુષ્પ ~~[illegible]~~ એ ~~[illegible]~~ [illegible]

બનતે ગર્ભરૂપે ધરે છે ને તેમાંથી ~~[illegible]~~ [illegible] સમૃદ્ધિઓને

રસિક [illegible] ~~[illegible]~~ (રસ) પુરુષના [illegible] સહજ

કરે છે. એ જ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ [illegible] ~~[illegible]~~ પુષ્પ બની

રસના હૃદયની રસ ~~[illegible]~~ આકાશી ~~[illegible]~~ [illegible] આધ્યાત્મિક

~~[illegible]~~ પુરુષના હૃદયમાં રહે છે, ત્યાં ગર્ભરૂપે

રહે છે અને ત્યાંથી પાછા રસના હૃદયમાં ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ધારે છે. રસ પણ એ રસથી

[illegible] સમૃદ્ધિઓને [illegible] છે તે હૃદયના

~~[illegible]~~ [illegible] ઉપયોગી ધારે છે. કુસુમસુંદરી! (રસની)

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] રસના હૃદયમાં છે તેવો

એ રસનો [illegible] પણ એ જ હૃદયમાં છે ને [illegible] પણ તેનો

[illegible] છે. પુરુષ નો [illegible] એ રસનો [illegible]

ન પાછો આપનાર ધારે છે."

[illegible] આ [illegible] હશે?

કુસુમ૦ – એટલો બધો વિચાર આ [illegible]

સર૦ – એ [illegible] છે કે રસ ને

[illegible] છે ને પુરુષ ને [illegible] છે. [illegible]

આપણી ઉપાસના છે ~~[illegible]~~ ને ~~[illegible]~~ સિદ્ધિ છે તેમ જ આપણા પુરુષાર્થની આરાધના છે, ને તેમ જ સ્ત્રીના હૃદયથી પુરુષના હૃદયની, ઉપાસના સિદ્ધિ છે.

કુમુદ૦ — ~~[illegible]~~નો એટલું હોય તો બધું આપણા તેમાં એટલું કે પુરુષોના સંસારનું બધું ~~[illegible]~~ મુખ્ય ~~[illegible]~~ સાધુ-શીલ જ અંતઃકરણ મોટું થાય છે ને અવનતિના ઉપાય આત્મરૂપ પામે ગૌરવરૂપ થાય છે. સ્ત્રીનું હૃદય પણ પુરુષના હૃદયને પામે ~~[illegible]~~ અને પુરુષના હૃદયની શક્તિ જ ~~[illegible]~~ જાણે ~~[illegible]~~ ને ડહાપણ માટે મદદરૂપ થઈ જાય હોય તો હોય.

સરસ્વતીચંદ્ર હસીને કહે : "સ્ત્રીનું મંગળસૂત્ર આપણે [illegible] હોય છે. ને [illegible] પણ તમારા હૃદયની શક્તિ આપણું [illegible] છે. ને [illegible] પણ આવે છે. માટે જ ~~[illegible]~~ લોકોમાં [illegible] પણ [illegible] ~~[illegible]~~ એવા એક [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે ને તેમના [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] પામે છે."

કુમુદ૦ — લોકોમાં માટે આવી ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ને [illegible]! એમ જ કે નહીં?

સર૦ — એમ જ.

કુમુદ૦ — આપણા [illegible] તેમ [illegible] [illegible]? [illegible] — [illegible] કરે છે? [illegible]

સર૦ — આ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ આવા [illegible] આપણા [illegible] તો ~~[illegible]~~

બીજા ઝાડુકાઓમાંથી નાઠેલા ~~[illegible]~~ તેજસ્વી આગિયા જેમ
નાઠે — તે બદલે તો ઝાડુકાઓમાંનો પ્રાણી જ ખરુ
તેમ નથી.

કુસુમ — આપણે તે ઝાડુકામાંથી ખરુ કેવાં છીએ —

ઓ૦ — આપણાં સ્વાભાવિકરીતે નમાલા જ રહવું પડશે.

કુસુમ — ~~[illegible]~~ પણ એ ઝાડુકાઓને રમતા તેના પરેખ
કુદરતના માલિકના માર્ગ ~~[illegible]~~
અકારણ કુંડ ~~[illegible]~~ કે નજીક ભલેને કરશે?
~~[illegible]~~ શું કોઈ દિવસ પણ નહી ઉકેલ ના કરે?
~~[illegible]~~ ઈશ્વરને શું કહીશું છે! પણ ~~[illegible]~~

ઓ૦ — ... ... પણ વાર ને જોવા પડશે
એ ઝાડુકાઓમાં અકારણ કેવાં પણ વાર ને જોવા પડશે
એ ઝાડુકાઓનું તેમના
નાં તેમાંનાં પરદેશી ~~[illegible]~~ પવનથી એ ઝાડુકાનું
આધારે ~~[illegible]~~ જ્યાં બહુ ફૂલોની શી સ્થિતિ થશે તે કહેવાતું નથી.
પરદેશી અતિથિઓમાંનાં મજુરોની જેમ ~~[illegible]~~ આવતા
આપણાં કેટલાક લોકો પ્રવેશ કરવાનાં નથી કે જ્યારે ધારે ત્યારે
~~[illegible]~~ પાછા પવન વાટે ત્યારે તો અણદોતાવ્યા કરશે.
કુદરતનું ઘર! પાછા ~~[illegible]~~ પવનનાં અંધારામાં ઉડશે.
આપણા ઝાડુકાઓ ઉભા છે તેના કરતાં કરતાં આ હવામાં ઉડશે
એ ઝાડુકાઓની રેતીમાં ઉડતાં વાદળા આ ફૂલ પરના ~~[illegible]~~
અંધારના અલંકાર જેવું ~~[illegible]~~ નાખનારી તે આરતી જેવું
દેખાય છે. તે પણ ~~[illegible]~~ પાછલી રાત્રે આવતા હશે.

~~[illegible]~~ કુસુમ — ~~[illegible]~~ રાત્રિના અલંકાર ~~[illegible]~~ ચન્દ્રની ચંદ્રિ-
કાના સંબંધ છે તો ચન્દ્રના આવા પણ કિરણો વાટે જ સૂર્ય
ઉદય પામશે.

B.G. 4-30 9 1005

૨૦૦૧

[illegible] — ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે.

કૂકડ — આ ગુફાઓમાં તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] લાગે છે. [illegible] [illegible] ભિક્ષુઓ [illegible] છે.
[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible].

કૂકડ [illegible] [illegible] ભિક્ષુઓ [illegible] [illegible] — [illegible].

કૂકડ [illegible] ભિક્ષુઓ [illegible].

[illegible] પણ ભિક્ષુઓ [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] લાગી. [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] લાગ્યાં ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] કૂકડ [illegible] [illegible] કે ~~[illegible]~~
[illegible] [illegible] લાગી.

"[illegible] [illegible] છે, [illegible] ભિક્ષુ [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible]"
[illegible] [illegible] — [illegible]."

ભિક્ષુઓ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] કૂકડ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ભિક્ષુ [illegible] કે [illegible] [illegible].
કૂકડ [illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] પણ [illegible] લાગ્યું

G.102

G.101

106

સ્વદેશના પ્રેમ અનુસારે કર્યો તેની સાથે
હિંદુસ્તાનીઓની પ્રમાણિકતા ભણી પ્રવૃત્ત કરી ગઈ.
ગોળોમાં વગરના છોકરાઓને બે બાજુ ફેંકાવાં, પરંતુ
પ્રાપ્ત કરી, અને તેની સાથે જ સૌંદર્યસ્વરૂપની આજ્ઞા
ફરમાવીને બે બાજુ સ્વચ્છંદ ભણી ઉડવા લાગ્યાં.
ઝાડીવાળામાં તેમની સાથે પુષ્પવૃક્ષો વાળું અંતર પડી ગયું,
છેલ્લાં તેવામાં તો ઋતુઓના સ્વરૂપ અને પુષ્પિત પ્રકાર વિના
ભળ્યું નહીં પણ તેમને મળ્યું ન હતું. હવે કામ ન કર્યું પણ
બંધ કર્યા અને માત્ર સ્વચ્છ પ્રકારનાં સાધનો વાપર્યાં
ચાર પાંચ જુદાં જુદાં છોડવાં મળ્યાં. ફળ ફાલ ને ફૂલ
બંધ કરી ગયાં. નામની પૂર્ણ છાયા અને સાધુજનોને
ભોગવી સ્ત્રીઓ લાગવા લાગી અને ઉપરનું સામું ઊંચું નદીકાંઠે
તે વાતાવરણ પાસે આવવું લાગ્યું.

આવી રીતે બે બાજુ દૃશ્ય વિરાગીઓની સાથમાં
ભાવ ઉડતાં ઉડતાં ગયાં ને સાથે લઈ ગયાં – ત્યાં તેમની
સાથે કુસુમસુંદરીપ્રમુખ છાયા આવતા દેખાઈ. આ ભાગમાં
આવતાં ગુણસુંદરી ને પ્રમાદધન. સરસ્વતીચંદ્ર તેને
આશ્રમ આમંત્રણની તે પૂર્ણિમાની. સરસ્વતીચંદ્ર
તે ને ભાળે તે પહેલાં આ છાયા જ બોલી:
"સરસ્વતીચંદ્ર, મારી રાજનીતિથી આ દેશ સુખી હું કરવા ઇચ્છું છું
તેવું પણ હિંદુસ્તાનમાં પ્રજાના માનવીઓનો સાધિકાર સાધને
કુટુંબોને જ છે તે હું તેવો કુશળ કરું ત્યાં સુધી ન જાણું તો તેમને
દઉં છું. મને તો સાધિકાર મૂકવા પછી પણ મારા પ્રેમબંધનમાં
આવેલી છે તો મારા ઉપર કોઈ કૃપા કરજો. આ ભીંતમાંથી
કોઈ આવવા દેશે તો આવશે. મારી વાસનાઓ તે ઉપરાંત કંઈ
નથી નિર્વાણ છે તો તમે ત્યાં જઈશ ત્યાં તે તેના

અમારે સાંભળવું કે તેને કોઈ ઉત્તર ન આપે તો તમે આપજો.
એની વિનંતી એ ઉત્તર મને ફરી આવવાથી અંતરને મળશે
બારેમાં ~~[illegible]~~ દીવાન કહી કે વિચારમાં જૂઠ કહી તેના અર્થ
મારી દ્રષ્ટિએ આત્મિક કહી એવો સિદ્ધાંત છે."

[illegible] — એટલે હું આપનાથી દૂર થી. પણ અમે દેરાસરમાં જવું ત્યારે
જઈએ હોય તો તમે કરી શકશો? ... [illegible] બંધ કરવી કે મૂર્તિ

આત્મા — આ સ્થળે પૂજાના [illegible] [illegible] ભગવાનનાં
મંદિરનાં ~~[illegible]~~ મૂર્તિનાં [illegible] [illegible] [illegible]
નમે લઈએ. આપણી [illegible] મૂર્તિનાં [illegible] [illegible] [illegible] તે નમે [illegible]
[illegible] સિદ્ધાંતમાં દર્શન આપે છે તે નમે [illegible]
વારમાં [illegible]. એની પૂજાના [illegible] [illegible] [illegible] પણ
દાખવો નમે સાચી લઈએ કે આપણા દર્શન દાખવે

[illegible] [illegible] એ [illegible] [illegible] કે મોટા
નમે લઈએ.

[illegible] [illegible] એ [illegible] [illegible] [illegible] થયું. એ
[illegible] કહું ~~[illegible]~~ [illegible]-વિચાર — [illegible] — દ્રષ્ટિએ [illegible]
વિચારમાંથી [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] કે [illegible] [illegible]
એ [illegible] [illegible] હતી કે પૂજાના [illegible] [illegible] [illegible]
હતી તેમ પૂજાને [illegible] હતી. આ વિચારમાંના [illegible] [illegible]
ઉપર [illegible] [illegible] મૂર્તિઓ [illegible] હતી [illegible] આ [illegible]
તેમની વિચારોમાં [illegible] [illegible] તેમની વિચારમાં [illegible]
દ્વારા કહી હતી.

[illegible] [illegible] — [illegible]! ~~[illegible]~~ [illegible] મહારાજ કે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] પોતાની [illegible] દર્શન કરાવે છે.
[illegible] છે તે [illegible] આપણે [illegible]
હું તેમનું [illegible] [illegible] તો છે!

1006-1007

૨૦૦૭

કુતૂહ૦ — સંસાર એમ નાટક છે કે શાસ્ત્રકારો [illegible]
સ્વપ્ન કહે છે!
ઉત્ત૦ — આપણા દિવસોમાંથી તે સ્વપ્ન કહે છે પણ સ્વપ્ન
એવું સંધ્યા નથી ન તે બિરંગત પ્રકાશના પ્રકાશિત [illegible]
કરે છે.
કુતૂહ૦ — આવા એમના ~~[illegible]~~ના ચંદ્રિકા દેખાય એ-
વામાં સ્ફુરે છે?
ઉત્ત૦ — ~~[illegible]~~ નાયેના પ્રકાશ નાંખે તો તે દેખાય.
આ વિમાનમાંથી નક્ષત્ર તારાઓ જે જે પ્રદેશમાં સંચરે છે
ત્યાં ~~[illegible]~~ સાહેબના કુતૂહલની ચંદ્રિકા સ્ફુરે છે.
કુતૂહ૦ — પ્રકાશ ઉપર એના તારાઓ સંચરનાર તો બહુ
દેખાય છે! એ સંચરનાર તે તે મનુષ્યો છે કે બીજા પ્રાણીઓ છે?
ઉત્ત૦ — એમની મનુષ્યજાતિઓનાં ને શુદ્ધ સ્વતંત્ર ને પ્રકાશ
ભેદ વિનાનું નથી જાણતાં, પણ સંસારીઓ તો વિવિધ પ્રકાશ
સાથે દેખાય છે. આપણે જે પ્રકાશ દેખાય છે તે પ્રકાશ કહીએ છીએ તેના
પણ વિમાનપુરમાં પડેલા પ્રકાશની ગતિ છાયાઓ રૂપે નદીઓ
વિમાનના તારાઓ તે પ્રતિબિંબરૂપ છાયાઓ ને એકેક સ્વરૂપે એવી
છે જે તે પણ તો ગુરુજનાઈ [illegible]
કૂળ પરિપાકમાં એકરૂપ ~~[illegible]~~ જણાય છે.
કુતૂહ૦ — આ તારાઓ કોણ છે? તે સાગર છે ને ભાગ
ઉત્ત૦ — એક પળ પ્રકાશનો પૂર્ણ ભાગ છે તે ભાગ ભાગ છે તેમાં
પવિત્ર ભાગ છે ~~[illegible]~~ ને તેનાં આત્માઓ
કોઈ સંચરે છે ને કોઈ નથી સંચરતાં.

કલહં૦ — આ પેલા પાસે ઊભો મકરંદ છે?

પાત્રોના વિનિમય

મક૦ — ~~[illegible]~~ એ બુદ્ધરક્ષિતા ને સાંભળે પાસો ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ લાગે છે. તેની પાસેના ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ આવતીનો વાયુ.

રહી ~~[illegible]~~ સાથ આવે છે. એના પૂર્વ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] એ રહેતા

પડે છે.

~~[illegible]~~ કલહં૦ — પૂર્વ ~~[illegible]~~ દ્વારે વસે છે ને ~~[illegible]~~ પશ્ચિમમાં

દ્વારે વસે છે.

મક૦ — ~~[illegible]~~ આ રહી પ્રથમ એ પાલખી

પૂર્વ ભાગમાં ને દક્ષિણ ભાગમાં ચાલતી હતી. હવે તેને

જુઓ છો કે એ પશ્ચિમ તરફ પણ પશ્ચિમમાં આવે છે?

પશ્ચિમે દ્વીપ છે ત્યાં કપિલાઇ વસે છે ને આ રહીની સુખ

સૂત્ર એ કપિલાઇ આનંદથી જુએ છે. એની ભાગે પશ્ચિમમાં

~~[illegible]~~ સૂત્ર જુએ છે ને દિવસે ગાયન કરે છે ને રાત્રે મધુર

[illegible] છે — સ્વપ્નાને ને આવ ઉત્સવે ફરે છે ને આ [illegible]

[illegible]. ~~[illegible]~~ આ પાસે ઉપવનનું ~~[illegible]~~ પેલો ~~[illegible]~~ [illegible] મધુર

રાગ જોઈ રહેલો છે ને તેની દક્ષિણે ઊંચા ઝરતો [illegible]

~~[illegible]~~ એનું સૂત્ર જુએ છે.

આ વાયુ લાગતા રહેવું તેની સાથે [illegible] પાંખ ઉડ્યા

કે ગાતા લાગ્યા:

"हा! ~~हा~~!
" क्वासि नीलकण्ठ [illegible] वदनं [illegible] बकुलावलिके ।
" कान्तामनाः प्रमोदादभिसरति मदभ्रान्ततारश्चकोरः ॥
" [illegible] कपोलं [illegible] [illegible] प्रियायाः ।
" कं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।"[1]

---

૧. માલતીમાધવ.

કુકડો – આ [illegible] શું કરી છે ને કહેવા માગે
કરીએ તો સામે [illegible] દેવાપાત્ર છે?

મોર – આપણા દેશના [illegible]
રાજકીય વાતનાઓનું સ્વરૂપ જાણવાને આ સિદ્ધ નાટકનો
પોપટ પૂરતો પોપટ છે. આપણા દેશનો ઉદ્ધારક
થાય તે [illegible] સ્વતંત્રતા કર્યા કરે છે,
એ વાતનાની તૃપ્તિને માટે એ આપીએ છે તે એ
તૃપ્તિને માટે જ એક સ્થાન આપવાના કરીએ.

આ પોપટ કહેવાની બોલવા લાગ્યો.

[illegible] કરતાં નથી

"હું કાંઈ નથી તેની પાસે આવવા
પણ મારી આવના [illegible] તેને અનુકૂળ કરવાના
અધિકારી પાસે જવાનો વિચાર કર્યો છે. [illegible] પણ તેની અ-
[illegible] લાઇ મારાં કાંઈ [illegible] એક નથી તેથી
[illegible] હું છું. આ
આ [illegible]
પુરાણા [illegible] મજૂર [illegible] કારખાનાઓનું વાતાવરણ [illegible] હતા તે
લોકના [illegible] રાજ્ય [illegible]
[illegible]માં એના ટાંકા [illegible] હતા ત્યારે [illegible] આપણા મજૂરો
ભૂખ્યા હતા. કારખાનાઓ બંધ થયા [illegible] વિદેશ [illegible]
[illegible] ગયા તે [illegible] એ મજૂર [illegible] તે ઘરમાં
તે ઘરમાં [illegible] કરી [illegible] છે. [illegible] તેનો
[illegible] છે તે ઘરમાં પાડી નાખે છે. [illegible] પોતાના [illegible]
[illegible] છે પણ એ મજૂરનામાં પોતાની મજૂરીનું [illegible]
[illegible] કરવા [illegible] રીતિ, [illegible]
એની આવના કરીને શું કરું? [illegible] એ દેશના [illegible] મારા

હીરાના સંચારે શી સૂરના ભેદ? ~~ને મહૂરના પોતાની~~

ગતિ ~~બદ્ધ કંઈ નહિ ને~~ એ મહૂરના પોતાના ગતિ

બદ્ધ કંઈક હવે નથી. તે ભલે સમ્રાટ કે સુલતાન, કે રસિક છે,

પણ મ્હારા હીરામાં એના જેવા મહૂર કંઈ ગયા છે ને [illegible] ભારે

પણ પામ્યા છે."

"~~આ મહૂરની [illegible] [illegible] [illegible] રહેલું [illegible]~~

~~[illegible] [illegible]~~ પોપટ ભારતનું ભોળપણ ત્યાં મહૂરે

ભાળેલા સૂત્રમાંથી સ્વર બોલવા લાગ્યા:

"મૂર્ખ પોપટ! હીરા તેને [illegible] માટે સ્થાને સ્થાને

ઉપકરો છે ને બહારે હિમાલય સમાસ્થળીઓને તો પોતાના

ભવનમાં જ ઉપકરો છે. ત્હારો હીરો મ્હારા હીરા જેવો સૌ

કાળે હશે; પણ [illegible] જાણે નથી કે ત્હારા હીરામાં જ [illegible]

અનેક [illegible] બંધાયા છે ને ~~[illegible]~~ તેના પર રહેલા

બંધાયા છે ને ત્હારાં બાળ [illegible] કરી નાંખ્યાં છે, તેમના

ગતિને રોકી છે, [illegible] તેમની દૃષ્ટિને [illegible] કરી છે, [illegible]

[illegible] કરી છે, ને તેમનાં [illegible] [illegible] [illegible]

કરી છે? કીયા અધિકારથી આવો હીરો [illegible]

[illegible] છે? મ્હારા હીરાની સ્થિતિ [illegible] માંથી ત્હારા [illegible]

[illegible] કરેલ છું ને [illegible] પર, [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] રહેલું

[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] કરી તું [illegible] છું!"

ને આજ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છું!

પોપટ બોલ હીરો જોવા લાગ્યો ને કહેવા લાગ્યો-

"આ હીરો આવો રાખનાર, (પ્રતિષ્ઠા [illegible]) સરકાર! તું [illegible] ગાજરની ગતિ

"[illegible] [illegible] છે તે રાતે ઉઠાડનાર ~~[illegible]~~ કંઈ [illegible] [illegible]

"ઠીક છે! તારામાં બળ અને રસ ભિન્ન છે! મારા
"હૈયામાં પણ કંઈ ઓછું તેવું ન હતું. મારા હૈયાનો સ્વભાવ
"હશે હોય છે કે આ હૈયામાં [illegible]
"ભૂલવા જેમ એ હૈયે પ્રકાશ કરે છે તેમ તેમ હૈયામાં
"રસ ન સ્વાદ હોરીઓ ભરી પડે છે, હૈયારે સ્ફુટ છે,
"તે અમારી પાસે તેનો નાનુ પણ કુટિનો નથી."

સહોદર પ્રેમી અર્જુનની કરતો હતો સખા

ઉડતું હતું તે કહ્યું રહેલું.

"પૂર્ણના પ્રકાશ અનુભવ પોપટ! [illegible]
મારી ઉદાર
"સ્વભાવ પ્રજાના ઉદ્ધારણ [illegible] રાજ્ય પ્રકૃતિ લેવા [illegible]
"છે તે દિવસે ગારુડ લેવા કહે છે. મારી પ્રજાના ભવિષ્ય
"પુરુષાની સર્વ પ્રજાઓનું ભવિષ્ય બંધાયેલું છે - એનું
"ગાયું છું તે સત્ય હો કે નહો - પણ અમારી સાથે [illegible]
"ન ઉદ્ધારણાદિમાં છે તે [illegible] અર્જુનના [illegible]
"[illegible] રત્નાદિક સ્વપ્નો ભૂલવાની ભૂમિ અને રીતિ [illegible]
"તારે તે એ ન સમજું છે! [illegible] ધારે છે તે શરીરના
"સર્વ પ્રજાઓ ભળી ને સમષ્ટિ-શરીર [illegible] તે અંગ છોય! અમારા
"ઉત્તમાંગનું મસ્તિષ્ક - મગજ - તે [illegible] જનોના
"સંસ્કારી અભિલાષ અને સર્વ મનુષ્યજાતિઓનાં [illegible] તે સર્વ
"તારીને સાંકળનારું તે બીજો શક્તિ હશે તે તેને [illegible] પ્રયત્ન
"ઘણ કરે. અને તારા જેવા હૈયા ઉપર રાજ્ય કરવા ઉદાસીન છે
"નહિ, પણ [illegible] એવા અભિલાષ નથી [illegible] ન તો તેનાં [illegible]
"તે તારા હૈયામાં એ અભિલાષ [illegible] છે. પોપટ! [illegible]
"[illegible] તારા હાથની [illegible] કે તારા હૈયામાં
"[illegible] અભિલાષની બાબતમાં [illegible] અને [illegible] કર.

[illegible] from E. A. Vizetelly's Preface to his translation of Zola's Paris.

[illegible]

[illegible]

---

1. In Mr. Zola's case it has always been his purpose to expose the evils from which society suffers, with the hope of directing attention to them, and thus, in the course of hastening a remedy; and thus, ... do otherwise than drag the whole

પ્રશ્ન — [illegible]

[illegible]?

ઉત્તર — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

" In the tw. Twentieth Century there will be an extraordinary nation. This nation will be great, but its greatness will not prevent it ~~being free~~ from being free. × × × In the Twentieth Century this country will be called Europe, and in after centuries, as it still and ever develops, it will be called ~~a~~ Mankind. × × × × Throughout of this nation

1014

2022

1. historical times, the world has ever had a city which has been The City. The brain is a necessity. Nothing can be accomplished without the organ whence come both initiative and the will. Acephalous civilization is beyond conception. It is from three cities, Jerusalem, Athens, Rome, that the modern world has been evolved. They did their work. Of Jerusalem there now remains but a gibbet, Calvary; of Athens, a ruin, the Parthenon; of Rome, a ~~Phan~~ phantom, its empire. Are these cities dead, then? No. A broken eggshell does not necessarily imply that the egg has been destroyed; it rather signifies that the bird has come forth from it, and lives. From out of those shells lying yonder, Rome, Athens, and Jerusalem, — the human ideal has sprung and soared. From Rome has come Power; from Athens, Art; from Jerusalem, Freedom ✱: the great, the beautiful, the true.
✱ x x And they live anew in Paris, which in one way has resuscitated Rome, in another

1015

2089

1

~~At~~ Athens, and in another Jerusalem; for from the cry of Golgotha came the principle of the Rights of Man. And Paris also has had its crucified; one that has been crucified for eighteen hundred years — its People... But the function of Paris has been to spread ideas. Its never-ending duty is to scatter truths over the world, a duty it incessantly discharges. Paris is a sower, sowing the darkness with sparks of light. It is Paris which, without a pause, stirs up the fire of Progress. It casts superstitions and fanaticism, and hatred and folly and prejudice, on to this fire, and from the darkness comes a blaze of light. x x x Moreover, Paris is like the centre of our nervous system; each of its quivers is felt through-out the world. ~~And~~ x x And, further, it is like a ship sailing on through storms and whirlpools to unknown Atlantides, and ever towing the fleet of mankind in its wake.

C. 2

20/1015
Ch. 3

There can be no greater ~~ec~~ ecstasy than that which ~~can~~ comes from the perception of the universal advance, when one ~~hears~~ hears the echoes of the receding tempest, the creaking of the rigging and the panting of the toiling crew, when one feels the straining of the timbers, and realises the speed with which, in spite of all, one happily travels onward. Search the whole world through; it is ever upon the deck of Paris that one may best hear the flapping and quivering of the full-spread, invisible sails of human Progress."*2

આ [illegible]

[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

× Victor Hugo!

"~~આ તેને ક~~ We shall then ~~be~~ witness "War's
"last agony[1], and War will kill ~~war the~~
"~~Spirit of~~ war[2] and ~~of~~ the spirit of war."
"ત્યારે સંહારક સાધન પ્રગટાવેલા ભોગવશે અને ત્યારે
"યુદ્ધ બંધ કરવાનો સમય તે ~~જે~~ સ્વયં સમે નાબૂદ થશે
"જે આખી દુનિયાનાં મનુષ્યોને ભેળવી તે દિવસે —
"પોપ, ત્યારે દેશોનું ધન ગરીબના લોહીનું દબાયેલું હશે.
"જે ~~દબાવેલા~~ દબાયેલા આખા દબાવાને માટે આપની
"હું ઈશ્વરનો સ્વામીભક્ત નથી, અને ~~—~~ બોલ કે
"આપણે જે દબાયેલા આખા દબાવ્યા છે તે ત્યારે દેશોમાં
"છે કે નહિ તે ત્યારે ~~પ્રતિનિધિ~~ લોકોના પ્રતિનિધિઓને પૂછ,
"ત્યારે લોકોનાં મતદારોને પૂછ, અને ~~—~~ ત્યારે
"લોકોના હૃદયના સાચા ભેદિયા ક્રિયાશીલોને પૂછજે
"~~—~~ બંનેમાં સઘળે મજૂરોનો આવેલા છે તેમાં પણ હું
"આપણી ભાવના ન રહે હું તો આ ભિક્ષુકવાદમાં ~~—~~ છું
"ત્યારે દેશના ભિક્ષુકો છે તેને બનેલ યુદ્ધ-ભયના
"આત્મબલિદાનનો ત્યાગ કરી ~~—~~ પારકા હક્કની ઈચ્છાવાળા
"મૂર્ખતા ન કરીશ!"

ચકોર પોતાના સવાલ ઉપર ટીકા કરવા
લાગ્યો, તે પોપે ~~—~~ ઉપર હસીને
જાણ્યું, ને પોપે ~~—~~ ~~—~~ તેમાં તો
ફરમાવ્યું કે કુદરત સ્વભાવિક જ મહત્ત્વ છે
એના સાધના ભાવનાઓમાં આવી તેને ઉપયોગ કરી

1. Zola. 2. Zola.

1018

૨૦૧૫

પડી ગયાં ~~[illegible]~~ ને ઉપદ્રવના [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

હોડીઓ પછી આવે પાછા ઉછળવા લાગ્યાં ને તેના

છોકરાંઓ પૃથ્વીની સાથે પાછાના સમુદ્રમાં ભળવા

લાગ્યા. ને સમુદ્ર પોતાના મહા વિસ્તાર સાથે

~~[illegible]~~ નમી ગયો આવે પાછો ખળખળ [illegible]

[illegible] દેખો ને ~~[illegible]~~ તેના તરંગો ઉંચા ઉંચા

~~[illegible]~~ ઉછળવા લાગ્યા ને સમુદ્રનાં [illegible] [illegible]

[illegible] પાણીનાં ફિણોથી ઉભરાવા લાગ્યાં.

આ કેવળ સમુદ્ર નથી પણ [illegible] મહાસાગર [illegible]

[illegible] ને મહાસાગર પૃથ્વીના [illegible]

[illegible] [illegible]. ~~[illegible]~~

રત્ન૦ — ~~[illegible]~~ આ દિવ્ય રચનાની ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]! આ મહાસાગરોનો ઠાઠ તો જો! ~~[illegible]~~ કેટલા

દ્વીપ! કેટલા બધા! ~~[illegible], [illegible],~~

તરંગોનો ને ખડકોનો તો પાર જ નથી!

કુશ૦ — ઓ પ્રભુ [illegible]! આ ~~[illegible]~~ [illegible]-

[illegible] ઉપર આવે પછી [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] છે! [illegible] દ્વીપ [illegible] દિવ્ય [illegible] [illegible]

દેખું જ છું! [above: [illegible]] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જ [illegible] કરે છે ને [illegible] [illegible]

[illegible] ને [illegible] [illegible] [illegible] કરે છે!

રત્ન૦ — [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે ને ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

G. P. 3-? 9/6 1019

તેમના હૈયાંમાં પોતાની રૂહ ફેરવતી છે. ૧૦૯૬
[illegible]

ફૉસ્ટ — પણ આવા વાહનો ક્યાંથી છે? આ ફરિ-
વાહનમાં આવા કેમ આવતું જાય છે!

મેફિ૦ — આધુનિક ફાયિનેન્સ છે તેનું [illegible]
[illegible]
ચિત્ર જોવો રૂપેરી. [illegible]
[illegible]
આ મધુર આની મધુરી ફુલન પતિંગિયાની પેઠે છે ને
ને પેટાં ભરીને [illegible] રાતે ગગનમાં
મહાભારતી ઊડે છે ને તેમના પંખાઓમાં ને પગમાં
ચિત્ર જાય છે ત્યારે આ ફાયિનાન્સમાં રૂમાલ જેવાં
[illegible]
તેમની પક્ષીની પેઠે સમુદ્ર ઓળંગવાની શક્તિ
આવે છે ને તેમની વિશ્વવિજયના તેમની
સર્વ ફેરવવું સહન કરવાની શક્તિ આપે છે. તેના તેની
આકૃતિની નાચતી ને [illegible] તેના વડી
શકે છે ને જ્યાં ફરે છે ત્યાં રહી શકે છે. ફૉસ્ટ! જ્યારે
ગાજ જ્યારે પણ ઊડે છે ત્યારે વાદળોથી મોટી મોટી ફુગો
ભરે છે ને આડે આડે, પૃથ્વી ઉપર, જંગલોમાં, ને સમુદ્રોમાં
ઉપર ફરકફરક ફરી આ ઓળંગ પુસ્તકમાં તેઓ આધુનિકના
રૂપનાં આકાશે સ્વપ્નો જોઈ જાય છે. તું જાણે છે કે
આ મહાસાગરોમાં જ્યાં જ્યાં નૌકાઓના સઢ ને
ધુમાડાના ગોટે ઊડે છે ત્યાં [illegible] ત્યારે
શિખર ઉપર કે ત્યાં ઉપર ફરિતાં ન હોય!
[illegible] મહાવિશ્વની તોફાનું.

ફૉસ્ટ — આ ચિત્ર દર્શન તું મહાવિશ્વ

૧. [illegible] આ [illegible] [illegible]
[illegible] "[illegible]" છે.)
[illegible] ૨. [illegible] = [illegible] ([illegible] મહારાજાની [illegible]

[illegible]

અજ્ઞાન~~...~~ તેમને બધું ભાર લાગે છે.

પુરો૦ — અજ્ઞાન આટલો પરિચય શા માટે કરે છે.
"ન્યારા સિંહાસનની ફૂલમાં!" ...વાળાને કહો.

સૈ૦ — આ લોકનાં પૈડાંનાં અજ્ઞાન ~~...~~દોરડાં

સૂત્ર તો છે! તેમાં શી [illegible] ભરી છે?

ધન૦ — જો વાતરીએ એ દોરડાંનાં નજુમાનને

ફૂટા કરી નાખ્યા છે! ~~...~~ અને ~~...~~ એના [illegible]

નાખે તે આપણા હાથે લેવા લાગે છે! ~~...~~ કોઈ નજુમા-

નજુ તે આપણા હાથે લેવા લાગે છે ને કોઈમાંથી

શું [illegible] વાળાના અનુભવ પછી લાગે છે. કોઈમાંથી ~~...~~ ઘણા દુખના ભાવનાં પછી લાગે છે.

બીજા નજુમાનની ક્રિયાઓની પાર નહિ, હું જોઉં છું, જોઉં છું, પણ ~~...~~ વર્ણન કરી શકતો નથી. ... અને ... કહે છે?

કવિ — ~~.~~ એ તો કાળ દોરડાંની છે ને પછી બાંધ્યા છે. આ દોરડાં તે ભાવિનું મહારાજા~~...~~નું સ્વરૂપ છે. આ વખતે ... લોકોમાં ભાવિ ધાન્યનું ~~.~~ રાજ્ય છે ત્યારે ... અને ગામડાંમાં ~~...~~ દુર્ભિક્ષનું રાજ્ય છે. ~~...~~ કેમ ચાલતો નથી?

ધન૦ — એમ ~~...~~ તો શું અજ્ઞાનના રથને ~~...~~ ચલાવવા ન દેવા?

કવિ — એ રથ~~...~~નાં દોરડાં ~~.~~ ખેંચવા ને ધાન્યની એમના દુર્ભિક્ષ મહાપ્રયત્ન કરે છે. ~~.~~ પણ જ્યાં ધાન્યની સમૃદ્ધિ નથી ત્યાં અજ્ઞાનના રથની ગતિ ધીમી હોય છે. ~~...~~ ~~...~~ કોઈ આ ~~...~~ ~~...~~ અજ્ઞાનીઓનાં મોઢાનાં [illegible] ધાન્યની ~~...~~ છે ~~...~~ સમૃદ્ધિ પણ પાછી નથી. ગામડાંની ધાન્યની હાનિની છે પણ ~~...~~ હતી અને હાનિની વિભવની પ્રીતિ આવી છે પણ

તેની પ્રીતિક્રિયાના સંસ્કાર સંપૂર્ણ છે. ૨૦૧૮

કુસુ૦— રહી રહી

સુંદર૦— [struck out] હાથીની સૂંઢમાં જે સ્વર છે તેનો જ સ્વર વાગ્યો છે તે સાંભળો.

એ સ્વર [struck out] સંભળાયો.

१ "लीलोत्खातमृणालकाण्डकवलच्छेदेषु संपादिता:
"पुष्यत्पुष्करवासितस्य पयसो गण्डूषसंक्रान्तय: ।
"सेक: शीकरिणा करेण विहित: कामं विरामे पुन-
"र्यत्स्नेहादनरालनालनलिनीपत्रातपत्रं धृतम् ॥"

સુંદર૦— આ પછી તો [struck out] [illegible] [illegible] ગઈ છે. [illegible] મિત્રમાં [illegible] [illegible] વિચાર કરશે.

કુસુ૦— સખી — પણ આ પોપટ શું બોલે છે

પોપટ૦— અમેરિકા [struck out], [struck out] (તારે [illegible]) દ્વીપોમાંના, [illegible] ફિલિપાઇન! તમારી વાતના [struck out] સાથે [illegible] ઇરવાને [struck out] ની ખબર નથી?

[struck out] હારે હારે ફિલિપાઇનનાં ટોળાં વળગી પડ્યાં। ટાંકા તે ગણી લેવાં.

"England expects every man to do his Duty. do thou [struck out] thine!"

પોપટ૦— મારો હરિ ક્યારે મારી સ્થિતિમાં આવશે! એની [illegible] કરો!

એવું કહી [struck out] હારે વળગી રડતો રડતો ઉંચે આવ્યો ને બોલવા લાગ્યો.

"પોપટ! તને કહું કે તારો ધર્મ [illegible] ને તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [struck out] તારા હરિને [illegible] [illegible]!"

[illegible]

મનુ શા માટે સમજતા નથી?

પ્રોપર — આ સુધારે લોકોને [illegible] કંઈ પોતાની ભૂલો ભારી કે [illegible] ગુલામોના [illegible] રહેતા દેખાતા બનાવો કે [illegible] માટે કરવાનું તો કંઈ ન બનાવ્યું! [illegible] તેમ કોઈ પાગલ ખરા છો કે અનેક હિંદીઓ અનેક [illegible] અનેક અધર્મ કરો છો. તે મને [illegible] દગો ધર્મ બતાવો છો તે [illegible] શું ત્યારે કપટ [illegible] નથી?

વાચક — આમ શા અધર્મ કહો? [illegible] અમારો ધર્મ છે. અજુગતા રહેતા કરી [illegible] [illegible] તે [illegible] કોઈ [illegible] રહેતાં સૂત્ર [illegible] નથી તે [illegible] [illegible] સૂત્ર [illegible] આમ [illegible], [illegible], [illegible] નથી, [illegible] આમ અધર્મ [illegible] નથી. [illegible] [illegible] આમાં આમ અધર્મ [illegible] નથી. [illegible] અનેક [illegible] હિંદીઓમાં ન [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], અનેક [illegible] [illegible] કરવામાં [illegible] [illegible] ને અધર્મ કર્યો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેનો [illegible] [illegible] આમ તે કરીએ છીએ કે [illegible] તેનો [illegible]! [illegible] [illegible] અમારો પણ ધર્મ [illegible] છે. [illegible] તે [illegible] આમ [illegible] છીએ તે [illegible] [illegible] [illegible] છે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. તેનો [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હિંદીઓમાં [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હિંદીને [illegible] [illegible] [illegible].

1023 ૧૦૭

તમારા રાજકર્તાઓમાં ને પાદરીઓમાં અંતર નાંખવા [illegible]
આવ્યા તેમાં કંઈ [illegible] તેટલામાં તમારો [illegible]
રોકટોક કરવા જોઈએ છે તો તમારા કવિના માનેલા
ધર્મ ને ધર્મ કે આપણા ધર્મ ને ધર્મ તેનો વિચાર [illegible]
[illegible]. તમારા કવિના શિષ્યોને પુછી જોજો.

રાજ૦ — કવિરાજ, તમારા લોકમાં જે સૂક્ષ્મ [illegible]
તેનો [illegible] છે?

વાચક — તમારા કવિના [illegible] [illegible] આપણામાં [illegible]
[illegible] છે. [illegible] આપણા [illegible]
[illegible] [illegible] પુરાણકાળના [illegible]
[illegible] [illegible] તમારા [illegible]
[illegible] કરે છે. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે; [illegible]
[illegible] [illegible] ધર્મને [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ધર્મને [illegible] છે; [illegible]
સંસ્કાર [illegible] ને [illegible] [illegible] છે [illegible]
[illegible] ધર્મને [illegible] [illegible]
ધર્મ સ્વીકારે છે. [illegible] [illegible]
તેમાં ને પોતાના [illegible] [illegible] છે ને [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. હું [illegible]
પડીમાં છું.

[illegible] ધર્મની
પાદરી — [illegible]
વાતો કરે છે કોણ સાંભળે? [illegible]

[illegible] — [illegible]

વાચક — આપણા [illegible] આપણી [illegible]
[illegible] માટે [illegible] છે; તમારા કવિના [illegible]
[illegible] પુરાણકાળની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] પણ પુરાણકાળની [illegible] [illegible] [illegible]

તેની સેવાનો અધિકાર પામશે નહીં. ઉદ્ધત પણ સેવા કરશે એમાંથી પામવાના, પણ તેનું ચિત્ત ફર્યું મનુષ્યજાતિને ~~જ~~ પામવામાં નહીં ઉલટું શરીરોનાં નાશ. નબળાઓનો નાશ કરીને ઉન્નતિ સાધવાનો પ્રયત્ન હોય છે. ~~Unless~~

"We believe in the survival of the fitter and ~~wish~~ labour to be fitter. They believe in their power of making the unfit fit and fail, and by failures fall among the unfit class. Unless the vigorous nation or race can continue, as throughout history, to expand and grow stronger at the expense of the decaying nation or race, the fundamental condition of human advance will not be fulfilled, and a stage of stagnancy, ending in social death, will be substituted for a state of Progress. The only means, revealed to us by past experience, whereby the vigorous people has supplanted the weaker, has been war, without which change and movement must have ceased. Thus viewed it will be seen that war appears simply a phase in that tremendous and ceaseless process of competition which prevails alike

on sea and land – in the ocean-depths, in the paths of the air, in field and forest, throughout insect and animal and vegetable life. The recoil from war, which is felt by so many minds, is only another instance of the eternal contrast between the upward trend of the human spirit and the physical environment by which that spirit is conditioned. But to strive to reach the ideal by a short cut, is not only to fail to attain it, but also actually to postpone its ? arrival."

বাঘ – The cat is out of the bag at last. Enough! I too can bear or hear no longer. My country has no hope from Thee.

ছাগ – Nor from Thee and thy people, either.

বাঘ – ~~I see~~ You wish my extinction, then?

ছাগ – It is not a question of my wish but a matter inevitable in the long run of unless you strive to benefit by our society which I am sure you won't.

বাঘ. ~~You know~~ Would you then struggle to hasten it – if you believe in my extinction my doom as an inevitable ~~matter~~ result of an inexorable law?

* From "The Nineteenth Century, ~~Feb.~~ 1899 p. 22

~~... Why would you ...~~ waste your strength to achieve what is sure to come to you without that waste!

વાનર — ~~I~~ You are a fatalist; I am not.

પંપટ — You would commit a sin, because it is destined.

વાનર — I do my ~~d~~ duty even ~~though~~ when I know the result. ~~of~~

પંપટ — I am undone.

વાનર — I can't help it. It is your own doing.

આ સાંભળતાં વાનર [illegible] ઝાડવાળાં બધું [illegible] ઘરડું વાનર બધું ભાળ કૂદ્યું ^ઉપર^ [illegible] ~~ના~~ ચડી આવ્યો ને બોલવા લાગ્યો. [illegible] ઘરડું વાનર

ઘરડું વાનર — રે પંપટ! હું [illegible] ચડી આવ્યો છું. [illegible] માટે ઉપર ચડી આવ્યો [illegible] ~~[illegible]~~

~~પંપટ — [illegible]~~

પંપટ — [illegible] છો. હું તો [illegible] છે? [illegible] [illegible] ^[illegible]^ [illegible] [illegible] ^[illegible]^ [illegible] છો! [illegible] કરી [illegible] છો! [illegible] કરી [illegible] ~~[illegible]~~! ~~ઘરડું વાનર [illegible]~~ [illegible] કરો છો!

ઘરડું વાનર — પંપટ! [illegible] છે કે [illegible] કર્યો છે. [illegible] [illegible] તો [illegible] છે તે [illegible] કરેલ [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] છે. તો પણ [illegible]

[illegible]

આ [illegible]

"In truth", there are the seeds of decay in every protectorate, however light is the controlling ~~and~~ hand and serious at the outset is the desire to keep alive the native Government. Insensibly goes on an attenuation of authority, and a paralysis creeps over the native Administration when a civilised power, strong and ambitious, daily confronts a weak, apathetic Government, and efficient and honest European officials press reforms on functionaries incapable, dilatory, and corrupt,

~~possibly~~ a protectorate approximates to ~~an~~ annexation and all the more quickly if the agents of the protecting power are active and capable. Not necessarily from ambition or bad faith, but in obedience to an inexorable law the weak power becomes weaker, and an education goes ~~f~~ on fitting the subject for ~~further subjection~~ continued subjection.[1] × × × Legal forms refuse to lend themselves to ~~our present~~ ~~to~~ the contradictory conditions such ~~as~~ as ~~are~~ are found arrayed against each other in conflicts between facts and documents, and diplomacy has to recognise facts to see what is really good for the ~~people~~."

~~[illegible]~~ પુછું વાચક — આવો ઠરાવ પ્રતિજ્ઞાનો ~~[illegible]~~ [illegible] પ્રતિજ્ઞા લગાવી દઈએ તે અંગ્રેજ છે. ઠરાવને નામ આપવાથી પ્રતિજ્ઞા કરી હોય તો ~~[illegible]~~ તેને પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવાને તેનું પાલન કરવું. ઘણા દેખાવું લાગે તો તેને માટે પ્રતિજ્ઞા ... [illegible] ~~[illegible]~~. ~~[illegible]~~ [illegible] તેને [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે. પણ પ્રતિજ્ઞા [illegible] [illegible] ×

1. The Nineteenth Century for Dec. 1898 p 912 ~~[illegible]~~

1029

પડ્યો છે તે ત્યારે મિટાવશે નહિ ટળવાનો. આ ૧૦૨૬

~~[illegible]~~ સંસ્કૃતિ ધર્મનો વિષય છે પણ ધર્મ કુરાનનો વિષય છે અને કુરાનને જ આ વિષયમાં સિદ્ધિ હતી. તે પણ ત્યારે મિટાવશે કુરાન.

પોપટ— ~~[illegible]~~ ભલે આ અર્થમાં ન હો, પણ હવે તે ધર્મ છે કે જે તમારી સંસ્કૃતિ પાળે છે તે પચાવે છે?

જૂ.વા.— કુરાનના [illegible] વાક્યમાંથી [illegible] અમને સાંભળશે. એ [illegible] તમારા સંસ્કૃતિમાં પરાક્રમ પણ જોઈએ. ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] સંસ્કૃતિ માટે કુરાનનું [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] હતાં તે જ ~~[illegible]~~ સર્વ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ આ કાળમાં સર્વ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] તે જ અમારા તમારા [illegible] સંસ્કૃતિને [illegible] ~~[illegible]~~ એ જ [illegible] એવા જ સંસ્કૃતિની ~~[illegible]~~ [illegible] અને ~~[illegible]~~ એવા જ [illegible] મળ્યાં છે, [illegible] સર્વ [illegible] [illegible] આ યુગમાં [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] — British Lion — [illegible] અમારા [illegible] અમારી [illegible]

१. नाहं नीया [illegible] [illegible] ||
न [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] :|

G.5

તે નથી જોયાં તે જોઈશે. ભાઈ પોપટ, તારામાં ઉત્સાહ
શક્તિ હોય તો ઉકેલે આ રૂપે ઉપર બનેલા વાતો
અમારી સંસ્કૃતિ જુદી નથી, પણ ~~[illegible]~~ પ્રવાસે આપણી
સંસ્કૃતિ ત્યારા દેશોમાં ~~[illegible]~~ તે ઘણી મારી પાસે આવ
~~[illegible]~~દૂર છે તે પંચમહાભારત અને ~~[illegible]~~વચન ઉપનિષદ
જેના આધુનિકો સમજ લેવાં આ ~~[illegible]~~ સંબંધ રહ્યો
સર્વ દેશોના વાતાવરણમાં ફરી વળે છે — તેને ધર્મ ~~[illegible]~~
ઉપજાવીને સમજવો હોય તો ત્યારા ચિરંજીવીને પૂછજે.
~~[illegible]~~મજૂરી તેને કહું તે સાચ છે, મજૂરી કરવું ~~[illegible]~~
તે પણ સાચ છે, આ વાસણ કરવું સારું છે, તે હું કહું
તે પણ સાચું છે. ~~[illegible]~~એક પાણીને છોડે તે ધર્મ ~~[illegible]~~ ત્યારા
દેશોમાં પ્રવર્તશે તો જ આ રીતે ઉજવાશે ઉપર બનેલી
તેને ~~[illegible]~~ તે તેમ નથી પ્રવર્તે તો ~~[illegible]~~ તે અને હું [illegible]
~~[illegible]~~ સંસ્કૃતિ પ્રકૃતિના ~~[illegible]~~ [illegible] નાનાલાલઓમાં
નાશ થઈ જશે. તેમાં અમારો દોષ ફેલાયો નથી — અમને
માત્ર એ રૂપે દાઢે છે તેમ તેને માટે [illegible] છાય તે
હજી ફરીને છીએ. ત્યારે અમારા આવળમાં ભાગ લેવો હોય
તો માત્ર કુરિયાઈને તેટલા માટે જ ત્યારે ત્યાં મોકલ્યા છે.
પોપટ — તે નથી તે વાત મોકલ્યા છે કે ઝુકાવ! તમારે તો
પણ નથી રહ્યું ~~[illegible]~~ લેવા છો તે તમારા કરતાં સંબંધમાં તે ભાગ
વાત કોઈ નથી ગયા છે તે તમારો ભાવ કોણ પૂછે છે કે તમારો
પૂછશો! માટે જ ~~[illegible]~~ મારાં પ્રેમનું ~~[illegible]~~ કહેવું છે કે
"ॐ यावै यज्ञ तन्वा व्यक्तबसरयुक्त [illegible]:॥"
આટલું બોલતાં બોલતાં પ્રેમના તેમાંથી અનુભવાય છે

13-6-... 1031

આવી રીતે ભીષ્મ મહાસાગરમાં ડૂબવા લાગ્યો. તેની
સાથે ~~[illegible]~~ ધર્મ વિચાર ~~[illegible]~~ ઊતરવા
લાગ્યો, ~~[illegible]~~ આકૃતિનાં સ્વરૂપો પકડના અચાનક ~~[illegible]~~ દૂર
ખેંચાઈ ગઈ અદૃશ્ય થઈ ગયાં, અને ~~[illegible]~~ માત્ર છેલ્લું
આકૃતિનું નજરે તે ભીષ્મ મહાસાગરનો અપાર વિસ્તાર
દૃષ્ટિવિષયમાં આવી રહ્યો. પોપટની આતુરતાથી ફરી
આવતા ~~[illegible]~~ ભીમ બદલવા લાગ્યો, કુંડલ તે જોઈ શકવા
શકી નહીં, તે માત્ર [illegible] [illegible] તે પણ
ભીમ જોઈ રહ્યો. ~~[illegible]~~ અને કુંડલ જોતાં પણ
ધ્યાનું થયો કે કુંડલને ચાલી જવા દીધી તેને, પોતે
મોટેથી રોતા, કહેવા લાગ્યો.

"કુંડલ! પ્રિય કુંડલ! ક્ષમા કર! આપણા દેશ
ઉપર ઈશ્વરની કૃપા થશે. ~~[illegible]~~ પાંડુરાજાએ
પાંચ પુત્ર મેળવ્યા ત્યારે એક પુત્ર તો ધર્મ આપ્યો તે ન દેવતા
ના સંતોષ ~~[illegible]~~ પણ. પોતાનો ભરોસો લાગ્યું [illegible] છે; ~~[illegible]~~
આપણો દેશ ~~[illegible]~~ દયાહીન છે, ક્રૂર છે, ક્રોધી છે, અન્યાયી
~~[illegible]~~ શરમહીન છે, વિચારહીન છે [illegible] અને તેનો ભારે આશય દેશનું
છે તેને હજી પણ આપણાં ચિન્હ જો! ~~[illegible]~~ આજે દિવસે
[illegible] [illegible] [illegible] આગળ મારો ભાગ ગયો છે તેનો આભાર [illegible]

---

1. In like manner it is qualities such as humanity, strength, and uprightness of character, and devotion to the immediate calls of duty without thought of brilliant ends and ideal results which have largely contri-

ટીકાનાં પુસ્તકમાંથી લખી [illegible] નથી છે. આ ઉપરથી [illegible] ૨૦૨૯)
[illegible] [illegible] આપણી [illegible] દશા. ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] છે. આ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] આપણી [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~

---

tributed to render English rule in India successful when similar experiments elsewhere have been disastrous. It is to the absence of the qualities of this class that we must also chiefly attribute the success which has so far attended the political experiment of extraordinary difficulty which England has undertaken in Egypt. And it is upon just the same qualities, and not upon any ideal schemes for solving the social ~~problem~~ revolution which will be upon us in the twentieth century, and which will put to the most severe test which it has yet had to endure, the social efficiency of the various sections of the Western peoples. ~~[illegible]~~

It must be noticed that the conclusion which is here emphasized is the same towards which the historian with the methods hitherto ~~[illegible]~~ at his command has been already slowly feeling his way. Said Mr. Lecky recently, speaking of the prosperity of nations and the causes thereof as indicated by history: "Its foundation is laid in pure domestic life, in commercial integrity, in a high standard of moral worth, and of public spirit, in simple habits, in courage, uprightness, and a certain soundness and moderation of judgment which springs

(આગળ [illegible] [illegible] [illegible])

૨૬ ભાદ્રો. 1033 ૨૦૩૦

૬૪ ~~[illegible]~~ ઉપરવાળાંનું વાંચી લઈ

NR. 12-45 10/8

quite as much from character as from intellect. If you would form a wise judgment of the future of a nation, observe carefully whether these qualities are increasing or decaying. xx xx It is by observing this moral current that you can best ~~cast~~ cast the horoscope of a nation."

This is the utterance of that department of knowledge which, sooner or later, when its true foundations are perceived, must become the greatest of all the sciences. It is the still small voice which anticipates the verdict which will be pronounced with larger knowledge, and in more emphatic terms, by evolutionary science, when at no distant date it must enable us, ~~to~~ as we have never been enabled before, "to look beyond the smoke and turmoil of our petty quarrels, and to detect, in the ~~sl~~ slow developments of the past, the great permanent forces that are bearing nations ~~forward~~ onward to improvement or decay."

The fuller light into which we are thus able to view the great fundamental problems of society cannot be without a strengthening & steadying influence on character. We see that, under all the complex ~~influence~~ appearances our Western Civilization presents, the central process working itself out in our midst is one which is ever tending to bring, for the first time in the history of

[illegible]

રહી ગયેલા ભાગો.

"આ મારા પ્રિયતમ આત્માનું! ~~[illegible]~~ મને તેની કાંઈ સાચી પડતી નથી! [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible], ને વળી [illegible] [illegible], તો તેમાંનાં જે [illegible] [illegible] તેમાંનાં તો આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ને આ [illegible], હું, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે ને [illegible] [illegible] છે આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

---

of the race, all the people into the competition of life on a footing of equality of opportunity.

× × × × × For in the vast process of change ~~which~~ in progress it is always the conditions of social efficiency and not those which individuals or classes may desire for themselves, that the unseen evolutionary forces at work amongst us are engaged in developing. It is by the standard of social efficiency that we as individuals are ever being tested. It is in this quality of social efficiency that nations and peoples are being continually, and for the most part unconsciously pitted against each other in the complex rivalry of life. And it is in those sections of the race where, for the time being, this quality obtains the highest development that we have present all the conditions favourable to success and ascendancy.

Social Evolution, by Benjamin Kidd

૨૦૩૫

ક્રૂર કુદરતમાં [illegible] નથી! ૨૦૩૨

પણ વરસની [illegible] નીચે આ [illegible] [illegible] છે.

[illegible] [illegible] — [illegible]!

ગભરાટ છે? આ પીપળને મને [illegible] છે કે આ [illegible] [illegible] પાનની [illegible] કે [illegible] [illegible] રહે? એ પીપળ [illegible] છે, [illegible] [illegible] મહા-[illegible] [illegible] ગતિ [illegible] છે, તે તેમાં આપણા [illegible] [illegible] નિરાંતે [illegible] છે. તું પણ મને [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આદિ [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] આ આપણી પાંખો [illegible] ઊડે છે તે આપણને [illegible] [illegible] [illegible]. આપણા [illegible] [illegible] [illegible] આપણે [illegible] [illegible]. તો તો [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ફરી [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ફરી [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

આપણો દેહ ફરે છે પણ તે નિવાસી
આપણા દેહનો પગલાનાં [illegible]
મુસાફર ઘરને ફેરવે છે તે [illegible]
મજૂરના ફેલાય જીવડાના સમૂહ જેવા થઈ
ગયા છે — પણ હું તો ફરી પેલા [illegible] ફિલસૂફના
જે ફેલાય લેવાના રાજીફ થયા છે। [illegible]
[illegible] આંખો [illegible] આપણી, [illegible] આપણી પગલાનાં
[illegible] આપણાં [illegible], [illegible] આરોગ્ય [illegible]
[illegible] અને શરીરશાસ્ત્ર આપણા [illegible] નિયમ [illegible]
તે [illegible] જેવા હતા! [illegible] અને ફરી ફરી પણ
આપણાં ફેલાય ફેલાય ફરતાં હતાં! અફીણના [illegible] નિયમ
આપણાં [illegible] પાર પડે કે ન પડે, પણ હું તો તે વાત ફરી પેલા [illegible]
વધારે ઘરને [illegible] આપણા [illegible] [illegible]
અફીણના [illegible] [illegible] [illegible] આપણે
[illegible] છે તે [illegible] આપણને [illegible] [illegible]
થાય છે, [illegible] પણ ફિલસૂફ અને આપણા
આપણે [illegible] આરોગ્ય અને [illegible] અને [illegible] પણ મજૂર
[illegible] ફિલસૂફને તો ફરી પણ [illegible]
અને અફીણ પણ થાય છે! ફિલસૂફના [illegible] ફિલસૂફ આપણું
આપણને [illegible] ફરી ફરે છે, [illegible]
શરીર [illegible] છે, આપણાં [illegible] તેમના [illegible]
તેમાં [illegible] છે, આપણાં દેહ તેમાં [illegible]
[illegible] છે તે [illegible] થાય છે, આપણાં [illegible] તેમાં

[illegible]

1037

20/1037

16.7

ભાગ્ય ચડાવે છે! પણ આ સર્વની સાથે કવિતાને ૨૦૩૭
એને વચન કરું છું: તેને સાચવ કે આપણી ને તેમની
અમુક મૂળ સાંકળ છે — એ અમુક ઉપજાવવાનો ભાગ છે
— તેમને તેમ આપણી સાથે ધર્મ કર્મનો સંબંધ; [illegible]
કોઈ મળે છે! ~~આ [illegible] આપણી [illegible]~~ આટલું
અમુકમાં આ [illegible] [illegible] [illegible]
આટલું છતાં આપણી ~~[illegible]~~ ઉપકારીઓને તેઓ
હાય! કવિઓ! તેમનામાં વાતો ને કુદરત ઉભરાય છે
હલકા
અરે આપણામાં રાક્ષસો ~~[illegible]~~ છે, તેમના [illegible]
છે, ને આપણી ઉપકારીઓની મૂર્તિઓ છે તે સૌ
~~[illegible]~~ મલિન રાક્ષસોમાં કરાઈ ગયાં છે! આપણી તેને
કહાવીએ! કુદરત! ત્યારે ત્યારે કુદરતનું અદ્ભુત આપણા-
[illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ઘરાં કરી [illegible] કરીએ ને તેમના ~~[illegible] [illegible]~~
વહેલા ઉપકારીઓ આ રાક્ષસોની માટે
[illegible] [illegible] ને તેને [illegible] આ [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] નહીં ને તેને [illegible] આ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] આ [illegible] [illegible]
ઉભા રહો! કુદરત! કુદરત! આપણી [illegible] આ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] — [illegible] — [illegible] — [illegible] — [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
છે કે [illegible] કરી દે, [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible] [illegible]~~ [illegible] [illegible] — ~~[illegible]~~ આપણા ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible]! — આપણી [illegible]
[illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] કરી નહીં [illegible]! હું [illegible] — તું [illegible]!"
"[illegible] [illegible], આ [illegible] [illegible], આપણી [illegible] [illegible]!"

1038

ફેબ્રુ/૦૮ ૩૫.

[illegible]

Such is the aspect of this shore;
'Tis Greece, but living Greece no more!
So coldly sweet, so deadly fair,
We start, for soul is wanting there.
Hers is the loveliness of death
That parts not quite with parting breath;
But beauty with that fearful bloom,
That hue which haunts it to the tomb,
Expression's last receding ray,
A gilded halo hovering round decay,
The farewell beam of Feeling past away!
Spark of that flame, perchance of heavenly birth,
Which gleams, but ~~warm~~ warms no more its cherish'd earth!

x x x x x x x x x

Approach thou ~~[illegible]~~ craven crouching slave!

x x x x x x x x

These scenes, their story not unknown,
Arise and make again your own;
Snatch from the ashes of ~~their sires~~ your sires
The embers of the former fires!

Byron's *Giaour*.

32

[illegible]

ઇંગ્રેજી ભાગ 2039 page ઉપર ✗ ...

But it is not the contingency of Russian aggression that would disturb me, if I were an Englishman. The internal policy to be pursued in India is the subject that would absorb my attention. I confess that certain ideas which enjoy great favour in certain quarters would give me food for reflection, and none more than the scheme of welding into a single nation the diverse races which inhabit the peninsula, of creating a new nation, and of creating her in the image of the English. × × × British rule is firmly seated in India; England has only one enemy to fear — herself.

* Through the British Empire: by Baron Von Hubner, formerly Austrian Ambassador in Paris and Rome.

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः।
मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत संजय॥
भीष्मपर्व. महाभारत.

And thou Delhi, whom I am looking down upon, from the top of a minaret! Delhi, the barbarous, the cultivated, the heroic! What do I see? A fortress, a mosque, a plain! A fortress where through centuries of glorious deeds or fearful crimes, dark plots and

Ancient History of India 1039

secret tragedies, the great figures of these Emperors have retained uninterrupted power. A mosque – the Great Mosque – Juma Musjid, the majestic symbol of the ~~Crescent~~ Crescent, whose conquests, though less favoured than ~~[illegible]~~ Vienna, were unable to arrest. A plain watered with blood, the scene of struggles which have more than once decided the fate of millions of human beings. That is what thou wert. This is what thou art now: – a broken mirror reflecting the destinies of India.

X X X X X X

૧૦૩૬ * ના પૃષ્ઠ ઉપરથી X વાળો ભાગ અહીં મૂકવો

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे ~~[illegible]~~ समवेता युयुत्सवः।
मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत संजय॥

महाभारत, भीष्मपर्व.

[illegible] કુરુ, અને પાંચાલ દેશો તે જ ~~[illegible]~~ કુરુક્ષેત્રના [illegible] હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસ ઉપર મોટી ~~[illegible]~~ → તેનાથી પણ ઉંચે ચડ્યું. તેની પાસેના મહા [illegible] ભાગ, દિલ્હી, [illegible], ~~[illegible]~~ ને [illegible] હાલમાં પણ [illegible] તેમાં [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]. તેથી [illegible] [illegible] [illegible] ને [illegible] [illegible] [illegible].

એનાં પણ અનેક પરિમલ • પૂર્વ, પશ્ચિમના અને ઉત્તરનાં
દરવાજા ઉઘાડા કરી મૂકેલાં હતાં અને (માત્ર) દક્ષિણ દિશાનાં
પડદાં પડી ગયાં હતાં. પશ્ચિમમાં પૂર્ણચંદ્રની આરામાં
આરોહ ~~[illegible]~~ (આરામદાયક) [illegible] હતાં. ~~[illegible]~~ તેમના ... [illegible]
~~[illegible]~~ મૂક કરી આપણાં સ્વચ્છ મારી પાસે
દક્ષિણ દિશા બાજુ ~~[illegible]~~ દૃષ્ટિ કરી હતી, તો તેમાં
વિક્રમાદિત્ય લાગતાં કે તેની ~~[illegible]~~ પાસે [illegible]-
કાગળની ઘાટી ~~[illegible]~~ ઉપરની દિશાએ તે સ્થિતિ-
ના (મહાકવિના) ~~[illegible]~~ ગર્જના ઘણું આકાશ ફાટતા પડદા ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~-
ને દાબી ~~[illegible]~~ વા લાગ્યો. આ રૂપ લેવામાં, તેનો સંબંધ
તેમાં પોતે ઊભેલા હતા તેની બાજુની બાજુ પાસે જ આ
સાંભળીને કે તેમાં ~~[illegible]~~ અધિક સાંભળ્યું ફાટતાં આવતાં જે
ફાટ માંડી સાંભળવા લાગ્યાં કે સ્વરશુદ્ધ આવે છે. લિખિત
લાગ્યો. સ્વર સ્પષ્ટ હતો. (સાયાસ્ત્ય)

"उत्फुल्लार्जुनसर्जवासितवहत् ~~[illegible]~~ [illegible]-
"[illegible]लितेन्द्रनीलशकलस्निग्धाम्बुदश्रेणयः।
"धारासिक्तवसुन्धरासुरभयः प्राप्ता सौ [illegible]
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] नीलाहणो वासराः"

રાજ૦ — [illegible], આ કોનું છંદ ઉચ્ચાર્યું? ત્યારે આ
~~[illegible]~~ (ગાનાર) ધીર ઈશ્વર આવે છે! — ~~[illegible]~~ [illegible]
વિદુ૦ — આપણો પણ ~~[illegible]~~ [illegible] કોઈ દિવ-
સના એના ઉપર દૃષ્ટિ ~~[illegible]~~ રાખી નથી ને આ કોઈ [illegible]
ઘાયા છે.
દેવ૦ — આ મારો [illegible] ~~[illegible]~~ ઘાવાનું [illegible]
[illegible] સ્વરમાં ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
તે આ [illegible] [illegible] [illegible]

ઈ. [illegible] ઉપરથી.

ફકરા ૯ — ઓ.૪.૬ પછી આવેલા અનુક્રમે ૨૦૩૮

ફકરો — કે ના આચાર પરિવર્તક ... લખીશું.

આ ફક્ત આચાર ધર્મોમાંના જૂના ઉદ્ધાર કરી ...! હિન્દુ-
ધર્મમાં ગયા ત્યારે આરતો સ્વભાવ ફક્ત જૂનાં
આ દેશનો ઉદ્ધાર કરવા નિર્માણ થયેલો છે. ...
આ આચારનું ~~...~~ તેજ શાંત કરી, ધર્મનું તેજ પ્રકટ કર્યું
ત્યારથી આ શાંત જ્યોતિ યુગયુગ યુદ્ધનો ત્યાગ કરી
યુદ્ધના વાતાવરણમાંથી ~~...~~ આ દેશના શિર ઉપર
ધર્મનું તેજ ~~...~~ પ્રગટ કર્યા કરે છે, રાત્રે રાત્રે આ ક્રૂર-
હિંસા~~...~~ના ઉદયના માર્ગમાં સાથે લાવે છે, તે આ દેશ
~~...~~ આ દેશનો વિનાશ કર્યા કરે છે.

There are countries which claim to be favoured by Providence in one way or another. Some, like ~~Rome and~~ Italy, have been favoured with ~~the~~ repeated returns of ~~Roman and~~ Political Power and Independence through ~~ages~~ waves of dark ages. England claims to be the modern ruler of the seas and guides itself by improving ~~upon~~ the wisdom of ancient Rome. France passes through social + political convulsions & claims to ~~rise~~ have ~~...~~ risen ~~stronger and purer~~ ~~...~~ purer after each fit ~~and fall~~ of writhing. The Empire of Asia is divided between the Tsar and the Kaisar-i-Hind. India has been favoured ~~with~~ age after ~~portentous~~ age of portentous ~~ages of foreign rule~~ adversities which its spiritual nature has always absorbed into its own frame and, where other nations have disappeared ~~after~~ under the weight of crushing adversities, ~~Indian & their~~ the Hindus ~~are still~~ have managed to preserve their ~~...~~ oldest institutions through the longest and the most numerous struggles that history can mention. This may be for good or ~~evil~~ for evil. The latter society into which Providence has cast her lot, seems to indicate, not the extinction of this ~~unprecedented~~ unparalleled spiritual vitality, the a ~~...~~ but her ~~...~~ rejuvenescence ~~of ... some one of those Avatars which, while ... of ...~~ and into a healthier life

કુમુદ — આપણા દેશના ઉદ્ધાર [illegible] નથી.

સર૦ — [illegible] આ તો કૃપાઓનો વિરોધ આ

[illegible] આધાર [illegible] ની [illegible]

[illegible] બુદ્ધિનો [illegible] છે. [illegible]

[illegible] અને પોતાના [illegible]

સ્વાશ્રિત કરી રહ્યો છે તે [illegible]

સંસારમાં પ્રકારનો [illegible] પ્રજા ના

લોકોના ચરિત્રમાં [illegible] ચિત્ર વધી રહ્યો છે, મહાભાર-

તોની [illegible] મતભેદ

[illegible] આ [illegible] આ દેશમાં આવ્યો છે તે [illegible] છે, તે

તેના ધારાઓની [illegible] ઉંચે ઉઠે છે, અને [illegible]

શરીરો ધારીમાં પરિવર્તન — પરંપરા — ની [illegible]

ને ધારીમાં [illegible] સુધારાથી [illegible]

પરિવર્તન [illegible] છે! આ દેશનાં [illegible]

સ્નેહ [illegible] વાર્તાઓ [illegible] પ્રવૃત્તિ [illegible]

પ્રગટ કરે છે અને કુટુંબ [illegible] મહાભારતોમાં [illegible]

પોતાના આત્મામાં [illegible] કરે છે.

કુમુદ — આ કુટુંબ [illegible] આપણું [illegible] છે!

સર૦ — આ [illegible] આત્મા લઈએ તે [illegible]

દેખાય છે તેને આપણા લોક [illegible] પાળવાનું [illegible] કરે છે.

[illegible] આ [illegible] કાળમાં કુટુંબ [illegible]

[illegible]! આપણા દેશનાં [illegible]

[illegible] છે કે [illegible]

[illegible] આ [illegible]

[illegible] અને કુટુંબનાં [illegible]

[illegible] અને [illegible] પ્રતિમાઓનાં [illegible]

[illegible] છે ત્યારે ત્યારે આ [illegible]

પણ ભયંકર અને છેલ્લો નિર્ણય થયો છે.
અને હિંદવીનાં મુકદ્દર ઘડનું મારક દિવસ ... ત્યાંથી
સ્થળે પૈદા, લાખો સ્વર્ગવાસીનાં ઘડ કહેવાં
પડ્યાં, અને હિન્દુસ્તાનના ભવિષ્યનાં
એ અનેક સ્વર્ગવાસી
ભિન્નરૂપે દેખાય છે. બાબરના ભાગ્ય
ભાસ્કર ભારતીની આ દિશામાં પ્રભાતે
ઝાંખું કર્યું ને પણ આ [illegible]
દિશામાં દિલ્હી અને આ ભારતનાં
કર્યાં આ સ્થળે રોપાયાં છે! આ ભરતખંડની
જૂનાગઢ પણ ... આ સ્થળના ...
મોટી ... હતી.[1] ...
... ને પણ આ સ્થળે. ...
... પણ આ સ્થળે ...
...
દેખાયાં! આ ભયંકર પણ ...
પાણીમાં ...
...
... આ ...

---

1. Sounds of wailing and terror were long heard by night on the field of ~~battle~~ Panipat battle (at Panipat) which was haunted: Abdal Kádar, the author of the Tarikhe Badauni, mentions having himself heard them, while crossing the ~~Panipat~~ ~~battle~~ field ~~of Panipat~~ with a party, who, filled with awe, repeated the holy name of God as a preservative, and passed on.

Erskine's History of India, Baber at battle of Panipat

શિવલિંગ અને મહાત્માઓને નમો [illegible] ૨૦૨

[illegible] દેવીઓના [illegible] મંદિરના આ દિવસમાં, [illegible]

[illegible] શિવલિંગ [illegible] [illegible], [illegible]

[illegible], શિવલિંગ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] તેમાં કંઈ નવાઈ છે?

કુંદ૦ — એમના આશ્રમ [illegible] ક્યાં [illegible] [illegible]
હોય છે?

આ૦ — [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible]
[illegible] [illegible] પ્રકાશિત કરે છે તેમ આ
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] તો [illegible] [illegible] છે. [illegible]
કોઈ પણ શિવલિંગ [illegible] પણ ગંગાકિનારાના [illegible]
[illegible] શિવલિંગ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] શિવલિંગ [illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ગંગાનો [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]
[illegible] ગંગામાં [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] શિવલિંગ [illegible] ગંગામાં [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] શિવલિંગ [illegible]
[illegible] સમાધિ [illegible] [illegible] છે તે શિવલિંગ [illegible]
[illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]
કોઈ કોઈ [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible] કોઈ
કોઈ દિવસ [illegible] છે તો કોઈ દિવસ [illegible] [illegible].
દિવસ વળી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પાંડવો ને ~~[illegible]~~ હિમાલયમાં

હવે ત્રિવિષ્ટપમાં સ્વર્ગારોહણ કર્યું અને ત્યાંથી મેરુપર્વત ઓળંગી ઉત્તરમાં ગયા છે. ~~[illegible]~~ પારસ દેશોમાં, શકદેશોમાં, અને બીજા અનેક દેશોમાં તેઓ ફર્યા હશે ને મહાભારતની અસરો પણ તેમની ઊંડી છાપ પડી ગઈ છે. પણ એ ન દેશોનો આ દેશોમાં વ્યવહાર હજી ચિરંતન છે ~~[illegible]~~ તેની છાપ ગાઢ [illegible] છાપ પડે ~~[illegible]~~ [illegible] શિરોમાળમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે ને હવે ત્રિવિષ્ટપમાંથી [illegible] [illegible] [illegible] પાંડવોની છાપ પણ [illegible] [illegible] છે ત્યાંથી [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] સર્વ ચિરંજીવો ~~[illegible]~~ આ મહાભારતની [illegible] ~~[illegible]~~ દર્શન કરવા આવે છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મહાભારતની છાપ [illegible] દેશોમાં ચિરંજીવી [illegible] [illegible] મહાભારતની છાપ ~~[illegible]~~ [illegible] છે. ~~[illegible]~~ મહાભારતની છાપ ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ચિરંજીવ [illegible] [illegible] છું ~~[illegible]~~ આ અને બીજા ચિરંજીવ [illegible] [illegible] [illegible]. સર્વ ચિરંજીવોને આપણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! આ

[illegible] — આપણે ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]?

પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] — [illegible] [illegible] છે ને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] છે ને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે ને તેમના [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે ને વળી [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] મહાભારતની છાપ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] છે. ~~[illegible]~~ મહાભારતની

...અનુભવ કરીએ છે તે ૧૦૭૨
કુણીને દોરીએ છે ત્યારે તેને આત્યાગત આવે છે. ઉપર ચાલીએ
છાતી ~~[illegible]~~ આંગળી દોરીએ છે ત્યારે કંઈક ગલગલિયાં થાય. પાંસળી
ને હૃદયભાગને દોરીએ છે ત્યારે ઘણી જ કંઈક થતાં હોય.

કુ. ૬૦ — પાંસળીની છાતીમાં કંઈ ઘાયેલ આવતો

ક્ર. ૭૦ — ~~[illegible]~~ પણે કૌ-
રવ્ય ~~[illegible]~~ આવેલ તેઓ ગાય છે કે ~~[illegible]~~ ઓકની છાયાનો
કુદરતી કુદરતી પાણિ ~~[illegible]~~ સમુદ્રના વાદળાં પેઠે લાગે છે કે
કુદરતે ઊંચે આ વાદળાંઓ નીચી ઓકની છાયાનો ~~[illegible]~~
આવતી દેખાય છે.

કુ. ૬૦ — સાયલો ઊંચાયાત પાસે પ્રવેશ લાવો.

ક્ર. ૭૦ — આ પાંચમો સલિલાકની ઊંડી સલિલાકની
ઓથે જ આવે છે. જો સાયલો ઉપર ચડે. તો ગુંગાના
મૂળ આગળ આવશો.

આ સ્થાને ~~[illegible]~~ ગુંગાનો પ્રવાહ ધીમો ધીમો
~~[illegible]~~ હિમાલયના એક છિદ્રમાંથી આવતો હતો. ઉપર
ચાલો ઊંચા ઊંચા કોઈ નદી દેખાતી હતી. ~~[illegible]~~ ઊંડે પાણી ઓગળી
~~[illegible]~~ બરફ હતી કે તેમાંથી ગંગાનાં છિદ્રો નદીના પાણીમાં
~~[illegible]~~ રાખેલાં હાથ તેમ ~~[illegible]~~ ઝળકતાં હતાં. આ સ્થાને પેલા છિદ્ર
આગળ શરીરના અંગનો પાછળ ભરીને લટકતો છિદ્ર ઓગળી
ઊંચાઈ સુધી ચડે છે. ~~[illegible]~~
જોતાં સાથે આ ગંગા ઉપર તેમાંથી મહાનદી
પેલા છિદ્રને સ્થાને મોટો કુંડ દેખાય તેમાંથી સાંકળ
મહાદેવ કરી આવતી હતી અને તેનો ~~[illegible]~~ શરીર ~~[illegible]~~ ગાંઠી
પિતાનડા શરીરની ઉપર પાણી ~~[illegible]~~ પીતાંબર ~~[illegible]~~ ઊંડો હતો. ~~[illegible]~~
કુંડાનું તેમના શરીર ઉપર છવાઈ ગયું.

તેમનાં હિન્દ અંગ્રેજ શરીરમાં [illegible] પણ આ લોકો ૧૦૨૬

અંગ્રેજોને મારેલા લાખો જખમ ગયા હતા તેના ભાર

રહી ગયેલા પાછળના ભાગ હજુ દેખાતા હતા એટલે

જાણે પણ શરમાતા ન હતા. [illegible]

[illegible]

એમનું શરીર પણ કુદરતી દેખાવથી [illegible] અને

અમેરિકન જેવું લાગતું હતું, પણ ગાલનો [illegible]

તેમના મુખમાં સિગાર [illegible] કરતા હતા તેના પરથી

એમનું શરીર [illegible] લાગતું હતું. શરીરનો રંગ,

આંખો, અને બીજાં સર્વ શારીરિક લક્ષણો [illegible] ના વાળમાં

[illegible] દેખાતાં હતાં, અને તેમાં [illegible]

[illegible] દેખાતા હતા. [illegible]

[illegible] લાગતી [illegible]

[illegible] ડોળ રહી હતી. [illegible]

[illegible] લાગતાં [illegible] સમજ્યા.

સંતિનિકેત— આપનું [illegible], તો આપ કંઈક [illegible] છો?

નાગા— માનવીઓ, કેમ નહીં [illegible].

સંત— પિતાજીનાં દર્શન કરવાની [illegible]

[illegible] અને તેના [illegible] દર્શન કરવા [illegible]

તો તે પછી [illegible] પોતાનાં દર્શન કરવા [illegible]

[illegible] અને [illegible]

નાગા— [illegible]

પિતાજી [illegible] છે. [illegible]

[illegible] હું [illegible] પિતાજીને [illegible]

[illegible] રહ્યા છે તે [illegible]

રમીલા કહે છે. કારણ કે ગંગામાં હું નહાઉં છું તેની મને ખાત્રી આપ્યા છે.

ડૉ૦ — ખિલાફતનું રમીલા કાંઇક કરો છો?

કાકા — તમે શું છો? મુસલમાનોને ભાઈઓ. એ બ્રાહ્મણ [illegible] અંગ્રેજોના રાજ્યથી ખિલાફતના ભાગલા ને તેમ જ ટાકુરાણી ભાઈ તેને આ [illegible] બ્રાહ્મણોની જ કરેલા મુસલમાનોનો પરિણામ છે.

પાદરી બોલી ઉઠ્યો: "સાચે કહ્યું, કાકારામ, સાચું કહ્યું! બ્રાહ્મણબુદ્ધિએ જ આ દુનિયામાં ધંધાને હાથી કરાવ્યો!

કાકા — હું પણ બ્રાહ્મણ જ છું. તારી બુદ્ધિમાં તેમ જ બ્રાહ્મણબુદ્ધિનો નિર્દેશ પૂરું છે તે મુસલમાનોને જ [illegible] ખિલાફતની [illegible] તે [illegible] બ્રાહ્મણો [illegible] ને [illegible] આ [illegible] મુસલમાનોને [illegible] પર [illegible] — તે — પાદરી! તારી બુદ્ધિ આ ટાકુરાની [illegible] કોઈ હાથે — તે — [illegible] આ ટાકુરાના આધિકાર [illegible] હાથે છે. હું તને આ પણ એ ટાકુરાના [illegible] છું તેથી એ [illegible] નથી.

પવિત્ર ગંગાજળ છાંટું છું તેથી [illegible]

~~ગંગાનું પાણી [illegible]~~ ગંગાનું પાણી [illegible] ને [illegible] તેનાથ

પવિત્ર જળના છાંટા ઉડ્યા [illegible] આ [illegible] પવિત્ર જળનો

ડૉ૦ — તમે મુસલમાનોને

~~આપ બધું કેમ કરતા નથી?~~

કાકા — [illegible] [illegible] પાણી [illegible] ને [illegible] ખિલાફતની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] ગંગાજળથી આ [illegible]

1050

~~આધુનિકો~~ નિરંકુશને ગાંગામાંથી ૧૦૪૭ [illegible]

~~આ~~ આ આધુનિકોની સાથે તેની ભાઈ આ દેશનો [illegible]

તેનો આગળ આવો [illegible].

રાજ૦ — એ આધુનિકોમાં તે ~~સ~~ [illegible]

શો કરે છે? ~~[illegible]~~ [illegible] માટે [illegible] છે?

~~[illegible]~~ તમે કરો છો તે [illegible] કાઢે આવશે.

નાગ — ~~આ આ [illegible] આધુનિકો~~

~~[illegible] સિદ્ધિ [illegible] સિદ્ધિ [illegible]~~

~~[illegible]~~. [illegible] આ [illegible] હું

આધુનિકોની [illegible] માટે [illegible] માટે

[illegible] હું તે [illegible]

X [illegible] છે. ~~[illegible]~~ પોતાનો ધર્મ [illegible]

[illegible] ~~આધુનિક~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

તે [illegible]. ~~આ આધુનિકો~~ [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] છે.

[illegible] છે!

પાદર — [illegible]

નાગ — ડૉ૦ [illegible] આ [illegible]

આધુનિકો [illegible] [illegible] આધુનિકો [illegible],

[illegible] છે તે ~~આધુનિક~~ [illegible] આધુનિકો [illegible]

આ આધુનિકો [illegible] છે તે [illegible]

[illegible] છે. તેમનો આધુનિકો તેમની આધુનિક [illegible] છે.

~~*~~ સિદ્ધિ ~~[illegible]~~ [illegible]

* [illegible]

તે જ રીતે [illegible] કૃષ્ણ ભગવાનો અવતાર [illegible]

[illegible] અને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] આવે છે.

~~[illegible]~~ [illegible] મહારાજાઓમાં [illegible]

અવતાર [illegible] બ્રાહ્મણોના જ ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ મહારાજાઓમાં [illegible] એવા અવતાર પણ [illegible]

[illegible] છે; [illegible] પણ એવા જ અવતાર [illegible] છે, [illegible]

[illegible]. ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ને પણ બ્રાહ્મણોનો અવતાર છે. [illegible]

અવતાર છે ને [illegible] બ્રાહ્મણોના [illegible] અવતાર છે.

એ કૃષ્ણ બ્રાહ્મણો [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]. ~~[illegible]~~ ધર્મ [illegible] [illegible]

કરવા, આ [illegible] બ્રાહ્મણો અને તેના [illegible]

[illegible] કરવા લાગ્યા. પણ [illegible] મહાત્માઓ [illegible]

ધર્મ [illegible] જ કર્યું ત્યારે આ કૃષ્ણ બ્રાહ્મણો [illegible]

કરી, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible] આ [illegible] કર્યું, [illegible]

[illegible] [illegible], અને [illegible] [illegible]

પણ [illegible] રાખો. [illegible] અને [illegible] [illegible]

[illegible] છે ને આ બ્રાહ્મણોમાં [illegible] [illegible] અને [illegible]

સમાધિ પર [illegible] ધર્મ [illegible] [illegible] [illegible] કરવા આ

બ્રાહ્મણરૂપ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] કરવો [illegible] હતો.

---

१. अथोपपत्तिं छलनापरोऽपरामवाप्य शैलूष इवैष भूमिकाम् । तिरोहितात्मा शिशुपालसंज्ञया प्रतीयते सम्प्रति सोऽप्यसः परैः ॥ बलाज्जने पादधुनापि पूर्ववत् प्रबाधते तेन जगज्जिगीषुणा । सतीव योषित्प्रकृतिः सुनिश्चला पुमांसमभ्येति भवान्तरेष्वपि ॥

माघ.

२. महाभारत.

1052

પણ એક પરિચારકના અંધકારમય સંસારમાં પ્રવેશ
આજે મહાત્માઓએ જગતને સુઝાડ્યો તે ~~[illegible]~~ આ દુઃખીઓ તેના
તેને પાપ ~~[illegible]~~ તેને માટે ગણી બતાવી રોગ હોય
તે રોગમાં એના મૂલ્ય કરવા એની ચિકિત્સા વગેરે
શાસ્ત્રીય ગણી. આ દુઃખી બાળકોનો ~~[illegible]~~ ચારે તરફથી
બહાર કુદરતે તેમના માટે જ આ દુઃખનો રોગ હોય ~~[illegible]~~ તેને
તે શોધતા આ દુર્ભાગ્યમાં રાત્રે રાત્રે સંભળાય છે – તે
સાંભળો!" 2

~~[illegible]~~ રાત્રિએ આ પ્રસંગે આ દુઃખના રોગના [illegible]
~~[illegible]~~ કુદરતમાં ઊંડા ઊંડાણમાંથી સંભળાવા લાગ્યા
તેના નાદના પ્રતિધ્વનિ એક અવાજનું [illegible]

"દુઃખ ભાઈઓ! [illegible] કોઈ તેને [illegible] નથી
~~[illegible]~~ [illegible] છે! એક વાર પાપ કર્મના [illegible]! [illegible]
[illegible]! તું હવે તારા પાપકર્મનું ફળ સાંભળ! [illegible]
[illegible] આ દુઃખોમાં તું [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] આ [illegible] કરતો [illegible]. [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~. [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] પાપનાનો [illegible]. [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] નહીં હોય આ [illegible] તું [illegible]
[illegible] નહીં હોય! [illegible], [illegible]
[illegible] પાપનો, [illegible] દુર્ગંધ મારતો, તું
[illegible] પાપનો, [illegible] કરતો છે
આ સંસારમાં [illegible]! ~~[illegible]~~ [illegible] તું [illegible]
તે ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] કરી—
[illegible] તે [illegible] — [illegible] પાપો તે
~~[illegible]~~ [illegible] પાપમાં, [illegible] તું [illegible]
[illegible] કરશે!" તે તે ~~[illegible]~~ [illegible]
કરતો!"

---

૧. મહાભારત: શાંતિપર્વ.

આ રીતનો ઉચ્ચાર રીતા હતા તેથી
આટે પારસી લોક નાકે સંભળાવા લાગ્યા. બીજું
[illegible] માંથી [illegible]
મહેલ [illegible] સાથે [illegible] [illegible] સંભળાવા
લાગી સાથે [illegible] [illegible] વાગવા લાગી.

નાગા — પોપટ! [illegible] ને [illegible]
[illegible] કર્યું છે કે પછી [illegible]
[illegible] — લોકો [illegible]
[illegible] આ [illegible] કર્યું છે તેના [illegible]
[illegible] આ [illegible] ! તે [illegible]
[illegible] આ [illegible]
[illegible] આ
[illegible] છે કે આ [illegible]
[illegible] કરે છે કે [illegible]
[illegible] આ [illegible]
[illegible] ! આ [illegible] છે કે
[illegible] છે તે [illegible]
[illegible] પેલા [illegible]
[illegible] કાર્ય [illegible]
[illegible] છે, [illegible] !
[illegible] કરે છે, [illegible] કે
[illegible] કે [illegible] છે, [illegible] કે [illegible]
[illegible]
[illegible] કરે છે. આ [illegible] કે [illegible]
[illegible] નથી, [illegible]
[illegible] કે [illegible] તેના [illegible]
[illegible] છે કે [illegible] છે, કે [illegible]
[illegible] તેમને [illegible]

કુંભારનો ચક્રમાં જ રહે છે. [illegible]! [illegible]

આજકાલ દરેકના ભાગમાં [illegible]-[illegible]માં [illegible]

તેમનાં શરીરનો નાશ કરે છે. [illegible]માં [illegible] છે

તેને મરણ કહે છે; જેમાં ચિત્ત ચોંટે તેને [illegible]

[illegible] તો મેં દૃષ્ટાંત કહ્યાં. [illegible] ચિત્રકૂટ તો [illegible]-

પર્વતો અને [illegible] પર્વતો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

તે સર્વ વ્યવહારિક આ [illegible] [illegible] [illegible]

ત્યાં કરે છે ત્યારે [illegible] કરે છે. એ [illegible] હવે

જાહ્નવી નથી. ઘડીકમાં તે [illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible]

[illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] છે. ઘડીમાં તે [illegible] [illegible]

તે ઘડીમાં [illegible] [illegible] છે. [illegible] અને [illegible],

[illegible] તે [illegible], [illegible] અને [illegible], [illegible] અને

[illegible], [illegible] [illegible] તે [illegible], [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

અને પોતાના [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] કરીને જ રાજ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે તે કહે છે! અને [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

આ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

તે [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

કરે છે ત્યાં [illegible] હું [illegible] ગંગામૈયાના પવિત્ર [illegible] [illegible] અને

[illegible] [illegible] [illegible] કરું છું. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible]

ક્યાં એ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] અને ક્યાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ધુમાડાના ગોટા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

એ ગાંડો ગાંડી વાતો છે લોકો માટે મારી ૨૦૧૨
માંડી સમજ દેવું પડે છે! [illegible]

પોપટ — એ રાજકુમારોને કોઈ નોકરી પણ આપી નહિ શકે ના?

નાગ — એ રાજકુમારોની [illegible] અનુભવ
[illegible] તેમના [illegible] આવ્યા છે, તેમના [illegible] આવ્યા છે.
તેનો નાશ કરવો એ સિંહાસનનું કામ છે. [illegible] તેનો
સંહાર નહિ કરશો તો એ રાજકુમારો [illegible]
પણ નહિ [illegible] અને સર્વ અનુભવના સંસ્કાર [illegible]
પોપટ, એ રાજકુમારોને એક પછી એક [illegible]
તે આજ પછી [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] છે.

પોપટ — આ [illegible] [illegible]
[illegible] ના!

નાગ — ના, ના. મેં કહ્યું કે [illegible] તો
પૂર્વ [illegible] [illegible] છે — [illegible]
[illegible] પૂર્વ [illegible] [illegible] [illegible] તો મારી
[illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible]
[illegible] છે — તેને આ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] સર્વ [illegible] સર્વ [illegible] [illegible]
કરીએ છીએ. પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible] [illegible]
માટે તેની [illegible] રચવી છીએ.

[illegible] — [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible]
કરે?

નાગ — [illegible] [illegible] [illegible]
એને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

આ વિશ્વ આખીરે પહેલું અવલોકન સાહસવૃત્તિ (૧૦૫)

કૃતિરૂ છે. ~~[illegible]~~ સ્વર્ગમાંથી આવેલી દિવ્ય
બુદ્ધિ ગંગાથી એમની નાળ છે; પૃથ્વીના સમુદ્રમાંથી એમનું
સાહચર્ય મળવું છે. ~~[illegible]~~ સાકૃત સાગર સમુદ્ર અવિરત
સમુદ્રમાંથી બંધાય છે; ગંગાનાં સાગરૂપ તેવા સાગરૂપ
સમુદ્રમાંથી ~~[illegible]~~ નીકળી પિનાકિની ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ વ્યવહારખૂબનો સૌરસાગર ભરેલો છે તેમ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ સર્વ સાગરના નદીઓનાં પાણી ભરેલાં છે.
~~[illegible]~~ આમ નામાંકિત આ નદીઓ લેવાય
ગંગાપુત્ર સાગર લેવાય છે. એમ સાગર ઉપર બંધાયેલા ઉપ-
નામની એમની નદીઓ પૂરી થાય છે. કાવેરીના ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ભૂતકાળની માટે નદીઓ છે; પણ જે પાવનગંગા
સર્વ કૃષ્ણાને, વાઘાને, ~~[illegible]~~ ગોદાવરીને, અને નદીઓનાં મૂળને
~~[illegible]~~ વહેનાર આકાશસલિલનો અંશ તો મહત્વનો
સંસ્કારી બુદ્ધિરૂપ ગુરુગંગા — પાવનગંગા — ~~[illegible]~~ કે રૂપે
પ્રવાહ પામે છે તે પિનાકિની એ ગંગામાંથી પ્રકટ ~~[illegible]~~ થયો,
જ્યારે આધ્યાત્મિકનું ~~[illegible]~~ સાહચર્ય સમાપ્ત થશે ત્યારે એનું
આ દરિયામાં ~~[illegible]~~ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિનો ડંકાર કરશે. પિનાકિનીનાં રહેઠાં
સોંપાયેલાં એ સમુદ્રનાં આત્મા જે ઉપકારે ~~[illegible]~~
સંગમ થશે એ આત્મા ~~[illegible]~~ સ્વસ્થતાને
પિનાકિનીનું શરીર આ દરિયામાં ઊંડું થશે, ઉપરના પાણીનાં
સંચાર કરશે, અને તેને જે જે પદાર્થ ભળેલા છે તેને તેનું
રેકું સમર્પણ કરશે. ~~[illegible]~~ જે કુદરતની સેવાના
એમને સમુદ્રના પ્રતિનિધિ થવું પડ્યું હતું તે કુદરતની સમાપ્ત થશે
આવા સમર્પણમાના સાહચર્ય આ દરિયામાં ~~[illegible]~~ પિનાકિની
નિવૃત્ત થશે ~~[illegible]~~ પિનાકિની પાણી
પણ આવતું છે તે ધર્મશાસ્ત્રનો ધર્મનો ઉપદેશ

[illegible]

...and

all men will be ~~one many~~ one world

and ~~they will~~ the one God will really then be the

on ~~ruling~~ ruler, friend, and minister of the world

and each ~~the~~ new man will ~~be too one with~~ see him

~~as~~ face to face & find in himself a divine reflexion

of Him. ~~until the What country Indians have been with them are brought to outside and how this~~ Indian Vitality is ordained for the promotion

of that [illegible] & that [illegible] & ~~the~~ [illegible] ^the Indians will so improve^ step on to the [illegible]

seat of the [illegible] where [illegible] but & the [illegible] will ^make the^ ^[illegible] to see the world [illegible]^ largest [illegible]

way & return with [illegible]. That will be the ^to larger^ fullness ~~at~~

of [illegible] — began at the [illegible] & ^with^ ~~in~~

among the ~~people~~ ^Brahmans of the new age^ who will come ~~from their~~ forth ~~into~~

into that new [illegible] & ~~[illegible]~~

not as mere Vaman but as large as Brahma & Vishnu ... [illegible]

& with the [illegible] of [illegible]. [illegible] unity will then begin ... be known [illegible]

~~N. [illegible] pleasure~~

The Brahman ceased to fight since Parshuram's day.

Vishwamitra [illegible] arrives to [illegible]

[illegible] to Krishna Arjuna [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] made to live for 3000 years

when the ~~[illegible]~~ new [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] put the [illegible] into ~~his brain~~ [illegible] brain

& get [illegible] ~~from~~ him free from the

taints of the man & this will take the [illegible]

of the Brahmana God [illegible]

[illegible] [illegible] in the [illegible] [illegible] light [illegible] [illegible] over the world [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] Brahmans [illegible] [illegible] will [illegible]

પ્રાપ્ત કરેલાં છે. ભારતના તમારા કરોડોમાં [illegible]
ત્યારે જ ધર્મસત્તાની અને ધર્મના [illegible] વડી ઘડી, [illegible]
ને લોકસંસ્કૃતિને જગાવે છે. કે. ભારતીયોમાંનું [illegible]
થશે ત્યારે જ હિન્દુ ભારતનો ધર્મ અને તેનો વિશાળ
તમારા લોકસંસ્કૃતિને પોતાના અધિકારમાં [illegible]
~~[illegible]~~ જીવનમાં લાવશે, ત્યારે જ ~~[illegible]~~ [illegible]
સર્વભૂતાનામ્ બ્રાહ્મણો આ દેશમાં ~~[illegible]~~ ને પોતાના [illegible]
કરી ગણશે, ત્યારે જ ~~[illegible]~~
દેશમાં સાર્વભૌમ પદવી ભોગવશે! * ભિખારી 'ધૂતના' માળખો!
તમારી આશાઓનો બોજ ~~[illegible]~~ આ [illegible]
છે; તે બોજને સહન કરવાની ~~[illegible]~~ કુળ આ [illegible]
કરવાના છો.

~~[illegible]~~ હીન્દુસ્તાન લોકોની આંખે પડ્યો ને તેમણે
આ બે જણની પાંખોએ તેમને ઉંચક્યાં ને ગંગામાં [illegible]
ફરતી બહાર કહાડ્યાં, ~~[illegible]~~ ને ~~[illegible]~~ [illegible]
ફળફૂલ મારતી વેળા આંખોમાં આંસુ ઉભરી ત્યારે [illegible]
તો એ પાંખોએ એમને વાજુના [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
લીધાં ને આ દેશના મંદિરમાં મૂક્યાં. [illegible]
તેના વસ્ત્રાભરણની વેળામાં એમના કાનમાં [illegible], [illegible]
અને 'રો-બાટના' સ્વર ~~[illegible]~~ પેઠા, ને [illegible]
ઉઠાડ્યા પછી પણ ભાઈ ના પડ્યાં પણ [illegible]. [illegible]
આગળ ના માગ ~~[illegible]~~ સંદેશાને આગળ [illegible]
રહેતો મંદાન વિના [illegible] કરી દેખાતું નથી. [illegible]
વરસે આ રસ્તે ચંદ્રપ્રકાશિત મંદાનમાં [illegible]
વાદના [illegible] ફરફરવા લાગી – [illegible]

4283 — ~~India~~ I am the Spirit divine

for Protection of this Country ~~of~~ — to

carry it thro' its struggles of [illegible]

~~the most~~ until when the latter birth

& I hand over the people to be ... to

to [illegible], to [illegible], to [illegible], to [illegible]

to [illegible], & ~~to~~ ... of [illegible] ~~and~~

~~Asia~~ ~~fruits~~ ~~to~~ cease to be friends, ~~as~~ the

[illegible] will decide & [illegible] will watch.

The ideals of [illegible] & [illegible] are of my creation

for the good of the world in true Brahmanic

fashion for a new [illegible] of the whole world for all

by which there will be one [illegible] ~~for all~~

world ~~...~~ & one & the same [illegible] everywhere. And

the [illegible] ~~will stand~~ who was the [illegible] of this

[illegible] of [illegible] will be the [illegible] of the

[illegible] over Sea & land; ~~...~~ ~~such means~~

~~will be provided against by~~ ~~...~~ [illegible]

~~as ... ... to~~ the world by his own good.

Rama worked the good of the world by his own good. [illegible] & ~~which~~

Krishna ~~which being~~ inspired [illegible]

any ~~Avtars will~~

The work of all previous Avtars, ~~will~~ of the ideals

now be combined into a full total of the ideals

of each previous one: the union of Brahmanism ~~...~~

& Buddhism of those countries which gave a spiritual soul

to the materialistic ideals of ~~...~~ Western light ~~...~~, ~~...~~

Taoist, & all religions, science & non-religion will be fused

કોઈ જેમનાં હૃદય આ સ્વપ્નો ઝીલવાનાં હતાં તે શક્તિઓ
આડ કે ખાડ કે કશા પ્રકારની દેખરેખ વિના મહેલ [illegible]
ઊભી હતી. સ્વપ્નો પોતાની સંખ્યા ને વિવિધતાથી [illegible]
હતાં તેવું જ આ મહેલ પોતાની આવી દેખરેખ [illegible]
આશાઓ કે આ રાત્રિની વેળાએ [illegible] લાગતું હતું.

[illegible]

આ મહેલમાં નક્કર પ્રેમ જેવા તેઓ હવે ઊભાં તો
ધીરે ધીરે એક અવિચળ આત્મા [illegible] લાગ્યો [illegible]
કે [illegible] આગળ આવી ને તે ઘુમટો [illegible] કે [illegible] ને
ઉંચે ચઢવા લાગ્યો ને એના [illegible] વાદળાંમાં [illegible] લાગ્યો.
[illegible] અને [illegible] આ રાત્રિની [illegible]
ઉપાડી લીધાં ને પોતાના મુખ આગળ ધરી, [illegible]
એના મોટા સ્વપ્નો [illegible] લાગ્યો.

"[illegible]! હું પહેલાં [illegible] – [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible]
[illegible] – [illegible]! [illegible]! [illegible]
[illegible]! [illegible]!"
[illegible]! [illegible]

[illegible] હતી [illegible].
તે [illegible]

[illegible] – "[illegible]! [illegible]! [illegible]
[illegible] – [illegible]! [illegible]! [illegible]
[illegible] ને [illegible]
[illegible]
[illegible]

H

~~Acknowledge N. M.~~

Heard [illegible] one of his [illegible] to gain his [illegible]
(made to show his good work [illegible])

(a) electrify the [illegible] bridges, water-[illegible]
railways, & wires & [illegible] for [illegible]

(b) give [illegible] eyes to see the world [illegible] & exploit [illegible]

(c) baffled by [illegible] the secrecy [illegible]

(d) " by the secrecy of [illegible]
and ~~[illegible]~~ of [illegible] power of
[illegible] of England & England [illegible]

(e) " by their own [illegible] economical matter

(f) ~~[illegible]~~ the [illegible] of [illegible] the [illegible] in India [illegible]

(g) ~~[illegible]~~ [illegible] at ~~[illegible]~~ in service of [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible]

(h) ~~[illegible]~~ The tiny ~~[illegible]~~ [illegible] India by the [illegible] being [illegible]
[illegible] changes by [illegible]

(i) England has to fear one enemy — herself!!

(j) among one of them kept a tiny camera ~~[illegible]~~ [illegible] of [illegible] India in economic [illegible]

(k) The ~~[illegible]~~ [illegible] to place [illegible] [illegible] in spite of [illegible] work [illegible]

(l) His [illegible] of ~~[illegible]~~ [illegible]

J

~~B~~ Want of the [illegible] — who is afraid of [illegible] only ~~[illegible]~~
who frustrated [illegible], [illegible]
[illegible] for [illegible]. [illegible]
Born of [illegible] & adventures in world [illegible]
adventures [illegible] for ~~[illegible]~~ ([illegible])
& all in his [illegible] were ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ volunteered [illegible] — Blessing to [illegible] from
[illegible] out of adversity — [illegible] those adver-

K

Hope of [illegible] [illegible] out of [illegible]
class. Christ & Buddha [illegible] (i.e. [illegible]
Born of [illegible] & [illegible].

e.g. what [illegible] in India? [illegible] Sanskrit [illegible] of England [illegible] in one [illegible]

[illegible] Patience of when [illegible] Krishna-[illegible]
His [illegible] = [illegible] - [illegible] [illegible] & [illegible]
Vyas [illegible] & [illegible] of [illegible] balance
[illegible] [illegible] better [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible]
i.e. Spirit of Protection & [illegible]
but [illegible] sways.

I.

અને જાણતો હો તો તેઓનું પરાક્રમ જોઈ લ્યો! ૯૫

[illegible] ઈન્સ્પેક્ટરસાહેબે વિગતે હુકમ કર્યો કે [illegible]

તેની સાથે [illegible] લાઠીઓ [illegible] [illegible]

હતાં [illegible] પાછી [illegible] [illegible]

[illegible] લડવા લાગી, [illegible]

પોલીસનું [illegible] [illegible]

સાથે ઊભાં રહ્યાં, [illegible] [illegible]

[illegible] ઊડવા લાગ્યા, અને [illegible]

[illegible] પણ [illegible] લાગ્યું. [illegible]

ફેંકાયો તેની સાથે જ [illegible]

[illegible] તે [illegible] [illegible]

લાગ્યો, અને તેજ [illegible]

[illegible]

[illegible] ગઈ. [illegible] તૂટી ગયાં,

[illegible] ડૂબી ગયાં,

[illegible] કોઈ [illegible] ગયાં તો કોઈ પાણીમાં [illegible]

[illegible] ગયાં. [illegible]

[illegible] ઊભાં રહ્યાં [illegible]

[illegible]

લાગ્યો કે [illegible]

[illegible] આરતી પછી [illegible]

લાગી. શ્રીરામ મહારાજ પોતાના [illegible]

[illegible] અને તેમના [illegible]

[illegible] લાગ્યો કે [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] લાગ્યો. [illegible]

A

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]

(to make room for the great [illegible] to [illegible] have.

How the [illegible] of Kurus [illegible] was [illegible] in all [illegible] [illegible] the [illegible] of [illegible] & [illegible] & how [illegible] social evolution [illegible] the world

[illegible]

1. [illegible] being [illegible] by [illegible] + [illegible]

[illegible] good + bad operating

Kurus song [illegible] of [illegible]

before entering [illegible]

[illegible] of his long [illegible] [illegible]

Lord [illegible]

[illegible] from old [illegible]

temporary [illegible] to the [illegible]

[illegible] his [illegible]

personally [illegible] he is [illegible]

Pandavas [illegible] Brahmanic force [illegible]

all [illegible] Brahmanic [illegible] personal [illegible]

[illegible] he fought for the [illegible]

[illegible] inspired [illegible]

[illegible] Brahmanic

[illegible] warfare [illegible]

[illegible] Brahmanic [illegible]

Now [illegible]

Brahmanical

Kurus [illegible]

[illegible] Brahmanical

[illegible]

પ્રમાદીઓના કુંડાળે તે નિત નાચે [illegible] ૧૦૬

રહ્યા, [illegible] ગાળે, અને [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ઈશ્વરનું [illegible]

[illegible]

સર્વ લોકશાહીનું મંદિર આ [illegible]

[illegible] લાગ્યું. [illegible] મંદિરના [illegible]

[illegible] ટુકડે ટુકડા

[illegible] તે ટુકડાનો [illegible]

પડ્યા. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ઈશ્વરને [illegible]

[illegible]

આ સમુદ્રનાં મોજાંની પેઠે ગરજતા આવતાં. 1046
અંગ્રેજ સિપાહીઓ દુર્ગની અંદર ~~[illegible]~~
ઊભા રહી ઘણા મહાસાગર [illegible] [illegible]
મારી પેઠે [illegible] [illegible], [illegible] મહાસાગરનું [illegible]
[illegible] મહાસાગરની [illegible] તે જોવા જેવું હતું.

અંતે આ મહાસાગરોમાંથી [illegible] [illegible]
[illegible] રાત વાદળાં જેવા [illegible] [illegible]

"માતાજી! ~~[illegible]~~ મહાપુરુષ [illegible]
[illegible] [illegible] મારી છે તે [illegible] [illegible] પેઠે [illegible]
મહાસાગરની [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે તે [illegible] [illegible]! [illegible]
[illegible] મારી [illegible] [illegible]! ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ આ સમુદ્રમાં હું [illegible]
છું તેમ તમે ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે તે [illegible]! [illegible]!
એ તો [illegible] હું [illegible]! ~~[illegible]~~ [illegible] તેનું
— આ ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] એ તે [illegible]! તે [illegible] [illegible] [illegible]
તે [illegible] — તેના [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]!"

"હવે મારી [illegible] [illegible] [illegible]!"
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
તે [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં [illegible], [illegible], [illegible]

(શિક્ષકો, વકીલો,)
વણકરો, કોળી, રજપૂતો, [illegible] બ્રાહ્મણો, વાણિયાઓ [illegible]
ને [illegible] — એ બધાંનો મોટો મેળો [illegible]
ને એમાં વસતીનો વધારે ભાગ મોટો ખેડૂત વર્ગનો હતો [illegible]
ફેરવવાના ધંધા ઉપર જ ઘણું [illegible] [illegible]

૧૯મી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં [illegible] [illegible]
[illegible] તેમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમાં [illegible]
હતાં અને [illegible] [illegible] ના કે [illegible] [illegible] તેમાં [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] તેના [illegible] [illegible]
[illegible] હતા. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતા [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતો. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] હતો. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] હતો. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતા [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
હતો કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતો.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] હતો કે [illegible] [illegible] [illegible] હતો.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ને [illegible] હતો. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તેમની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] હતા. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તેને [illegible] કરી [illegible] હતો. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

૧. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પૃષ્ઠ ૨૭૭–૨૭૭

તેણે અન્ન-વસ્ત્રની બાબતે [illegible] હતું કે તેને [illegible] ૧૦૫૦
પછી [illegible] ઈંદુ સંન્યાસિનીઓના જેવું તે [illegible]
અનુકૂળ વિધિઓ માં [illegible] વારંવાર [illegible]
નાખ્યાં કરતો હતો. એનો [illegible] કોઈ [illegible]
કરે તો [illegible] કરી [illegible] કરતાં હતાં કે કોઈક [illegible]
[illegible] પણ [illegible] પાડતો હતો. [illegible] કોઈ [illegible]
[illegible] કરે તો તેમની સાથે [illegible]
[illegible] પછી [illegible] એની [illegible]
કોઈ [illegible] હતા તો કોઈ [illegible] હતા. [illegible] કોઈ [illegible]
ધાર્મિકતાનો [illegible] કરે તે [illegible] તેમના [illegible]
તે [illegible] તેમ [illegible] હતો. [illegible]
[illegible] હતો કે [illegible]
[illegible] — [illegible] — [illegible] કરતો હતો. [illegible]
[illegible] હતા કે [illegible]
[illegible] હતા. [illegible]
[illegible] ઈંદુ [illegible] સાથે [illegible] હતા. [illegible]
[illegible] કરી [illegible] તે [illegible]
[illegible] હતાં. [illegible]
[illegible] હતો. [illegible] પણ તે [illegible]
[illegible] હતો. [illegible] હતો. [illegible]
[illegible] પણ [illegible]
[illegible] હતો. [illegible] પણ તેનાં [illegible]
[illegible] પોતાના [illegible] પણ [illegible]
[illegible] હતો, [illegible] તેને [illegible]
[illegible] પણ [illegible]
[illegible] પણ [illegible]

1084

આ પ્રાર્થના [illegible] બધી પોપટ ઉચ્ચારવા લાગ્યો,

દરરોજ ફૂંકવા લાગી, અને [illegible] [illegible] પડ્યો [illegible]

"સુંદર! [illegible] [illegible]

સાંજનો વખત [illegible] ને [illegible] આ [illegible] વિકાસ પામ્યું છે! [illegible]

[illegible] [illegible] સુંદર! [illegible]

[illegible] આ [illegible] [illegible]

[illegible]

આ આહ્લાદ[illegible] લઈ પોપટ ટહુકવા લાગ્યો, [illegible]

ટહુકો કરવા લાગ્યો, અને આજુબાજુનાં [illegible] વૃક્ષ [illegible]

પડઘો [illegible] [illegible] વિશ્વની [illegible]

"કુદરત! [illegible] દિશાએ [illegible]

સાંજનો વખત ઉપર આવેલું ને આકાશ આ [illegible]

[illegible] વિકાસ પામ્યું છે! [illegible]

[illegible] કેવું સ્વરૂપ! [illegible]

[illegible] આ [illegible] [illegible]

અને [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] આ [illegible]

[illegible] છે. [illegible] આ [illegible]

[illegible] છે, [illegible]

અને [illegible]

[illegible] હતી, [illegible]

[illegible]

[illegible] લાગ્યો [illegible]

[illegible] હતી! [illegible]

અને [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ! [illegible]

પોપટ બોલી ઉઠ્યો. [illegible]

[illegible] ઉપર [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] ને [illegible]

[illegible] ધારા [illegible]

[illegible] આ [illegible]

[illegible]

માણસ ને ચાંદુના ધારાઓના આરબ પાળેલાં 1065 1052

ઉદ્દુ ના ન પાળેલાં ન આનંદથી ખાતાં હતાં. [illegible]

પાસ્ચ્યાલના શરીરને પગના [illegible] ને પાન

સુધી બરફનો [illegible] હિંડતો અને ઝુલતો

એક મહાવાનર પત્નીની સાથે પાણી પીતો હતો, તે જેને

સુધ ઊંચે પૂંછડી નાંખતો હતો. પહેલાં એની પાસે

ઉપાડી હતી અને આ વાનર એક પગના [illegible]

હતી કે બાજુ [illegible] પીતો ઉદ્દુ [illegible]

આવી જોડી કે [illegible] પગના [illegible]

અતિશય દેખવા લાગ્યો. [illegible]

[illegible] મૂર્તિ [illegible] જોડી હતી. આ અતિશય [illegible]

અતિશય ઉદ્દુ કાંઈ [illegible] આ [illegible]

ઉઠી ગયા [illegible] ફુલો [illegible] હતો

[illegible] [illegible] ઘણો [illegible] ગરનાં ચાંદુ [illegible]

[illegible] ને [illegible] [illegible] ઘણો [illegible]

એના ઉદ્દુ [illegible] [illegible] પડી ગયેલ હતાં

[illegible] હાથે તેના [illegible] ચાંદુ [illegible]

ઉદ્દુ [illegible] પાળેલાં ચાંદુ [illegible]

[illegible] ગયો હતો. [illegible]

[illegible] ચાંદુ [illegible] [illegible]

ને તેના [illegible] [illegible]

[illegible] પણ ઉદ્દુ [illegible]

[illegible] હતી; [illegible] પાળેલા [illegible]

[illegible] શરીર [illegible] [illegible]

[illegible] હતી,

1066
G.12
1066
G.13

કારખાનું દૂર કીધું ત્યાં તેને પાછો [illegible]
[illegible] ઓળું ઓળું [illegible]
ઓળખી ગઈ [illegible] હતી.
[illegible] નહિ અને તે [illegible]
[illegible]
[illegible]

"ઓ કવિરાજ! [illegible] માતાની રીતે [illegible]
[illegible] નથી હજી! આ [illegible]
[illegible] પણ આપે તો માતાના નામ છે."

કવિ — "સુંદર [illegible]!"

હું [illegible] હનુમાન [illegible]
[illegible] માતાના [illegible]
જોયું હતું. ત્યાં [illegible]
[illegible]
[illegible] માતાનું [illegible]
[illegible] છે અને તે [illegible] માતાનું [illegible]
[illegible] છે અને [illegible]
[illegible] માતાનો [illegible] છે તે [illegible]
[illegible] માતાનો [illegible]
[illegible] છે. [illegible]
[illegible] છે તે [illegible]
માટે [illegible] માતાનાં [illegible]
[illegible] છે તે [illegible] માતાનાં [illegible]
[illegible] પણ આ [illegible] નહિ તે [illegible]
[illegible]
[illegible] માતાજી [illegible]
આવા [illegible] નહિ તો [illegible]
નહિ માટે જ આમ [illegible] હતો તો ઠીક.
[illegible] — પણ [illegible]

1067

હનુમાન — મહેર તો આપ કરજો બાપ. ૧૦૬૭ [illegible]

એવા વાહુખુવ ખુશાલરબે તેમ હું પણ વાહુખુવ છું તે [illegible]

મ મારા [illegible] હૃદય ઝળહળતા ચિંતાનાં [illegible]

પણ મારો આશરાબેઠ મારા ઈશ્વરને ઉધરાવું [illegible]

સરદાર — ધિક્કાર! તમારા દીકરાના આબરુ [illegible]

આ રાતે જ સાબિત કરું છું કે આ દીકરાનાં આબરુ [illegible]

હનુ૦ — તે સાચું છે. પણ તેમ તેમ ધોખાનો [illegible]

આ દીકરાનાં વધારે તેમ તેમ ગામે તો આમારો [illegible]

ફુલીવનો માનવ કરશો કે ગામે તો આ દુઃખ [illegible]

ઠેકાણે દૂર કરશે કે આમારે તે [illegible]

માટે મારું ઈમાન બચાવશે, સાતે ગામે [illegible]

[illegible] કંપની [illegible]

માનાં આરોગ્ય સાતે [illegible]

નેવાં કરી મુકશે.

પોપટ — પણ આ જાદુગરનું શું કરશે!

જાદુગર [illegible] સાતે [illegible]

"હું કાંઈ જાદુગર નથી. હું તો [illegible]

[illegible] નથી તે ગામે તો [illegible]

[illegible] પણ છું. હું [illegible]

[illegible] નથી!

[illegible]

[illegible]

તેના પાછળ હનુમાને પણ [illegible]

[illegible] ગાવા માંડ્યું.

[illegible]

"[illegible]

"[illegible]! [illegible]

[illegible]

10 [illegible]

"જુઓ! જુઓ! પાંચે [illegible] [illegible] દેખાડે છે તે [illegible]
સૈનિકોમાં શાન્તમૂર્તિ પણ પદ્મલાલમાંનો [illegible]
સૌભાગ્યપૂર્ણ આત્મા [illegible] કરી છે! [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] કરી છે ત્યાં [illegible] [illegible] [illegible] છે!"

પદ્મલાલનો સ્વર આલાપવા લાગ્યો!

"હરિ! હરિ! [illegible] [illegible] નહિ,
"કુદરત [illegible] [illegible] [illegible]!
"[illegible] હરિ! હરિમાં [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!"

[illegible] સ્વર સંભળાયો:

"[illegible] ન [illegible] છે [illegible], [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible] નહિ.
"હરિ નહિ [illegible] [illegible],
"હરિમાં [illegible] [illegible] [illegible] નહિ."
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પદ્મલાલ — "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible]
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!"

[illegible] — "[illegible] નહિ, [illegible] [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
"[illegible] [illegible] [illegible]

પદ્મલાલ — "[illegible] નહિ [illegible] નહિ!
"[illegible] [illegible] [illegible]!

[illegible] "[illegible] [illegible] [illegible]!"
"[illegible] — [illegible]

[illegible]

કુન્તી — "હાંકું તો, કાઢીશું; ~~[illegible]~~ ધર્મને ગાદિ ૧૦૬
"ત્યાં ગાદી કંઈ હશે તું રહિ;
"કંઈ જીવતા હશે ~~[illegible]~~ સાધુ ચારણો; ૧૧૧
"ટળશે આંગણી આપી દિશોદિ.

ધૃ૦ — ~~[illegible]~~ "નહિં ભાગનું આ સામ્રાજ્ય તો
"વળગીને પાપને કુળ આ કરે;
"કૃષ્ણ ન હોત તો પાંડુ ભારત,
"કૌરવ કુળ વધુ આ નાશ હતા.

કુન્તી — "હાંકું તો, કાઢીશું! ધર્મને ગાદિ
"પૂજાય આ કૃષ્ણને [illegible].
"હરિ વસો [illegible] ઘણો,
"~~[illegible]~~ નહિં ન કૃષ્ણને, [illegible]

ધૃ૦ — "કુળને હણશે [illegible] ભાગ્યશાળી,
"વળગી પાપ તો કૈવલ્ય કરે!
"નહિં કું પૂછતા, [illegible] ન કૃષ્ણ તો,
"કૃપા ન કૃષ્ણ તો ભાગ્યે હશે?

કુ૦ — "હાંકું તો, કાઢીશું; ધારણ કિયા;
"કંઈક કુળના ટોળા તો હશે.
"કંઈક કુળના [illegible] કંઈ ફુલાવતા;
"ગાદિ પણ વળી કંઈ [illegible]!
"કિન્ન ક્યાંય ભીનાં [illegible]
"~~[illegible]~~ ગાદિ ન સૂઝિ તો અંતરાયમાં
"[illegible] ઘણાં ધરતી ઘસે;
"[illegible] ધરતી, ધર્મ ધરતી,
"[illegible] ધરતી, ધરતીને હતો!
"[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]!
"હાંકું તો, કાઢીશું; હાથે [illegible]!
"[illegible] સમય છે, હાથે [illegible],
"[illegible], [illegible] [illegible]!
"[illegible] હાથે તો [illegible]!

૧. [illegible] ૨. [illegible] ૩. [illegible]

કુદરતના નાદેને [illegible] કુદી રહ્યાં
સ્વપ્ન સાહેલીને [illegible] રહ્યાં!
નાચત ભાગેને, ઓ વિરાગી! [illegible]
નાચતા ભાગેને, [illegible] કે રહે,
કુદરતમાં રમે [illegible] ભાગેને સુણી!
સ્વપ્નમાં [illegible] છે [illegible]

ડોકરી ગઈ રે! દુઃખિત [illegible] ઝુલો;
કુદરત-[illegible] ના ના ભાગો,
~~[illegible]~~
સાજિની-દુનિયાં [illegible],
ટકે ન ભાગતા! [illegible]!
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
[illegible] દુઃખનો,
[illegible]!
[illegible] ન [illegible],
[illegible] ન [illegible],
[illegible]!
[illegible] [illegible]!
[illegible]
[illegible]
[illegible] ન [illegible] ભાગે છે.

અણવનદીમાં [illegible] ઉછળતો નેરો લેઈ [illegible]

ઉપર ભરતી ને કવિની નિદ્રા ઊડવા લાગી.

"કહ્યું હું [illegible], [illegible] પિયામણી!

"સ્વપ્ન આ કવિનું ગયું ભલે.

"[illegible] આ કવિ [illegible]

"[illegible]

"[illegible] આ [illegible]

"કાંપ આજે હવે, [illegible]

"[illegible] ઘરે ગયા, ભેરી [illegible]

"[illegible] સહનું [illegible]

"હવે, ગયો [illegible]!

"[illegible]

"કપટ ભાવ નો [illegible] રમ્યું!

"હવું અમારું શું [illegible]!

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible] ગામાં [illegible] ફૂલા [illegible],

"અમર [illegible], આ ભાવ [illegible]?

"અમર ભાગ્યને, આ [illegible]!

"અમર ભાગ્યને, [illegible]!

"કપટમાં રમે [illegible] ને કવિ,

"[illegible] ને કવિ [illegible]!"

[illegible] [illegible]

"અમર [illegible] આ ભાવ [illegible],

"[illegible]

[illegible] ભાંગી, પણ [illegible]

ને [illegible] [illegible] [illegible]

" [illegible]! [illegible]

"કપટ-[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~
દરિયાનાં ~~[illegible]~~ ~~થોડું~~ ~~[illegible]~~
[illegible] થોડું [illegible]
[illegible] [illegible]

કુંકુમ કેરાં રંગ્યું ધરતીનાં,
મહીં મહીં [illegible] રંગ્યું ~~[illegible]~~ વિરહનાં!
કુંકુમ કેરાં ઝરે ધરતીને
~~[illegible]~~ નમ્યાં નમ્યાં આવે વિરહમાં ધ્રુજતાં!

+મહામણિની મારી ધરતી
[illegible] ~~[illegible]~~ દીધું તું! ધૂળનાં દરિયા!
~~[illegible]~~ નરમપડતાં કુંપ ઉભરાતાં!
પવન વાયે આ ચમકીને પાંખે!
ઉડ તું, દરિયા! ~~[illegible]~~ ક્ષિતિજોનાં
રહે ~~[illegible]~~ ક્ષિતિજમાં દૂર આ ઉગાં!
દૂર દૂર ~~[illegible]~~ [illegible] નાં ઉજાસ!
સુમાર સાગરે આ દૂર ઉગતા સવાર!

~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] ધરતીનાં! [illegible] [illegible]!
કુંકુમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible], દરિયા! [illegible] [illegible]!
કુંકુમ [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible]

" અગિતાંની કુંજે ~~[illegible]~~ જાગીયાં!
" હરિ ન જાગતા! હું [illegible] એ ક્યાં!
" કુંજકુંજે ઉજવી વસન્ત ઇમની,
" નહીં ન તારી કે પૂર્ણતાનું ઉલ્લાસે!
" હવે જાગી, હરિ જાગતાં ~~[illegible]~~,
" જીવનના ~~[illegible]~~ ને જુગ સાચવો.

" કુંજકુંજે ઉજવી ફરી ઇમની,
" જાગતી જીવન આંખે જાગો!
" અગિતાં-મુરતે ને હરિ [illegible]
" હવે [illegible] ને ન મળ્યા હૈ!
" કુંજકુંજે ઉજવી ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~
[illegible] ઇમની,

[illegible]

વ્હાલા હું અંતરીક્ષ સંઘરાવાઇ જાતાં આવતાં જોઉં! એ
૧૦- મારા વ્હાલા! આ ભારતી ~~[illegible]~~ ધાર્મિક જીવ આવે છે!
938 આને ઓઅને ~~[illegible]~~ ધેર ની ~~[illegible]~~ [illegible] જીવન સ્હાયે
4.87 ઇંધાય છે. ~~[illegible]~~ માંડીના તીર્થોના ઉપર સંતતરી પહેલી
ઇમારતો ગામે ગામે ને ફરી ફરી ઉભરાય છે. કુમારિકાની ~~[illegible]~~
હાલના ઉંબર, ~~[illegible]~~ કુમારિકાની ~~[illegible]~~ જાગે અને પહેલાં,
વૈભવ, સ્નેહ, સાધુહિ, ભોગ, અને આગ: એવાં હોય
એવા પ્રદેશોમાં ~~[illegible]~~ મનાય છે. ~~[illegible]~~ માતાપિતાની [illegible]
ફરવામાં પરિક્રમિત ઇમારતો જ્યાંને જ્યાંને ~~[illegible]~~ [illegible]
કે ઉજળ કરે છે; ને માતાપિતા, ~~[illegible]~~ એ ઇમારતોની [illegible]
ધાર્ક છે પણ એ હાથિતા ફરવાં, ~~[illegible]~~ મુસાફરીના, [illegible]
[illegible]
ને વધારવામાં, [illegible] આવતા માને છે. હું [illegible] ફરવામાં [illegible]

" અગિયાની સુણે વગાડિયાં;
" હરિ ન આવતા! કૃષ્ણ ક્યાં છુપ્યો!
" કુહુકુહુ ટહુકો કોયલ કેરો;
" નહિં ન કાં રે પ્રીતમ કેરો!
" હવે આવી ડહોળો આવતાં આવતો,
" ઝીલતા [illegible] ને ઝૂલ ગાજતો!
" કુહુકુહુ ટહુકો સુણે કોયલ,
" આવતી વાદળ આંખે ઝાળે!
" અગિયાં-પ્રકૃતિ ને હરિ ડહોળ
" હવે સૂનાંની વિજ આવ્યા છે!
" કુહુકુહુ ટહુકો [illegible] કોયલ [illegible]
" [illegible]
" કુહુકુહુ ટહુકો [illegible] કોયલ,
" આવે આવી વધે [illegible] આવ્યા!
" [illegible] [illegible] કોયલ
" [illegible] [illegible]! [illegible]!
" [illegible] રૂપ ઉઘાડતી!
" પ્રાણ વાટ આ અહીં આવે!
" છે તું, હરિ! આ, [illegible]
" રહે [illegible] દૂર કો ઉભો!
" [illegible] રૂપ-[illegible] [illegible]!
[illegible] [illegible] ઓ ઉભા [illegible]! ૧૯૧"

[illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~ રાત [illegible] [illegible]/રાતલડી,

~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~

હાંડે ~~[illegible]~~ [illegible] રહી ગઈ [illegible]!

આપે મને [illegible]-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible];

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] ~~[illegible] [illegible] [illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે,

[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે.

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible] [illegible]~~ [illegible] છે,

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] છે.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible], [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] મને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~,

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

1072

એ. સ્વર [illegible] [illegible] [illegible]

આંગણાંમાં . નમીને સ્વાગત[illegible]

"મારાં તે આંગ અધૂરાં છે રાઘવના હૈયાં!

"[illegible] વાત [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible], આજે [illegible] [illegible];

"મારે [illegible] [illegible] [illegible] હાથ. [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] રાઘવના,

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

"[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

"~~[illegible] [illegible] [illegible]~~"

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible],

"~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] ~~[illegible] [illegible]~~ [illegible], [illegible] [illegible]! [illegible]

x "[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

"[illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

G. 14

G. 14

હૃદયમાં ~~ઘર~~ [illegible] [illegible] [illegible]
માતાની સ્પર્શે નહીં [illegible].
~~[illegible]~~
એ દિન [illegible] દુઃખ [illegible] રાત,
~~[illegible] [illegible] [illegible] નું [illegible]~~
કોનું [illegible] [illegible] નું ગીત.
~~[illegible]~~ [illegible] પાંસે [illegible] [illegible],
~~[illegible] [illegible] [illegible]~~
~~[illegible] [illegible] [illegible] નહીં [illegible] [illegible] [illegible]~~.
~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~,
~~[illegible]~~
~~[illegible] નહીં [illegible] [illegible] [illegible]~~.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નહીં [illegible].

"આંખો અને તેના સમે પલકારો, ૧૦૭૦
"ફૂંકાતો જ કોઈ સમુદ્રનું પાણી.
"~~[illegible] હતા~~ જોતા કલેજાંના ભાગે,
"પુરાયેલાંની રાતું પલંગ હું દીસે.
"દરતીં પર ઝૂકી ગયે ચાલ ભાગે,
"દૂબળો સ્પર્શે ના ની આખું આવે.
"આને જીવે ફૂંકતા પુરાયા ન દીસે,
"આંખું વાડુ કેટલા-લાગણી હું દીસે.
"હજી પાંસે અજુમાનેતા હવે આવું,
"આવડું મેં કો કાળે ઝૂકે નહીં આવું!

આ અજાયબ ચિત્રણનો સ્વર આખાયે પ્રકરણમાંથી આપણને કલ્પનામાં ઉતરેલી તેની પૂર્ણાહુતિમાં પ્રભાવક પૂર્ણા ગૂઢ ~~[illegible]~~ લાંબા લાંબા નારની ભાત ગૂંથેલા ~~[illegible]~~ રંગાયેલી કુતુહલની મહેકતી ભાવની પૂર્તિ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] કિનારા પર કોઈ સમુદ્રની પેલે પાર [illegible] આ પર્વતો આંધી દેતા હતા અને તેના ઉપર મોટાં મોટાં [illegible] આગગાડીઓ, અને [illegible] રમકડાં [illegible] હતા [illegible] કિનારા પાર ઉપર [illegible], [illegible], અને [illegible] ફરતા. કિનારા પાર ઉપર [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] કરતા હતા તો [illegible] [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~, [illegible], અને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~ કિનારા પર તો ~~[illegible]~~ બે પાસ [illegible] હતી. ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] પાસે સમુદ્રના [illegible] [illegible] પર [illegible] [illegible] [illegible] હતા તે ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] પેઠે [illegible] [illegible] — [illegible] — ની [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] પણ રૂપ, રંગ ને [illegible] [illegible] [illegible] હતો અને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible], [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] — ની [illegible], [illegible] [illegible]

હાથે પીંજે, ચિતરાતા હતા, ~~[illegible]~~ ૨૦૭૪

સાંચાર દૂર કરતા હતા, તેને ~~[illegible]~~ મજુરોને, [illegible]

કુટુંબોને પ્રવાસ કરાવતા હતા, [illegible] હિત હતી, [illegible]

વતા હતા, તાજ કરતા હતા ને ~~[illegible]~~ તેમનાં [illegible]

હતા. ~~[illegible]~~ આરે પાસ કપડાંનો [illegible] સમુદ્રોમાં [illegible]

ફેલાવમાં ને બજારોમાં, સરકારોમાં ને નગરોમાં, [illegible]

ને ગામડાંઓમાં સાંગાથે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

મોટી વાડીઓ રચતા હતા અને ~~[illegible]~~ તેમાં [illegible] [illegible],

દૂરો, અને જુદી ગોઠવતા હતા તેનું ~~[illegible]~~ [illegible],

ના પચાંગનો અને ભૂમિના મહિમાનો, ~~[illegible]~~ [illegible]

ફરના [illegible], પ્રતિબિંબિત [illegible]. [illegible]

અને ધીરેલ વિધાયકોના [illegible] [illegible] પાસે [illegible]

આપોને અને [illegible] પાળવાનાના પછાં [illegible] [illegible]

હતા. ઠેકાણે ઠેકાણે શબ્દરૂપ વિધાયકોમાં [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

નાનામોટાંના ~~[illegible]~~ [illegible] હતા. [illegible]

[illegible] [illegible] હતાં [illegible] [illegible] તેમાંની

[illegible] [illegible] પૂજાના સંગમોમાં [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

મૂળવતા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

વાતાં [illegible] [illegible] [illegible] હતાં. [illegible]

વાડીઓમાં, [illegible] પરના [illegible], [illegible]

[illegible], [illegible], અને પૂજાના સંગમોમાં, [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] હતા, [illegible] [illegible] હતા, ~~[illegible]~~

[illegible] હતા. [illegible] ચિતરાતા કરવાના [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] હતા, ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~

[illegible] ~~[illegible]~~ પાસના હતા,

[illegible]

આકાશે નાગાર્જુનાકારરૂપ મહાસાગરનું રૂપ ધારણ કરી,
અને પવન અને ગુરુત્વાકર્ષણશક્તિ એને અનુકૂળ મોટાં
મોટાં મોજાં ધારણ કરતાં હતાં. સૂર્યચંદ્રમાના તેજને લીધે
આ બધે મિત્ર કુરુક્ષેત્રના ચિત્રો ધારણ કર્યું
અને પાણીમાં ઝૂલતા હતા તેના ઉપરના ભાગમાં
આકૃતિઓમાં આ મિત્રનું પ્રતિબિંબ રહેલા પછી
અને ઝૂલતી આંખોમાં પીછાં
એ વાદળું મોટું થવા લાગ્યું તે પછી ઉપરના
સુંદર
એવા વાદળના પાંદડાંઓ તે પાંખડીઓમાં
સુંદર મિત્રના પ્રતિબિંબપછી,
લાગ્યું.
આ સર્વ મિત્રની વચ્ચોવચ્ચ તે ઝરણાં
આવી સુંદર કવિતાઓ ફરકતાં દેખાતાં હતાં.
ઉપરાંત એ સર્વના મહિમાઓમાં પાણીના
એ સર્વ નાટકના સૂત્રધાર પછી — કવિ પછી,
પછી, આકાશ સાગર — સમુદ્ર — પછી,
અંતરપટ પછી, આ સર્વ સમજાવીને વાતાવરણ
લાગી રહતી હતી, તે વાતાવરણમાં
આવતી વર્ષતી હતી.
સૂર્યચંદ્ર અને કુદરત એ સુંદર મિત્રો
અનેક વાદળો બેસી, વાદળોમાં
સૂર્યચંદ્રનું દર્શન થયું. હનુમાન ઉપરનાં

"ભગવાન! હું ~~આ~~ આ રાક્ષસના સંહારને [illegible] સહેલાઈથી રહ્યું છું. રામાવતારમાં આપણે કોઈ મદદ માગ ભાંગી હતી. આ યુગમાં આપના દર્શન થતાં હનુમાન રહેવું ફાવતું આ નાટક ધાર્યું [illegible] ભાગ્યે છે કે [illegible] આપે લીધો છે. ~~[illegible]~~ આ રીતે [illegible] માટે આપે એવી [illegible] કપિલાઓને માટે આ [illegible] કપિલાને આપે છે તેને હું દીઠા છું!"

આ વચન સાંભળી ~~[illegible]~~ [illegible] બોલ્યો:

"કપિરાજ! તમે આ સુંદર ચિત્ર ભરાવ્યું પણ તે કોના લિપિ ઉપર કરાવેલું છે તે ~~[illegible]~~ દરીયાનું નથી. [illegible] ચિરંજીવ! [illegible] તમે [illegible] ચિરંજીવ! તમારા કપિકુળનું આ દિવ્ય રૂપ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] તમે ચિરંજીવ છો [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] નહીં; [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] એવો [illegible] આવશે કે [illegible] [illegible] તમે [illegible] તે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] તમારી શક્તિ તમે [illegible] ~~[illegible]~~ તમારી શક્તિના [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] આવશે ત્યારે આપણી [illegible] શક્તિ તમે [illegible] તમારા [illegible] જાણશો! તમારા ચિરંજીવ [illegible] છે!

કે [illegible] ન [illegible]

[illegible] સંભળાયા -

[illegible]

૧. [illegible]

[illegible]

"એમ સાચું છે. અને આપણે રહેણી [illegible]
બધી રહેવા સમય છે! [illegible] આગગાડીઓ અને
[illegible] કે ઝડપે ઝડપે [illegible] ગયાં છે કે [illegible]
રહી ગયા છે — એ સાચું કે [illegible], [illegible]
નથી. તમારા જેવાં તો ઘણાંય પછીનાં [illegible]
આવી ગયાં છે!"

પીટર — હનુમાનજી, સાંભળો.

હનુ. — તો [illegible] તમારે ત્યાં છે તેની [illegible]
આમારે ત્યાં છે તેની બા [illegible] [illegible] છે.

પીટર — [illegible] છે, પણ આમારા [illegible] છે, કે
આમારાં [illegible] છે કે આમારાં [illegible]

હનુ. — [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] છે

પીટર — સાંભળ રે દુર્યોધન! [illegible] [illegible]
કરે છે! તો [illegible] [illegible] [illegible] આમારે [illegible]
ને આમારા [illegible] આવશે.

[illegible] દુર્યોધન — આમારા [illegible] [illegible]
[illegible] છે. [illegible] પાંડવો [illegible] [illegible] પણ
[illegible] તો દુર્યોધન ન કરે — કે [illegible]
[illegible] [illegible] માનવો! તમારાં [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] નથી, તમારા [illegible]
નથી, તમારા હાથમાં [illegible] કે [illegible] [illegible] છે કે [illegible]
[illegible] નથી, સંસારનું [illegible] [illegible] છે

1078

ફાન્સે, હિંદુ માણસોને ~~[illegible]~~ [illegible]
નાચગાનમાં નાખ્યા, અને નૈતિક અવનતિ [illegible]
દાખલ કરી ઠામે ઠામે ફુવારા વહાવી દીધા.

પોપટ૦ — તેનો આજે ફેલાવો બન્ને ઘેર [illegible]
થયું છે. પણ તમે કોઈ આજે તે માનો છો કેમ?

રંગ૦ — આજે એ પાંડવસભાનો દમામ છે! [illegible]
સર્વસ્વ સામે નહીં આવું હોય તો લખીશું કે [illegible]
બધે તો આવું કોઈ નહીં. ~~[illegible]~~ [illegible]

પોપટ૦ — હજી તો ~~[illegible]~~ ફુરસદ! [illegible] [illegible]
ઊભો ઊભો વિચાર કરું — કે [illegible] પાંડવોના [illegible]
પરાક્રમ હતા.

રંગ૦ — એ તો ફિરંગી વગર [illegible] [illegible]! [illegible]
~~[illegible]~~ તેનો નહિ કે [illegible] [illegible] [illegible]
તો નહીં પાંડવ ~~[illegible]~~ નહીં હોય! [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] પાંડવોના [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. પાંડવો [illegible]
પગાનાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!

[illegible] — ફુરસદ! હું તો કહું છું કે [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ તો [illegible] [illegible] [illegible] તો તેનાં [illegible]
[illegible] [illegible] પાછી પેઠે, ~~[illegible]~~ [illegible]. આ [illegible]
[illegible] હરી, આ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
પેઠે લખશે.

૧. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ હનુમાન! તેં [illegible]

[illegible]

પીપરૂ૦ — આ નગરના કુબેરોને [illegible] બતાવે

ફરે છે!

હનુમાન — કુબેરોનાં અહંકાર, મમતા, [illegible] [illegible] છે. વાલીમાં અહંતા અને મમતા બેઉ [illegible] મમતા નહિ પણ અહંકાર છે. ~~[illegible]~~ [illegible] કાંઈ નથી.

અંગદ — આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે, ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] છે — [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે, ~~[illegible]~~ [illegible] છે, [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible] છે, [illegible] છે [illegible] છે. હનુમાનના [illegible] શરીરમાં [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

હનુમાન — ~~[illegible]~~ [illegible]! [illegible] અહંકારના [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible]

[illegible]

1080 १००७

રહે છે તે હું તારા સ્નેહવર્ષામાંથી બહાર [illegible]

છા, અને ~~[illegible]~~ આપણા દેશમાં કે આ [illegible]

મૂક થઈ પછી આ વિચાર હું જે નહીં [illegible]

અને તારી ઉપેક્ષા ન કરી શકું. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ત્યારે તારી તારા

તારા દેશમાં ~~[illegible]~~

કે સુકોમળ લાગણી ને વિચાર લાગણીએ તેને [illegible]

ત્યારે ફુરસદના પ્રશ્નની ઉઠાવે તો તેના [illegible]

ને ~~[illegible]~~ વસે છે! એ લાગણીઓ [illegible]

છે ને તેને ~~[illegible]~~ દબાવી શકતી. મારા [illegible]

અનેક મિત્રોના [illegible] આપણા [illegible]

શકે છે, ઈજિપ્ત, તુર્કી, ઈરાન, [illegible]

[illegible] આપણા દેશોમાં પણ તારા [illegible]

રાત્રિમાં [illegible] થઈ ગયાં છે તે [illegible]

સુધારો [illegible] [illegible] — [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] ત્યારે આ [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

આકાશમાં [illegible] — [illegible]

"[illegible] — [illegible]

"[illegible] — [illegible]

"[illegible] શબ્દ [illegible]

"[illegible] મારા શબ્દ ન સાંભળ્યા [illegible]

"Lay not that flattering unction to thy soul
"That not thy trespass, but my madness, speaks
"Know that even in thy country the truth
"seers of history and social evolution
"have realised that the best guarantee
"for political prosperity in a nation is
"the growth of the sense of duty among its
"individuals; and, long before that sense
"was born in thy country, it was fully
"recognised with successful yearning in this country by my son
"and husband that the high duty was to the
"eldest & ruling Spirit among the first
"Sovereign Spirits whom he had brought down
"from Heaven to succeed to his glorious inheritance
"Nay, the very mother of those who then repented
"thy party could only venture to bless ~~not thee and thy success in our war~~ not thee
"~~numerous crew but only~~ this Duty – this Sovereign
"with success, ~~in that terrible~~ conflict and could
"not put in a single word to bless thee and thy
"numerous crew in that terrible conflict
"which then shook the battle-field and has so
"often been repeated in this ~~land~~ with a ~~uniformity~~
"early uniform result.
"Short-sighted flash of the National Ego! In vain
"dost thou believe that India is doomed to ...

* Shakespeare. ...

1080

" Creation. ~~It is only destined to be~~ ~~the~~ The mission of thy nation in the [illegible] of my ~~sons~~ divine sons, is not to create [illegible] only to ~~revive~~ resuscitate their ~~[illegible]~~ spirit ~~of [illegible]~~ in this land of their birth, and that thy military and political workers have begun an ~~[illegible]~~ exploitation of the spirit-culture of this land; ~~and~~ their ~~thy~~ surest find will be ~~the germs of my sons [illegible]~~ what people will call the fossils of my sons but which bring forth ~~the~~ such ~~germs~~ living germs as ~~will~~ in due time will grow to assist ~~them and thy work~~ in thy mission so far as that mission will ~~[illegible]~~ be deemed [illegible] and destined, ~~the help~~. " Thou art bound now in spite of thy ~~grumbling~~ [illegible] to take ~~it~~ up the height [illegible] to " grass until you can both cooperate in the furtherance of the still wider " common weal of the world. "

[illegible Gujarati text]

[illegible Gujarati marginal note]

~~પ્રેમી છે તો~~ [illegible] ૧૦૭

પદ્મનાભ — ~~[illegible]~~ ઓ મારા કવિશ્રેષ્ઠ [illegible]

રાજદેવ! તમે ક્યારે આવી [illegible] આવ્યા?

રાજદેવની છાયા ~~[illegible]~~ જોઈ [illegible] તેને

પ્રતિધ્વનિ જેવો [illegible] તેમ સંભળાયું.

~~[illegible]~~ "પદ્મનાભ! ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] આજ [illegible] છે. [illegible] શકુનિ ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ મારી [illegible] જતો [illegible] છે તેવો [illegible]

કરવા હનુમાન [illegible] આ મારી પ્રતિમા [illegible]

તે આ પ્રતિમામાં [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] હનુમાન [illegible] છે. હું [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

લંકાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે — તે ~~[illegible]~~ હનુમાન [illegible]

કવિઓનો "આનંદ" [illegible] છે — તે મારી [illegible]

[illegible] [illegible] રમતાં [illegible] છે. ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] મારી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] છે! [illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

નહિ તે સમજવા હનુમાન કવિઓને [illegible]

1084

પ્રેમ છે તો ~~[illegible]~~ તો આવે [illegible]
આપીશો ~~[illegible]~~ મને આપશે તેના પાલન [illegible]
માટે આમ આપીશ ને મારાં ~~[illegible]~~ [illegible]
તને સમર્પવા લાગે છે, તેને સ્થાને આ રીતે [illegible]
મંદિરમાં સ્થાપન કરીશ અને ~~[illegible]~~
આપણી સ્થૂલ સૂક્ષ્મ પ્રીતિ ~~[illegible]~~ નાં ફલ આપશે
સારું! પ્રાણપ્યારી! તારો ~~[illegible]~~ વિયોગ વેઠવો છે
કુલીનતાના ~~[illegible]~~ આગ્રહને હું તે [illegible]
દિવસ વધારે નથી ઘૈર્ય રાખ અને તારા પ્રતાપે
~~[illegible]~~ નાના [illegible] ગમે તેમ તારા હૃદયમાં [illegible]

" शापान्तो मे भुजगशयनादुत्थिते शार्ङ्गपाणौ
शेषान्मासान् गमय चतुरो लोचने मीलयित्वा ॥

આ વાક્ય સમજું કે ~~[illegible]~~ [illegible]
પછી ઊડી ગઈ ને [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
પલંગ ~~[illegible]~~ ઉપર આવી એના હૃદય ઉપર [illegible]
એના કાનમાં [illegible] ગાતા [illegible] પછી બોલવા લાગી.

" पश्चादावां विरहगुणितं तं तमात्माभिलाषं
निर्वेक्ष्यावः परिणतशरच्चन्द्रिकासु क्षपासु ॥

મારા મંદિરમાં ~~[illegible]~~ તારા [illegible] આપણે [illegible]
[illegible] સ્વપ્ન! એ કાલ ફરી આવશે! [illegible]
આપણે આ દેહમાં કેટલો કાલ [illegible] કરીએ છે [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ એ [illegible] કેટલાં કેટલાં [illegible] આ દેહમાં [illegible]
[illegible] આગ્રહમાં નાંખે છે! [illegible] [illegible]
[illegible] વિયોગી રહેતાં નથી, તો આ ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
પલંગ [illegible] આપણા [illegible] [illegible] કેટલા કેટલા [illegible]

[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] વિયોગ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] (vertical marginal notes in left margin)

આકાંક્ષાઓ ફરી ફુરે છે કે ને હું [illegible] ૨૦૫૬

અરે! હું તારી પાસે નહીં આવું કે કંઈ કંઈ [illegible]

રચું ને પૂર્ણ કરું, પણ શું કરું? મારા [illegible]

આવે ત્યાં સુધી તો મારા ચરણ [illegible]

નહીં પણ ~~[illegible]~~

આ મારા શરીર [illegible] ને પુછ્યા વિના, [illegible]

[illegible], કે એવું કલ્યાણ [illegible] સુધી, હું [illegible]

પાસે આવી [illegible] રહું એમ નહીં! [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] હનુમાન [illegible] કરે છે [illegible]

[illegible]! ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible] નહી, પણ [illegible]

[illegible] હનુમાનના [illegible]

[illegible] મારા [illegible]

મારી [illegible] નહી — હું ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] પણ ~~[illegible]~~ [illegible]

હિમાલયનો પવન આવે છે તેને [illegible]

"आलिंग्यन्ते गुणवति मया ते तुषाराद्रिवाताः

"पूर्वं स्पृष्टं किल यदि भवेदङ्गमेभिस्तवेति

[illegible], ને [illegible]

પવનના [illegible] ~~[illegible]~~ આવવા [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

[illegible]

૧. મેઘદૂત: "ઓ ગુણવતી પ્રિયા! હિમાલયમાંથી આવતા પવનોને [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

12/8 1088

"યુવાનોના એના મનમાં [illegible] વૈશાલીના પ્રજાની [illegible]
ભાવિનો સ્વર [illegible] આમ્રપાલીનાં ગણિકા બનવાના [illegible]
પ્રસંગ હતા, [illegible] સાગરના તરંગ [illegible]
વાદળો ઘેરાં થવા લાગ્યાં ને યુવાનોના હૈયામાં [illegible]
જાગતી જેવા [illegible] ભાવનાનું [illegible] છોડ [illegible]
[illegible] લાગ્યું ને ઉભો [illegible] રહી ત્યારે જ એની [illegible]
સ્પષ્ટ સમજાવા માંડ્યા.

"યુવાનો! તમારા મનના હૃદયમાં રોષ [illegible]
તું જાણતો નથી! તું જાણે છે કે આજે [illegible]
પ્રકૃતિને પણ [illegible] નિષ્ઠુર [illegible]
રોષના તમારા શત્રુઓ આમાં પ્રવેશવાં લાગ્યા ને [illegible]
[illegible] સ્વાર્થભાવનાની પ્રેરણાએ તમારા [illegible]
ઉપડે છો! [illegible] ભાગ્ય [illegible] પોતાના જ પેટમાં [illegible]
ત્યારે જ લઈ લેવા જેવા નથી! જાણો છો કે દુશ્મનો
ના દુશ્મનોને જ માટે તમારાં ભાગ્યનાં હૃદયમાં [illegible]
ભાગે છે, પણ એ દુશ્મનોનું આપણા ઉપર [illegible]
[illegible] દળના મોંને સારી ઘાસની [illegible]
જોને ઓળખવાને પરમાત્માએ [illegible] છે ને [illegible]
દુશ્મન તેના દુશ્મનોમાં જ રહેલું છે તો [illegible]
ગાંડા સ્વાર્થભાવનાના હૃદયમાંથી આ રોષ લઈ [illegible]
ને નિષ્ઠા રોકી ન દઈશો! [illegible]
વાદ છે એ ને દુશ્મન [illegible] હૈયામાં રોષ [illegible]
[illegible] દુશ્મન કેમ ન [illegible]! આજ તમારાં મન [illegible]
[illegible] દિશાનો સંભવ છે કે [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

અમારો

શરીર તારી રહેમાં નથી તે હું [illegible]

એને તેનાં ~~[illegible]~~ [illegible] કરવાને [illegible]

માટે જ પરમાત્માએ આ લોક કેમ ન [illegible]

એને જ્યારે કુટિલોકને પોતાને તારા [illegible]

પડશે ત્યારે [illegible] બધું માંદગી આવ્યા વિના [illegible]

રહેવા તેઓ [illegible] નહીં. પરમાત્મા! [illegible]

હું તે જ ~~[illegible]~~ વારુનો હનુમાન પુરુષ છે [illegible]

ક્યાં ક્યાં શોધે છે તે તે ભાગ્યવાન ને તારા [illegible]

[illegible] કરવાને હનુમાન આવો છે. તેને હું [illegible]

આગળ! ~~[illegible]~~

કુટિલ ને [illegible] છે [illegible] તે [illegible]

~~[illegible]~~ પૂજાને પહોંચે છે, પણ જ્યારે ~~[illegible]~~ [illegible]

ત્યારે ~~[illegible]~~ કુટિલો[illegible] ~~[illegible]~~ તારા [illegible]

વિશ્વાસ કરવાં શરમાશે તે [illegible]

શરીર એને [illegible] [illegible] આવશે. તારા [illegible]

કોણ કોણ છે? [illegible]! કુલીન? [illegible]! [illegible]

[illegible] ધર્મભાવ [illegible] ઉડતા ત્યાગીઓ! [illegible]

પછી [illegible] પાંડવોના [illegible]

ના! હનુમાનને તે [illegible] માટે [illegible]

માંડી છે તે એને [illegible] લાવજો, [illegible]

[illegible] કરે છે તેમ, અમારી [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] કરવાની [illegible] ને [illegible] પોતાની જ [illegible]

નથી? એનો માર્ગ પરમાત્મા કરાવે; [illegible] એનો [illegible]

કરી. તે [illegible] ને [illegible] [illegible] [illegible] પરમાત્મા[illegible]

કરાવી [illegible] એને [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible]

17

1088 ૨૦૪

પણ તે પરમાત્માનો [illegible] રાખે છે [illegible]
મારી [illegible] એવી [illegible] રહે. એની [illegible]
[illegible] કંઈ નથી. પણ આ [illegible]
[illegible] ને [illegible] કરે. પણ [illegible]
[illegible] તે [illegible] નથી એમ નથી. મનમાં [illegible]
[illegible] કંઈ કહેવાં નથી, પણ એ બાબત [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] પરાક્રમ [illegible]
[illegible] આ જ [illegible] એનાં [illegible]
પણ [illegible] તે [illegible] ત્યાં [illegible]
જ [illegible] છે. [illegible]
તે [illegible] છે, કારણ [illegible]
[illegible] તો એના મનમાં [illegible]
[illegible] જાય. માટે તે [illegible] છે [illegible] માટે [illegible]
[illegible] [illegible] છે. [illegible]
[illegible] છે તે [illegible]
પોતાનો [illegible] છે તે [illegible]
રીતે [illegible] છે. [illegible]
[illegible] તે [illegible]
[illegible] છે માટે જ [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
પણ હું [illegible] છે કે [illegible] હોય તે [illegible]
[illegible] છે, [illegible] ન [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] માટે તેમ આ [illegible] કરવો એવો [illegible]
[illegible] તે જ [illegible] કરવો [illegible]
[illegible] તે [illegible]

મારી [illegible] કલ્પના કરવું ઈશ્વરને ગમે તો [illegible]
[illegible] તે મારી [illegible] છે કે [illegible]
ઈશ માનવની બુદ્ધિ સમર્થ છે!

॥ આવું લખાણ [illegible] મારાથી લખાયું હિન્દુસ્તાન [illegible]

મારા આ હિન્દુસ્તાનીઓને વિષે જે મારા વિચારો છે [illegible]

[illegible]. [illegible] ઘણા વર્ષોથી [illegible] વિચારો [illegible] હિન્દુસ્તાનનું [illegible] સમજું [illegible] [illegible] તે હું [illegible] નથી કરી શકતો. [illegible] [illegible] હિન્દુસ્તાનને રૂપકને માટે [illegible] [illegible] તેને વિષે [illegible] કરવાને માટે હું [illegible] પૂરું કરું છું, તે [illegible] [illegible] લખાણ કરું છું, તે [illegible] પોતાની [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] કરું છું. [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible] છે તે [illegible] છે. [illegible] [illegible] માંગ્યાં છે [illegible] [illegible] સમાચાર [illegible] હિન્દુસ્તાનની [illegible] [illegible] હિન્દુસ્તાનનો [illegible] [illegible]? [illegible] હિન્દુસ્તાનનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે — [illegible] [illegible]

1. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "Indian Politics" માં મિ. [illegible] [illegible]. 2. [illegible] [illegible] [illegible]. 3. [illegible] [illegible] [illegible]

રાત પાસ. ત્યાં સુધી [illegible] લાવેલું વાર્તું કુમારની [illegible] ૨૦૨૧

અટ્ટ કિલ્લો તોડી ત્યાં સુધી હું રાત રીતે આવ્યું! [illegible]

અંધકારમાં અટ્ટ પરાક્રમ કરનાર શત્રુને [illegible]

[illegible] તેને હું કુમારપાળના પગલાં આડે આડે આવતું-

હાલ તો મારી છાતી ના!"

આ શબ્દ બોલી પડ્યો તેની સાથે ચારે બાજુના પવનમાં, આ ક્રુદ્ધ દિશાઓ ગર્જી, હાથીઓ સાથે [illegible] વીંઝાવા લાગી, ને તે હાથીઓ સર્વ દિશામાં નાઠા. પવન જાણે ધારેલા સમુદ્રમાંથી [illegible] ને ખાસ હિમાલયની શીતળ શિખરમાંથી આવ્યો ન હોય, પણ હિમાલય સુધી જઈ તેનો [illegible] રણમાં પેસવા લાગ્યો ને વાંચનારાઓનાં પેટ [illegible] હોય તેવા સ્વર કરવા લાગ્યો. આ પવનમાં [illegible] હાથીઓ [illegible] બાજુએ [illegible] હાથીઓ, હનુમાન [illegible] રાહુને [illegible] વાઘ [illegible] ને પાંખવાળા [illegible] પાસે કૂદી કૂદી પડવા લાગ્યા ને [illegible] બાંધેલા [illegible] સાથે રાજાના [illegible] ને હાથીઓને બાંધવા [illegible] [illegible] સાથે [illegible] તેની [illegible] અનુમોદન કરતા [illegible] [illegible] પાંખવાળાની આંખો [illegible] દૃષ્ટિ કરી, [illegible]

બોલવા કહેવા લાગી:

[illegible] "પ્રિયા! હું [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible] ને [illegible] [illegible] ને [illegible] સમાગમ [illegible] [illegible] [illegible] મારા [illegible] [illegible] [illegible] રાજાને [illegible] [illegible] [illegible] રાજાને [illegible] [illegible]

૧. [illegible] [illegible] [illegible] પહેલાં [illegible]

... the surface of this man's madness. Progress ...

આ ગાડીઓ હું ત્યારે માટે આ રહેવાં
આપેલો રાખું છું તેના / અંધકાર માટે
કુદરતીપણામાં એ રચનાઓની વ્યવસ્થા કરવાના તે
મન મારી રીતે જાણે છે, કારણ મારી મર્યાદિતતા
તે નિવેદનમાં કરતો પરિવર્તન છે.

પયગંબર! હું હવે તારી પાસે આવતાં શીખ્યો નથી — મારી
જાત આશ્ચર્યમાં નથી, ને — ને — [illegible]
અધિકારમાં પહેલો હું તારી પાસે શી રીતે આવું?
[illegible] આ રીતે [illegible] પણ [illegible]
[illegible] તેવામાં [illegible] ઉપર આવીને [illegible]
આપતો ન રહ્યો તેવામાં [illegible]
રાખતો કેવળ ધારેલા નહીં પણ પૂર્ણ ન આવતો [illegible]
[illegible] રાખીને [illegible] રાખો તેની [illegible]
આવો [illegible] રહી તેમ માટે [illegible] ને [illegible]
માટેમાં [illegible] ગયો ને સમજવા લાગ્યો.

"પયગંબર! મારે આપીઓનું કાંઈ આવવું મારા
"આવવા [illegible] રીતે ને મારાં આવવું મારા [illegible] છે
"એ સત્ય છે, પણ મારી [illegible] મારા હૃદયના [illegible]
"પ્રત્યક્ષ [illegible] તેની તને અનુભવ થયો નથી! મારી
"[illegible] આપણા [illegible] માં ન હોતે તે [illegible]
"તારી પ્રીતિ આપણા [illegible]
"[illegible] ન [illegible] માટે [illegible] પરિણામો
"[illegible] તેમ ન તને પણ [illegible]
"હું આગળ [illegible] ગયો છું. મેં તને આપણા [illegible]
"[illegible] છું કે [illegible] માટે હું તારી પણ [illegible]
"[illegible] માટે [illegible]
"તે [illegible] કરવાનો મારે [illegible]

[illegible] · [illegible] · ([illegible])

૨૦૦૦

છોડે. પણ તે સર્વ વિરોધનો [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible] કહી શકતો નહિ. [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" ઈશ્વરૂપ કેમ? તો [illegible]

૧૦/૧૨ " [illegible]

૪૧૯ " [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible] હૃદયમાં રાખી [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible] કરી રહ્યો. [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

" [illegible]

1148 ૨૦૮૦

છોડે. પણ એ સર્વ વિવેચનનો [illegible]

"[illegible] અહીં છે તે [illegible] [illegible]

"છે તેમ [illegible] કહે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible]. તેનાથી [illegible] શકતો નથી. [illegible] [illegible]

"[illegible] - [illegible]! પણ એ [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] નથી, [illegible] તારી પાસે [illegible] [illegible]

"[illegible] નથી. હું [illegible] તારી પાસે [illegible] [illegible] [illegible]!

" [illegible] તેમના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] તેમનો [illegible]

"તે તેમનો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] England expects every man to

"do his duty. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] છે [illegible]

"તો [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] નથી તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!

"[illegible] નથી તો તારી પાસે હું [illegible] that duty [illegible]

"some learn from England [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] પણ હું તારે [illegible] [illegible] તારા [illegible] [illegible]

"તારી [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તારા તે [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેનાથી [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] તારા [illegible] [illegible]

[illegible]

"[illegible] પુરાવા સાબિત થઈ તે [illegible] લખી. આ [illegible]

તો આવા ન કરવાનું [illegible] સમજવાનું [illegible]

"આ દરિયામાં [illegible] કરવાનું [illegible] ધર્મ[illegible]
અને ધર્મના [illegible] કોઈ [illegible]

"[illegible] ~~[illegible]~~ કરવામાં જ સમજવાનું છે / [illegible]

"~~[illegible]~~ [illegible] તે મહત્વ ~~[illegible]~~ [illegible]

"~~[illegible]~~ કુદરતના આવિષ્કાર [illegible] તો [illegible]

[illegible] વિજ્ઞાન [illegible] તે-

મનુષ્ય [illegible] વિજ્ઞાન [illegible]

"[illegible] કહું ~~[illegible]~~ તો ~~[illegible]~~ [illegible]

"~~[illegible]~~ [illegible] જ વિજ્ઞાન [illegible]

"એ વિજ્ઞાન નહિ [illegible], નહિ [illegible]

"તે નહિ [illegible] શાને કુદરતે. એ વિજ્ઞાનનો આવિષ્કાર

"આ દરિયામાં છે [illegible] ધર્મનાં [illegible]

[illegible] છે, ~~[illegible]~~ [illegible] ધર્મ તે [illegible]

"ના [illegible] ધર્મ પ્રગટ થાય છે, અને [illegible]

"તે માટે [illegible] થઈ જાય છે, [illegible]

"આ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

"તેમાં કેવળ સત્યનો ધર્મ નહિ પણ [illegible]

"[illegible] જ ધર્મરૂપ છે ~~[illegible]~~ [illegible]

"અને ~~[illegible]~~ [illegible] ધર્મને [illegible]

"તે [illegible] પણ તેના ધર્મને [illegible] છે. તે આ [illegible]

"[illegible] [illegible] આ દરિયાના

"[illegible] [illegible]

"[illegible] છે તે [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] છે,

"ધર્મ [illegible] છે તે [illegible] [illegible]

"~~[illegible]~~ [illegible] પણ [illegible]

" [illegible] પણ [illegible]

"~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

---

1. compare— Meanwhile the idea of a school should be borne in mind in every branch of the administration, civil and judicial, & especially in the foreign or political department. A British officer at an Asiatic court is often the one solitary representative of civilization and progress; and this feeble light ought to be fed, strengthened, and kept constantly burning like the fire of the Vestal virgins. Talboys Wheeler

"પ્રભાતમાં નિરાંતે [illegible]

"પ્રભાતે [illegible]

"ખીલીશું. [illegible]

"[illegible]

"પણ [illegible]

"[illegible]

"હું [illegible]: પ્રભાતે! હું [illegible]

"હું પૂર્ણ!" મ્હારા [illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible] પ્રભાતની [illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"મ્હારી પ્રભાતની! [illegible]

"[illegible]

"[illegible] મ્હારી [illegible]

"[illegible]

"[illegible]! પ્રભાતની! મ્હારા [illegible]

"[illegible]

"પ્રભાતની! હવે હું [illegible]

"[illegible]

"[illegible] અને મ્હારી [illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

"[illegible]

919

[illegible]

"[illegible] રાજ[illegible]ોમાં કે [illegible]

"માં, રંક લોકોનાં ઝૂંપડાંઓમાં કે [illegible] મહોલ્લાંમાં, [illegible]

"લોકોનાં ઉત્સવોમાં અને વ્યાપારીઓના વ્યવહારમાં, [illegible]

"[illegible]નાં [illegible] કે [illegible] [illegible]માં, [illegible]

"કે [illegible] કાયદાના [illegible]માં, [illegible]

"તેમ શિક્ષણ ક્ષેત્રે, [illegible]ઓમાં તેમ [illegible]ઓમાં, [illegible]

"તેમ સભાઓમાં, [illegible]ોમાં તેમ [illegible]ોમાં, ત્યારે [illegible]

"સાહિત્ય સ્ફુરે કે નહીં [illegible] તેના [illegible]

"[illegible] સ્વસ્થ શરીરની [illegible] [illegible]

"[illegible] હોય, અને લોકોનું [illegible] ન હોય ત્યારે [illegible]

"[illegible]માં નું [illegible] [illegible] [illegible] ન [illegible]

"[illegible] [illegible] સાહિત્યની [illegible]

"[illegible] [illegible], [illegible], અને લોક[illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] પોતાની [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] કરતાં વધારે [illegible]

"કરતાં વધારે પ્રિય છે [illegible] [illegible] કરતાં [illegible]

"[illegible] છે, [illegible] પોતાના [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] ન [illegible], [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] સર્વ [illegible]

"[illegible] [illegible] સર્વ [illegible]

"[illegible] [illegible] છે - [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] [illegible], [illegible] માટે [illegible]

"[illegible] [illegible] છે, [illegible] માટે [illegible]

"[illegible] [illegible] છે, [illegible] માટે [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

"[illegible] દૂર કરવું, [illegible]

૧. [illegible] · ૨. [illegible] · ૩ [illegible]

"પાંડવોના લોક [illegible] ના સંગ્રહમાં [illegible]
"પોતાના કરી શકું છું, તેના [illegible] દુઃખોમાં [illegible]"
"[illegible]" [illegible]
"[illegible] શરીર આપ્યા છે તે [illegible]
"[illegible] પ્રાણીની સ્થિતિ [illegible] શરીર [illegible]
"[illegible] તારા" [illegible]
"હું તારી પાસે [illegible], [illegible]
"[illegible] સંસ્કાર [illegible]
"[illegible] તારી [illegible]
"[illegible] તારી [illegible]
"[illegible] ના!"
"[illegible]
"[illegible]! [illegible]
"[illegible]! [illegible] મારી [illegible]
"[illegible]
"नाहं कर्मफलान्वेषी राजपुत्रि चराम्युत ।
"ददामि देयमित्येव यजे यष्टव्यमित्युत ॥
"अस्तु वात्र फलं मा वा कर्तव्यं पुरुषेण यत् ।
"गृहे वा वसता कृष्णे यथाशक्ति करोमि तत् ॥
"~~धर्मं चरामि सुश्रोणि न धर्मफलकारणात्~~
"[illegible] स्वभावाच्चैव मे धृतम् ।
"धर्म एव मनः कृष्णे जघन्यो धर्मवादिनाम्
"धर्मवाणिज्यको हीनो यो धर्मं दोग्धुमिच्छति
"न धर्मफलमाप्नोति [illegible]
"[illegible] शङ्कते कृष्णे [illegible]
"[illegible] धर्मविवादो [illegible] ॥
"[illegible]!
"[illegible]

[illegible]

ધનુર્ધરોની હરોળોમાં જે [illegible] રહ્યો તેના માટે
[illegible] મુખ [illegible] સંકલ્પની પેઠે [illegible]
મુખ સતત ઊંચું [illegible] રહ્યું, ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] દિશાઓમાં [illegible] યાદવોનાં મુખ [illegible]
[illegible] નવાં પ્રકાશવા લાગ્યાં કે [illegible]
પોતાનું મુખ ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] લાગ્યું. ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] ઈર્ષ્યાથી [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] ફરવા લાગ્યો. ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] થઈ ગયો. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] થઈ આ [illegible]
[illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] લાગ્યો.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] થઈ [illegible] [illegible] [illegible]
લાગ્યો. ~~[illegible]~~
"[illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] પોતાનો [illegible] [illegible]
આ [illegible] પડવાનો [illegible] [illegible] [illegible]

---

१. कुरुक्षेत्रे ... संसिद्धान् कुरुपुङ्गव [illegible] ॥
[illegible] [illegible] [illegible]
एवं बुद्धिश्च तेजश्च प्रतिपत्तिश्च भारत
[illegible] [illegible] विपर्यये ॥
भवन्ति [illegible] विपद्यन्ते [illegible]
~~कालमूलमिदं सर्वं जगद्बीजं [illegible]~~
कालो हि बलवान् भूत्वा पुनर्भवति दुर्बलः

[illegible] ॥
[illegible]
[illegible] ॥
महाभारत - [illegible]

1100

આ [illegible] સ્વર સાંભળતાં [illegible]

રેતીના ખુલ્લાપાને હાથે લઈને [illegible] ફરવા લાગી, [illegible]

[illegible] હાથે ફરવા [illegible]

લાગી, [illegible]

[illegible] ઉપર [illegible]

મૂર્તિ [illegible]

[illegible]

પહુડ! [illegible]

[illegible] the all-hallowing presence of her [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] I am much more [illegible]

[illegible]

[illegible]